

**Міністерство освіти і науки України
Національний науково-дослідний Інститут українознавства
Кафедра українознавства
Українського державного університету в Москві
Ministry of Education and Science of Ukraine
National Scientific Research Institute of Ukrainian Studies
Department of Ukrainian Studies
Ukrainian University in Moscow**

Українознавець Connoisseur of Ukraine

Випуск – Issue XII

Львів – Lviv, 2012

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ УКРАЇНОЗНАВСТВА
КАФЕДРА УКРАЇНОЗНАВСТВА
УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ МІСТА МОСКВИ
MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
NATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH INSTITUTE OF UKRAINIAN STUDIES
DEPARTMENT OF UKRAINIAN STUDIES OF UKRAINIAN UNIVERSITY IN MOSCOW

Друкується за рішенням редакційної ради журналу «Українознавець»,
протокол № 1 від 18 січня 2012р. та протокол №2 від 27. 01. 2012р. кафедри українознавства УУМ
The journal is published according to the decision of the Editorial Board of
Connoisseur of Ukraine, minutes №1, January 18, 2012 and minutes №2, January 27, 2012.

В XII числі «Українознавця» опубліковані наукові праці вчених-українців, які досліджують українську діаспору в Росії, з нагоди 20-ти ліття заснування Українського державного університету м. Москви(1992-2012рр.).

Українознавець - Connoisseur of Ukraine
Випуск - Issue XII. - Львів, 2012.

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

доктор історичних наук	Баран В. Д. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Васюта С. І. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Грабовецький В.В. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Даниленко В.Н. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Когутяк М. В. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Калакура Я. С. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Кабузан В. М. (Москва, Росія)
доктор історичних наук	Плисюк В. П. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Пасічник М. С. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Савчук Б. П. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Санін Г. О. (Москва, Росія)
доктор історичних наук	Сворака С. Д. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Терпиловський Р.В. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Федака С. Р. (Ужгород, Україна)
доктор історичних наук	Мацкевий Л. Г. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Хорошкевич А. Л. (Москва, Росія)
доктор філологічних наук	Єрмоленко С. Я. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Качкан В.В. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор філологічних наук	Крик Я. С. (Мюнхен, Німеччина)
доктор філологічних наук	Кононенко П. П. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мегела І. П. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мосенкіс Ю. Л. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мушинка М. В. (Прияшів, Словаччина)
доктор філологічних наук	Зимомря М. Г. (Дрогобич, Україна)
доктор філологічних наук	Партико З.В. (Запоріжжя, Україна)

Редколегія: ректор УУМ, доктор історичних наук, професор УУМ, професор УЛС, професор ЛНАУ, провідний науковий співробітник ННДІУ МОН України, академік МАНС, академік АНВШУ, лауреат премії ім. академіка І.П.Крип'якевича В.С. Ідзьо (**Головний редактор**), доктор філософських наук, професор, академік АНВШУ М.П.Недяха(**заступник головного редактора**), кандидат історичних наук, науковий співробітник ННДІУ О.Б.Ярошинський, кандидат історичних наук, доцент Л.К.Токар, кандидат історичних наук, доцент О.І.Сурмач, кандидат історичних наук Баран І.В., кандидат історичних наук, доцент Артюх В.С., доктор філологічних наук, професор, академік П.П.Кононенко, кандидат філологічних наук, професор С.Г.Борзенко, кандидат філологічних наук, завідувач відділу мови ННДІУ, В.Ю.Пономаренко, кандидат філологічних наук, доцент Л.В.Бабаєва, кандидат філологічних наук, доцент З.М.Бичко, кандидат філологічних наук, доцент Л.І. Конюхова(**літературний редактор**), кандидат філологічних наук, доцент Р.В.Кюнцлі, доктор філософії, ад'юнкт-професор ЛНАВМ ім. С.З.Жицького О.В.Огірко, кандидат філософських наук, доцент Т.П.Кононенко, кандидат юридичних наук, доцент В.С.Гаркуша, викладач, перекладач кафедри іноземних мов ЛНАУ І.М.Турчин, доктор технічних наук, професор ЛАД І.В.Огірко(**технічний редактор**).

ISBN 978-966-665-570-12

© Національний науково-дослідний Інститут Українознавства МОН України.
© Український державний університет в Москві.
© Кафедра українознавства Українського державного університету в Москві.
© Журнал «Українознавець».

Українському державному університету в Москві – XX років(1992-2012рр.)!

Виступ ректора, доктора історичних наук, професора, академіка В.С.Ідзьо на засіданні Вченої Ради з нагоди XX-ти ліття Українського державного університету міста Москви(1992-2012рр.)!

Отець УГКЦ міста Москви благословляє Вчену Раду, колектив Українського державного університету міста Москви в час його XX-ти ліття на подальшу науково-освітню працю!

Ось і пройшло 20 важких і активних років діяльності єдиного за всю багатовікову історію Росії Українського державного університету в Москві(УУМ)!(1992-2012рр.).

Вже у 1992 році ректорат УУМ, під час реєстрації та розбудови Українського державного університету в Москві, зрозумів прописну істину Кузьми Пруткова: «Спасіння потопаючих, справа рук самих потопаючих». Однак не дивлячись на всю важкість науково-освітньої діяльності в Росії, Український державний університет в Москві за час 20-ти літнього функціонування(1992-2012рр.) зробив багато, щоб розбудити українську діаспору в Росії, з наукової точки зору з'ясувати її запити і потреби.

Будучи єдиним державним освітньо-науковим закладом за всю багатовікову історію української діаспори в Росії, вперше кінці XX століття, на межі тисячоліть, та в першій чверті XXI століття, Український державний університет в Москві надав українську вищу освіту українцям в Москві та в Росії, з наукової точки зору вивчав проблеми зародження, становлення та розвитку української діаспори в Росії, українсько-російські відносини в нових історичних реаліях, в яких опинилися українці Росії після розвалу радянської імперії.

Через призму 20-ти ліття(1992-2012рр.) ректорат, вчена рада та колектив Українського державного університету в Москві в 2012 році опинилися сам на сам у протистоянні з новими проявами російського реваншизму, українофобії та великодержавного шовінізму в Росії. В умовах демократії в Росії та розвитку дружніх взаємостосунків між українцями та росіянами, УУМ мав би бути в Росії у XXI столітті найуспішніший український діаспорний вищий освітній та науково-дослідний заклад, як приклад для всього решти українського світу, однак цього за 20 років не сталося і на жаль, мрії українців в єдиний демократичний період історії Росії не збулись...

Сьогодні в час 20-ти літнього ювілею(1992-2012рр.) Український державний університет в Москві у важких умовах російської реальності, терору, провокацій та дискредитацій творить українську науку в Москві та Російській Федерації, яку напрацював на Міжнародних наукових конференціях, які проводились колективом УУМ в Росії та Україні у 1997-2012 роках та у XVII томах Наукового Вісника...

Якщо терор над УУМ і далі буде продовжуватись в нову каденцію президенства В.Путіна...то Науковий Вісник УУМ призупинить свою діяльність в РФ і перенесе всю свою роботу з дослідження української діаспори в Росії, українсько-російських взаємин, в Україну, передавши всі права на науково-дослідну та видавничу роботу, право на проведення міжнародних наукових конференцій - редакційній раді та редколегії наукового журналу «Українознавець» з яким співпрацює у продовж останніх 8 років.

Ректор Українського державного університету в Москві, головний редактор наукового журналу «Українознавець», доктор історичних наук, професор, академік - Віктор Ідзьо

Зміст

Переднє слово головного редактора.....	3
--	---

Історія

<i>Бабенко Василь</i> . Українці в Башкирії у XIX-XXI століттях.....	6
<i>Ідзьо Віктор</i> . Журнал «Украинская жизнь» - культурний, науково-просвітницький, політичний орган українців Москви та Росії 1912-1917 років. До 100-річчя з часу заснування(1912-2012рр.).....	7
<i>Мамай Олександр</i> . Український національний рух у Зеленому Клинні.....	31
<i>Осауленко Володимир</i> . Історіографія України - сучасна українознавча концепція для української діаспори в Росії та науковців України з Українського університету міста Москви.....	37
<i>Прохоренко Володимир</i> . Історико-соціологічна канва українського питання в Росії.....	49
<i>Тимошук Борис</i> . Останні напрацювання Українського Історичного Клубу міста Москви.....	51
<i>Чорномаз Вячеслав</i> . Українці на Далекому Сході. Історія, статистика - (XIX-XXI століття)...	53

Філологія

<i>Ідзьо Віктор</i> . Український письменник-москвич, Василь Трофимович Наріжний – основоположник українського роману.....	60
<i>Крикуненко Віталій</i> . До історії української літератури в Російській Федерації.....	64
<i>Окара Андрій</i> . Типи соціально-психологічного позиціонування в комунікативно-мовній ситуації України.....	68
<i>Петрова Тамара</i> . До історії походження «Руської» азбуки (Кирилиці).....	72
<i>Плющ Мирослава</i> . Український мовознавець Павло Плющ та українська інтелігенція в 20 - 70 - ті роки. Дослідження з Москви.....	76
<i>Храбан Олег</i> . Кирило-Мефодіївська Біблія.....	80
<i>Шевченко Катерина</i> . Українська література в фондах Російської державної бібліотеки.....	92

Рецензії.

<i>Голубка Сергій</i> . Українське націознавство в Українському державному університеті міста Москви(1992-2012рр.). Рецензія на Науковий Вісник Українського державного університету міста Москви.....	94
<i>Огірко Олег</i> . Рецензія на наукову працю ректора, завідувача кафедри українознавства Українського державного університету в Москві, доктора історичних наук, академіка Віктора Ідзьо «Українські Греко-Католики в Росії».....	96

Наші автори.....	98
------------------	----

Пам'ятка авторів.....	99
-----------------------	----

Content

The first word of the editor-in-chief.	3
---	---

History

<i>Babenko Vasyl</i> .Ukrainians in Bashkiriya.....	6
<i>Idzo Viktor</i> .Magazine “Ukrainian life” – cultural, scientific and enlightenment, political institution of Ukrainians of Moscow and Russia of 1912-1917 years. On the occasion of 100 anniversary since the establishment (1912-2012 years).....	7
<i>Mamai Oleksandr</i> .Ukrainian national movement in Zelenyi Klyn.....	31
<i>Osaulenko Volodymyr</i> . Historiography of Ukraine – modern Ukrainian concept for Ukrainian Diaspora in Russia and scientists of Ukraine from Ukrainian University of Moscow.....	37
<i>Prokhorenko Volodymyr</i> .Historical and social canvas of Ukrainian question in Russia.....	49
<i>Tymoshchuk Borys</i> .Last developments of Ukrainian Historical Club of the city of Moscow.....	51
<i>Chornomaz Viacheslav</i> .Ukrainians on Far East. History, statistics (XIX-XXI centuries).....	53

Philology

<i>Idzo Viktor</i> .Ukrainian writer-moscower Vasyl Trofymovych Narizhnyi – founder of Ukrainian novel.....	60
<i>Krykunenko Vitalii</i> .To the history of Ukrainian literature in Russian Federation.....	64
<i>Okara Andrii</i> .Types of socio and psychological positioning in the communicative and language situation of Ukraine.....	68
<i>Petrova Tamara</i> .To the history of the origin of “Rus” alphabet (Cyrillic alphabet).....	72
<i>Myroslava Pliushch</i> .Ukrainian linguist Pavlo Pliushch and Ukrainian intellectuals in 20-70 years. Research from Moscow.....	76
<i>Khraban Oleh</i> .Cyril and Methodius Bible.....	80
<i>Shevchenko Kateryna</i> .Ukrainian literature in the stocks of Russian state library.....	92

Reviews

<i>Holubka Serhii</i> .Ukrainian National Studies in Ukrainian state university of the city of Moscow (1992-2012).Review on Scientific Bulletin of Ukrainian state university of the city of Moscow.....	94
<i>Ohirko Oleh</i> .Review on the scientific work of the rector, the head of Ukrainian Studies department of Ukrainian state university in Moscow, doctor of historical sciences, academician Viktor Idzo “Ukrainian Greek-Catholics in Russia”.....	96

Our authors.....	98
------------------	----

The Recommendations for the Author.....	99
---	----

Українці в Башкирії у XIX-XXI століттях

Анотація: У статті вивчається українська діаспора в Башкирії.

Основний акцент концентрується на вивченні проблеми збереження української культури в середовищі башкир та росіян.

Ключові слова: Українці в Приураллі, Українці в Башкирії, історія українців Башкирії.

На різних етапах історії українців в Башкирії в їх середовищі протікали різнопланові етнічні процеси, які обумовлювались різноплановими етнічними та соціально-економічними та культурно-мовними процесами. В кінці XIX - першій половині XX століть в середовищі українців, які переселилися в Приуралля із різних українських губерній, які принесли з собою локальні особливості в своїй матеріальній та духовній культурі, українській мові, у більшості середовищах протікав процес внутрішньої консолідації. Поступово у всіх цих групах українців витворився місцевий діалект української мови в середині якого створились локальні діалекти[1,с.99-109].

В Башкирії в українців на базі української мови проходив процес етнічної та національної консолідації, що дало їм можливість не змішуватися з іншими місцевими етносами, а зберегти свою самобутність в українських селах. В 1926 році із 529 населених пунктів в яких проживали українці в Башкирії, українське населення залишалося на рівні 82,8%.[2,с.154-159].

На протязі XIX-XX століть українці Башкирії намагалися активно підтримувати родинні, культурні, господарські взаємовідносини, як самі між собою так і з своєю батьківщиною Україною не дивлячись на те, що вони були розселені по всій території Башкирії, таких виявилось 87%. Попавши в інше природно-кліматичне становище, українці швидко адаптувалися до нього. Не дивлячись на те, що російською мовою говори всі народності Башкирії, українці навіть у 1926 році, 77,35%, говорили українською мовою, російською - 22,57% , другими мовами - 0,08%. В різних сферах культури, житла, їжа, одяг українці затримали за собою 92% українську традиційну культуру і тим самим відрізнялись від всіх решта національностей Башкирії. Ця традиційна українська культура збереглася в українців Башкирії і в 1930-1940 роках. Власне ще в цей час в українців Башкирії була чітко виражена українська національна, культурна та мовна свідомість[3,с.154-159].

Українці за XIX-XX століття зберегли також пам'ять про історію, культуру українського народу, знали звідки вони прибули в Башкирію і де знаходиться їх етнічна територія. В більшості українських сімей, передусім інтелігенції, була українська історична, художня література, українські пісенники, предмети українського декоративно-прикладного мистецтва, привезені з України[3,с.154-159].

Особливо відновила свідомість українців Башкирії в епоху Української РСР (1930-1990рр.) та відновленої Української держави у 1991 році, про що наголошувалось в попередніх дослідженнях.

Відзначаючи досить високу національну свідомість українців Башкирії, які зуміли зберегти своє національне обличчя за XIX-XX століття, самі українці в Башкирії наголошують, що " ми не чисті українці - ми хохли". Характеризуючи етнокультурний розвиток українського населення в Башкирії слід відзначити, що вони зуміли зберегти свій побут, матеріальну та духовну культуру, особливо пісенний фольклор[1,с.99-109].

У висновок можна наголосити, що за XIX-XX століття українці в Башкирії зуміли адаптувати свою етнокультурну, мовне середовище до росіян та інших народів, зберегти свою національну самосвідомість, яка сьогодні на початку XXI століття, з відновлення Української держави, почала відновлюватися та розвиватися[2, с.154-159; 3,с.154-159].

Бібліографічний список

- 1.Бабенко Василь.Етнодемографическая характеристика украинцев в Башкирии. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М.,2007. - Т. XII.
- 2.Бабенко Василь.Етнодемографическая характеристика украинцев Башкирии в послеоктябрьский период. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2008. - Т. XIII.
- 3.Бабенко Василь. Украинцы Башкирии в XIX-XX веках. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2009. - Т. XIV.

Стаття надійшла до друку 13.12.2011.

Украинцы в Башкирии в XIX-XXI веках

Аннотация: В статье изучается украинская диаспора в Башкирии.

Основной акцент концентрируется на изучении проблемы сохранения украинской культуры в среде башкир и русских.

Ключевые слова: Украинцы в Приуралье, украинцы в Башкирии, история украинцев в Башкирии.

Vasyl Babenko

Ukrainians in Bashkiriya

Annotation: In the article the Ukrainian Diaspora in Bashkiriya is studied.

The main accent is concentrated on the studying of the problem of saving of Ukrainian culture among the Bashkirs and Russians.

Key words: Ukrainians in Urals, Ukrainians in Bashkiriya, history of Ukrainians in Bashkiriya.

УДК 930(477)

Віктор Ідзьо

Журнал «Украинская жизнь» - культурний, науково-просвітницький, політичний орган українців Москви та Росії 1912-1917 років. До 100-річчя з часу заснування(1912-2012рр.).

Анотація: У статті досліджується журнал «Украинская жизнь» з нагоди 100-ліття з часу заснування(1912-2012рр.).

Основний акцент концентрується на вивченні історико-філологічних, культурних, науково-просвітницьких аспектів, друкованого органу українців Москви та Росії, «Украинская жизнь», який видавався в Москві у 1912-1917 роках.

Ключові слова: «Украинская жизнь», Москва, Росія, Україна, українська діаспора Росії.

Перед тим, як з'ясовувати питання ролі журналу «Украинская жизнь» у громадському, політичному та культурному житті українців Москви і Росії, з'ясуємо передумови організації самого часопису у тому далекому 1912 році. Розкривши перший номер журналу «Украинская жизнь», що розпочинав видаватися в Москві, зразу ж дізнаємося, що новий щомісячний журнал, який виходитиме на російській мові, ставить перед собою завдання, служіння інтересам і потребам 30-ти мільйонного українського народу і ознайомлення російського суспільства з українським національним рухом.

Програма діяльності журналу «Украинская жизнь» міста Москви так була схвалена редакцією: публікувати статті чільних українських діячів Москви та Росії з національних питань. Робити постійний огляд подій з життя в Україні. Розглядати матеріали і публікувати статті з українських питань в Австрійській імперії, Польщі та других країнах Європи, робити критичний аналіз українського життя в усій Росії. У зв'язку з такою широкомаштабною діяльністю нового журналу, у ньому були сконцентровані чільні українські сили, які зобов'язались зразу ж поставити новоутворений журнал «Украинская жизнь» на високий рівень. Як зауважувалось в передмові, у розгортанні діяльності журналу у старій столиці взяли участь такі видатні українофіли першої чверті XX століття, як: Н.Балабуха, І.К.Брусиловський, С.А.Буда, О.Білоусенко, І.А.Білоусов, Н.Ф.Біляшевський, приват-доцент Н.П.Василенко, А.Василенко, професор Ф.К.Волков, приват-доцент А.С.Грушевський, професор М.С.Грушевський, Д.Донцов, В.Дорошенко, Д. Дорошенко, С.А.Ефремов, В.С.Жаботинський, Л.Н.Жебунев, М.Залізняка, І.В.Іванов (Джонсон), приват-доцент Б.А.Кістяновський, приват-доцент І.А.Кістяновський, професор Ф.Е.Корш, І.Кривецький, професор А.Е.Кримський, В.Ладенко, М.Ф.Левицький, О.Левицький, В.Липинський, професор І.В. Лучицький, Ф.П. Матушевський, Н.Б.Миркін, А.Михура, М.Могилянський, В.П.Науменко, А.П.Новицький, К.М.Обручев, В.П.Обнинський, С.В.Петлюра, П.Понятенко, С.В.Русова, професор А.А.Русов, В.В.Садовський, А.Ф.Саликовський, Д.Сіромаха, М.А.Славинський, П.Смуток, Н.Стасюк, П.Стасюк, І.М.Стешенко, професор Н.Ф.Сумцов, Н.Г.Філянський, С. Чепига, С.П.Шелухін, А.І.Ярошевич[2,с.33-48; с.28-51; 3,с.1].

Цей же номер часопису розповідає про підготовку української громади міста Москви до вшанування 50-ти ліття з дня смерті Т.Г.Шевченка випуском «Шевченківського збірника», який видав «Комітет по

вшануванню пам'яті Т.Г.Шевченка в Москві». Редакція журналу теж прийняла у цьому заході якнайширшу участь, надавши навіть власне приміщення по вулиці Большая Дмитровка д.14, кв.1., в розпорядження Комітету по влаштуванню пам'яті Т.Г.Шевченка у Москві. Чільні наукові сили «Украинской жизни» підготували також науково-культурну програму, яка була повністю присвячена Т.Г.Шевченку. З доповідями виступили: І.С.Хвостов: «Шевченківські дні у Москві», приват- доцент. Гр. Де Ла Барт: «Шевченко народний поет», академік Ф.Е.Корш: «Шевченко серед поетів слов'янства», А.Калішевський: «Мотиви творчості Т.Г.Шевченка», О.Новицький: «Шевченко, як маляр», професор А.Кримський: «Шевченківські дні у Москві у 1891 році». З накових доповідей ми дізнались, що українська громада Москви була досить великою і активною уже у час Т.Г.Шевченка, який теж знаходив у неї притулок. В 1858 році Т.Г.Шевченко був гостем у свого знаменитого друга М.С.Щепкіна, який тоді проживав у «Старого Пімена». Власне, у той час в «Старого Пімена» збиралася вся українська інтелігенція Москви. Дім «Старого Пімена» був немов би гостинною для усієї Московської України»[4,с.123].

В Москві, зауважував невідомий дописувач «Украинской жизни» у 1912 році Ал. С., існує досить багаточисельна колонія українців. По забороні у 1905 році впливової української організації Москви «Українська хата» українці задовільняли свої національно-культурні потреби в двох громадських організаціях: в «Українській секції» при Товаристві Слов'янської культури, яке очолював академік Ф.Корш, і в музично-драматичному Товаристві «Кобзар», яке знаходилося під патронатом артиста імператорської московської опери І.Алчевського. Обидві організації розміщувалися у домі №5 по Піменовському провулку в двох кроках від «Старого Пімена» На вечорницях «Кобзаря» українці збираються по суботах. Сотні, а на свята тисячі українців, сходяться сюди з усієї Москви, щоби послухати рідну музику, пісні, які виконують своїм же хором і кращими артистичними силами Москви. Тут при добрій організації ніколи не буває скучно. «Українська секція» Слов'янського Товариства не так багаточисленна, та вклад її в організацію українського національного руху в Москві звичайно вагомий.

Свою діяльність «Українська секція» Слов'янського Товариства розпочала у кінці 1910 року. Тільки що у вийшовшій першій річній звітній так визначені її завдання: «Українська секція» Слов'янського Товариства однією головною метою своїх завдань існування в Москві ставить за мету розповсюдження інформації перед російським суспільством про стан українського питання в Росії в його широкому розумінні. Як це не дивно, але навіть серед прогресивних верств російського суспільства зустрічається грубе нерозуміння завдань українців. На тому неправильному ґрунті потреби українців ігноруються і навіть підлягають ворожого до них ставлення. Розуміючи це «Українська секція» Слов'янського Товариства намагається шляхом лекцій, співбесід, видання наукових праць сказати російському суспільству правду про український національний рух у Росії. Український національний рух у «Закордонній Україні» уже отримав признание і навіть державність, зокрема у Австрії у вигляді «Королівства Галичини і Володимирщини». Наш же український рух в Росії приходить тільки відстоювати, боротися за свої українські права з грубим нерозумінням суті українського питання. Ми українці, повинні доказувати російському суспільству, що наш народ у історичному і географічному відношенні цілком самостійна нація, що українська мова має право на цілком самостійне існування поряд з російською. Ми повинні доказувати, що право на культурне самооприділення не грозить нікому ніякою загрозою і дасть у випадку його правильного вирішення найкращі цінності в скарбницю багатонаціональної світової культури. Це одне із завдань «Української секції» Слов'янського Товариства. Друге ж її завдання: «посильна участь у інтелігентному житті України». І третє: «підтримувати у своїх членах любов до рідного українського і зменшення, таким чином, умов, які вели до денационалізації українців в Москві». Поки що Українська секція Слов'янського Товариства не розгорнула своєї діяльності в шир, як і не удосконалила своєї програми, та не дивлячись на це, багато уже успіла чого зробити і підготувати. Зокрема слід зауважити, що Українська секція зуміла організувати ряд доповідей і лекцій по українському питанню. Одним із перших виступів з доповіддю голова Слов'янського Товариства академік Ф.Корш із доповіддю: «Українське питання в Росії». Останнім виступав нещодавно в «Українській секції» приват-доцент Пічета з доповіддю: «Про повстання Богдана Хмельницького». Особливий інтерес для членів «Української секції» Слов'янського Товариства мають зібрання і прочитані на них доповіді, які розгорнули широкомаштабну дискусію. Зокрема слід відмітити дискусію, яка виникла на шпальтах російського журналу «Русская мысль» у зв'язку з виступом у ній «Старого Українця» з статтею: «К вопросу о самостоятельности украинской культуры», в який він виступив з нею у вигляді звернення до пана П.Струве. Дана стаття робить співставлення думок різних груп великоросійської інтелігенції до української культури»[2,с.33-48; с.28-51].

Дуже цікавою була доповідь академіка Ф.Корша «Украинский вопрос в России» у якій голова Слов'янського Товариства з співчуттям відізвався про стан сучасного українського руху в Росії, призвав передову російську інтелігенцію підтримати його. У своєму висновку академік зауважує, що поки що на підтримку російської інтелігенції український рух розраховувати не може, тому, що російська інтелігенція,

по словах Ф.Корша відзначається «невежеством» по відношенню до українства. Результатом цього «невежества», являється недостатня увага, а інколи навіть зневагою до українського національного руху. Та академік Ф.Корш оптиміст, він вірить, що прийде час і все стане на своє місце: «українці, як і другі нації, що населяють Росію отримають те, що їм належить по праву і що їх Росія зв'яже собою не насильно, а добровільно». У другій частині своєї доповіді академік Ф.Корш засуджує «Москвофільство»: «дивні люди ці москвофіли, я не розумію, куди вони ідуть і навіщо їх підтримує офіційна Російська держава, замість того, щоб на ці гроші розгорнути народні українські інститути, російський уряд підтримує утопію». Виступ Голови Слов'янського Товариства росіянина Ф.Е.Корша по захисту українського національного руху в Росії був дуже схвально сприйнятий у широких колах української інтелігенції в Росії. Висунута у доповіді академіком Ф.Коршем проблема зачіпала питання відносин українського національного руху Росії до соціалістичної інтелігенції і австрійської соціал-демократії зокрема. Однак, дане питання не переросло у широкомаштабну дискусію, оскільки українці, не вирішивши свого національного питання у Росії, не бажали зв'язувати себе з міжнародним соціалістичним рухом. Можна сказати, наголошував Ал. С., що українці у Москві стають дедалі замітною етнічною групою, до якої тягнуться передові освічені росіяни, які розуміють, що українська культура є більш стародавніша слов'янська культура, що історія України, це і є історія слов'ян та Київської Русі, і що вивчати українську культуру, історію, це їх слов'янський обов'язок[2,с.33-48; с.28-51; 3; 5, с.125].

Український рух в Москві, як свідчать факти, стає у перше десятиліття дедалі організованішим. Це можна судити з факту, що різноманітні святкування українців у Москві уже носять досить добре організований характер. Зокрема, як засвідчує «Украинская жизнь», для проведення заходу у Москві всі українські організації у 1912 році утворили Комітет, який взяв на себе відповідальність проведення Шевченківських днів у Москві. Українці створили «грошову касу», яку підпорядкували даному Комітету, і який по закінченні заходу повністю відчитувався за грошові витрати перед усіма московськими українцями[5,с.3].

Однак, «українські грошові каси» у громадському житті московських українців нам відомі у поодиноких випадках. Очевидно, вони не носили постійний характер, а утворювались внаслідок українських свят. Слід зауважити, що власне, у такому виразі громадського і культурного життя українців Москви розпочав свою творчу діяльність журнал «Украинская жизнь». Вчасно виданий до роковин Т. Шевченка перший номер журналу розійшовся повністю, як зауважують видавці, бажаних придбати журнал було більше, ніж можливості редакторів видати останній, що було враховано при видруці другого номера: «Все экземпляры январской «Украинской жизни» разошлись и желающие приобрести Украинскую жизнь могут удовлетворить своё желание при подписке только со второго номера. Контора открыта ежедневно кроме воскресных и праздничных дней с 12 до 5-ти часов. Желающих дать статьи по украинской проблематике напоминаем, что они должны не превышать 1 печатного листа»[2,с.33-48; с.28-51; 5, с.1-2].

Включаючись у бурхливе культурне і громадсько-політичне життя українців старої столиці редакція так висловлювалася з питання розвитку свого журналу: «Ще порівняно недавно ідея космополітизму і нерозривно пов'язана з нею ідея асиміляції національностей вважалась в широких громадських колах універсальною. Національні особливості і різниці вважались явищем тимчасовим. Однак, зараз такий погляд змінюється, що зумовлює надання прав окремим національним групам і народностям. Поступово на передній план виступає національна ідея, зобумовлюючи себе глибокою життєздатністю. Особливо життєздатною і водночас найбільш пригніченою в російських умовах є національність українська». Наш журнал, наголошує редакція «Украинской жизни», ставить собі завданням служіння національним інтересам багаточисельного слов'янського народу, українського. На даний час (1912 рік), чисельність українців в Російській імперії досягає 30-мільйонів. Український народ чисельніший за болгар, сербів, хорватів, чехів і поляків, та історична доля його склалась трагічно, що його голос, як національного колективу ледь чутий у загальному хорі недержавних слов'янських народів[5,с.1-2].

В Росії, з часу «приєднання» України до Росії, правове становище українців ставало все трагічніше, а в кінці XVIII століття внаслідок ліквідації Української козацької держави, українських прав і вольностей, українська ідея в Росії зовсім погасла і ніхто не думав, що вона у майбутньому знайде в собі сили знову відродитися. Внаслідок таких жорстоких дій російського уряду російське суспільство втратило саму уяву про державність і культуру України і почало трактувати український національний організм, як «варіант російської культури». Лише в останнє десятиліття український національний рух, ставши помітним суспільним, громадським, і навіть державним фактором, який почав проникати у свідомість самої гущі українського народу. Та, на жаль, рівень свідомості українського народу, ще дуже далекий від бажаного, однак треба признати, що інтерес до українського національного руху поступово росте і набирає в російському суспільстві найрізноманітніших форм. На одному епізоді із цієї області діяльності ми

дозволимо собі зупинитися, так як це допоможе нам уявити ту позицію, яку бажала би зайняти «Украинская жизнь» в російському суспільстві і уточнити ті цілі, які журнал ставить на чолі своєї програми. В інтересах ознайомлення російського суспільства взагалі і українців зокрема, і щоб хоч трохи наздогнати досягнення українців Австрійської імперії постав наш журнал.

Історичний досвід української національної ідеї говорить, що виникший у Австрії у 1903 році журнал «Rutenische Revue», який у подальшому перейменований в «Ukrainische Revue» став могутнім рупором української справи у Європі. Він поставив завдання з'ясування українського питання перед європейською громадською думкою. У зв'язку з цим, розпочинаючи діяльність «Украинской жизни» в Росії ми побажали взяти доробок українців Австрійської імперії за основу своєї діяльності. Ось як відзивалась передова і прихильна до українського національного руху європейська громадська думка про журнал «Ukrainische Rundschau», звертаючись до редакції журналу: «Вельмишановний пане редактор. Із усіх починань сучасного життя Ваше українське починання мені здається найграндіознішим. Підняти до певного рівня свідомості культуру 30-ти мільйонного народу українців і організувати їх до боротьби за національну незалежність - патріотична справа. До того часу доки не було Вашого журналу я нічого не знав про український національний рух, як і про Україну і українців їх історію, мову, культуру. З часу його появи європейська думка заповнила цей пробіл і уважно почала слідувати за кожним Вашим словом. Воно таке свіже, нове, справедливе і різке, що надихає на щире побажання Вам успіху. Вітаю Вас і Вашу благородну справу. Весь Ваш Бьєрнстерне - Бернсон»[2,с.33-48; 5,с.8].

З цього часу великий норвежець став одним із самих палких друзів українського національного руху і не раз в європейській асамблеї народів ставав на його захист, нагадуючи про право української нації мати право у Європі свою Українську державу. У Росії, наголошували засновники «Украинской жизни», немає журналу, який би відповідав європейському рівню і своїми завданнями міг би порівнятися з українсько-німецьким журналом, що видається у Відні. Та потреба у такому журналі у нас не менша, по крайній мірі, ніж в Австрії. Досить вказати, на те, що у межах Російської імперії проживає більше як 25 мільйонів українців, тоді як в Австрії їх близько 5-7 мільйонів[2,с.33-48; с.28-51].

Слід зауважити, що у суспільстві з близьким слов'янським народом російським, українці користуються меншими правами по питаннях національного самооприділення ніж українці Австрії, що мають свою державність «Королівство Галичини і Володимирщини» на базі якого планують відродження незалежної української державності, відчуваючи себе зараз одним із народів Австрійської імперії. «Украинская жизнь» бажала би у межах можливостей, відведених для неї заповнити цю прогалину і тому головною своєю ціллю вона ставить питання ознайомлення російського суспільства, російської преси з національними інтересами українського народу, з історією та культурою українського народу його минулим і з сучасним станом українського національного руху з існуючими в ньому течіями, черговими запитаннями, проблемами. У зв'язку з цим редакція ставить перед собою завдання - критику антинаукових теорій, які виникають у російському суспільстві з метою ліквідувати український національний рух, як і його основу - мову, культуру, історію. Ще більшої уваги редакція буде приділяти уваги для захисту українського національного руху в Росії від тих наклепів, які виходять з кіл «воинственного» російського націоналізму. «Украинская жизнь» буде звертати увагу не тільки виясненню фактичних і бажаних взаємовідносин між державною великоросійською народністю і обмеженою в Російській державі в своїх національних правах, народністю українською, а й розглядати відносини інших народів з офіційною владою, таких як поляків, євреїв та інших, які не мають своїх національних прав, але являються громадянами Російської держави. Редакція дозволяє собі вважати, що виложена програма журналу «Украинская жизнь» повинна привернути увагу не тільки російського читача, бажаючого розібратися в національній політиці Російської держави, але й уявити собі, чим живе і куди направляє свій погляд братній український народ. Російська передова громадськість повинна сприяти справедливому вирішенню наболівшого українського питання, як українців в Україні так і українців у Росії, допомагати тим, хто внаслідок пагубного російського впливу попав у процес денаціоналізації. При підтримці таких передових російських елементів і при співчутті російських друкованих органів редакція «Украинской жизни» надіється на успіх по вирішенні стоячих перед нею тяжких і складних питань. Такий лозунг союзу з передовими демократичними силами Росії виставляє редакція «Украинской жизни» в якості свого прапора. Слід також зауважити, що при перелічених вище цілях «Украинская жизнь» не стане партійним органом, однак редакція постарается забезпечити на своїх сторінках свободу окремих думок у тих рамках, які визначаються сукупністю прогресивно-демократичних ідеалів і стремлень широких російських сторонників української ідеї. Без сумніву, в таких рамках можливі ідейні розходження, більші чи менші відхилення, однак, необхідні взаємовідносини і україно-російській культурно-науковій полеміці, якій буде сприяти редакція «Украинской жизни» на шпальтах свого часопису[2,с.33-48; с.28-51; 5,с.5-10].

Дальше редакція часопису вірно підіймає історичний аспект української проблеми в Росії блискучою статтею М.С.Грушевського «Україна і українство» в якій дослідник наголошував: «що українське питання в Росії має дуже давню історію. Можна починати його відлік з того часу, коли Україна була «приєднана» до Московської держави, або з тих фактів, які за декілька десятиліть перед тим поставили його на чергу московські політики, зробивши його вирішення в кінці-кінців питанням державної майбутності Московської держави, чи накінець з перших проявів назріваючого конфлікту московської політики з життям і стремлінням України після її приєднання. Головніші моменти у продовжувачому розвитку цього питання більш менш відомі. Та українське сучасне, виникаючи увесь ріст своїх потреб, згідно з постулатами національного життя повноти і задоволення національної культури, явлення порівняно нове в Росії, чи можна сказати, що воно можливо здається новим, після попереднього подавлення і падіння українського національного життя. Настільки понизився рівень національної самосвідомості, що навіть видатні представники українського національного руху, які ще так недавно находили можливість виступати проти розширення росту національної культури в настоящий момент почали виступати проти розширення росту національної культури, чи відхиляти ідею бажання українського до політичної незалежності як в минулому, так і в настоящий момент. Не можна особливо дивуватися, якщо на людей, які знаходяться далеко від українського життя, не слідкуючих за його рухом і поступами вперед, особливо тепер в останні десятиліття, це нове українство, яке постало з своїми запитами і вимогами створювало прояв чогось нечуваного, страшного, неабиякого прояву фантастичних мрій, якоїсь «кучки людей». Такі погляди і судження про українство в Росії стають, однак, усе менш вибачливими з плином часу, з накопиченням доказів, які свідчать про різючу життєздатність, з примноженням джерел із яких люди коли - небудь інтересувалися характером українського національного руху, можуть ближче познайомитися з його сучасним станом і з тими історичними традиціями, на яких вони засновані з його статикою та динамікою. Однак, такі погляди, без сумніву, існують і при цьому досить широко поширені у людей, які не упереджено відносяться до української національності в Росії і українського національного руху зокрема, який бажає розвиватися. Тому, наголошував український історик М.С.Грушевський: «Украинская жизнь» із перших сторінок повинна ставити перед собою ціль - ознайомлення громадськості з історичними аспектами українського національного руху в Росії, умовами його життя, щоб повністю задовільнити запити сучасної української громади. Необхідно, щоб російська громадськість мала хоча би елементарну інформацію, що таке сучасне українство, на чому воно базується, які завдання в Росії переслідує, які стремління ним керують...» [1, с.12; 2, с.33-48; с.28-51].

Серед підкорених Росією народів, глибокого падіння національного життя, прийшлося пережити і українському суспільству. В період останнього розгрому та ліквідації Української держави, Гетьманщини, як це питання характеризують в Росії, коли поступово слабнули і замирали традиції великої національної боротьби в Україні де були знищені Росією останні відголоси славного культурного-національного руху, велике значення у розумінні підйому української народної самосвідомості мала етнографічна форма українства, яку вона у своєму домінуючому об'ємі, на генетичному рівні, зберегла до сьогоднішнього дня. Подавлення нівелюючими умовами і політикою російського уряду проявів українського національного життя в Росії привели до зубожіння українського національного руху. У великій більшості до людей, що цікавляться україністикою треба підходити із спеціальною міркою інтересів, щоби прихилити їх зайнятися питаннями розбурхуванням українського руху в Росії. Славне українське минуле, зафіксоване не тільки історичною наукою, теж треба подавати для усвідомлення українцями національної ідеї. Українське суспільство в Росії, не знаючи своєї української історії, відчасти розгублене, оскільки за довгий період російського колоніального гніту відчасти втратило своє минуле, відчасти втратило ключі доступів до нього. Навіть епоха, близький зв'язок з якою відчувається найбільш живо, Українська держава, епохи козацтва, майже зовсім не піднімала енергію українців, картиною високого підйому народного життя, і не давала авторитетнішими представниками українців яскравих державницьких навчань. Вони бачили у подіях козацької епохи свідчення неспроможності українського народу до державного життя, відсутність основ для політичного і державного будівництва, повну безвихідність із якої дійсно не було ніякого другого виходу для українського суспільства окрім добровільного розчинення серед великоросійського суспільства. Замість яскравих і життєвих історичних традицій, які могли б послуговувати дороговказом українцям майбутнього, псевдо-патріотичні історики зводили на рівень хуторянства і найславніші сторінки української історії, української державності. Внаслідок такого «розгляду» української історії, українських національних запитів у Російській державі, українство отримувало гнітючу душу уявлення від «офіційної російської історичної концепції», яка намагалася звести нанівець українські стремління до національного, культурного чи навіть українського державного відродження. Росією створювалось враження від цієї «офіційної російської наукової історичної науки», зауважував М.Грушевський, що українство, це «Варшавське холопство» чи «бруд Москви». Росією робилось усе, щоби знищити українське минуле,

сучасне, майбутнє. Про світле українське майбутнє з точки зору російських інтелектуалів годі було й мріяти. В таких умовах для усієї більшості українства стало ясно, що утворення в майбутньому Української держави, це дійсно нездійсненна мрія. Тому українство у Росії формувалося на умовах більш стихійних і жевріло, постійно жевріло у російському хаосі до останнього часу, допоки нова генерація українців не принесла нове тверезе уявлення, учення про подолання попереднього хаосу в українському національному русі. В цьому розумінні етнографічна єдність українців на їх основній споконвічній території знання історії розвитку українського народу, дала йому дороговказ до майбутньої Української держави. Історичний процес в уяві українського суспільства, з подання офіційної російської історичної науки, закінчився повним програшем українського народу. Українська інтелігенція проявила себе національно нестійкою, часто зраджувала національним інтересам свого народу, покидала його і переходила у стан російських переможців і пригнічувачів власного українського народу. Однак, український народ, носячи у собі стародавні державницькі традиції, мову, культуру, зумів виробити інстинкт самозбереження, який оберігав його від впливу чужих культур у конкретних випадках від польської і російської. Подальший розвиток українського народу проходив без національної інтелігенції, яка у російську епоху тільки заgravала з українським народом, з його кращими надбаннями минулого, романтично описуючи народну доблесть минувшини. Однак, під впливом ідей романтичного народництва, яке поширилось і в українському суспільстві, почалось певне відродження українського народного життя, його національної та матеріальної культури. Скоро світ побачив багатство української пісні, психолого-фізіологічну відмінність українців від поляків - з однієї сторони, і росіян - з другої сторони. Однак, усі ці надбання не відповідають запитам по вивченню питання історичного минулого українців в Росії і не привели до ніяких політичних стремлень[1,с.14; 2,с.33-48; с.28-51].

Для сучасного українського національного руху і нинішньої української інтелігенції усі ці етапи боротьби за становлення українства в Росії уже безповоротно пройдені, однак ми не повинні відвертатися від складного свого українського історичного минулого, яке зазнало українство в рамках Російської держави. Несприятливі історичні умови для українства в Росії повинні досконало вивчатися сучасною українською історичною наукою, адже вони були причиною того, що в минулому в підступність та зухвалість Росії, українцями, була втрачена Українська держава, знівельована стародавня українська мова, культура, історія. Вивчати українство в Росії з точки розвитку історичного процесу самого українства, нам необхідно також з міркувань подальшої боротьби з російським тоталітаризмом за здобуття своєї незалежної Української держави, і при здобутті останньої, співіснування з цим російським тоталітаризмом, який очевидно не змінить свого політичного обличчя до українства і в майбутньому...

Вивчення несправедливих умов, в які українці попали внаслідок підступного знищення Росією Української козацької держави, стануть причиною поштовху пошуків шляхів з'ясування проблеми українства в Росії. Внаслідок вивчення усіх цих історичних реалій українського історичного минулого, у нас появився цілком реальний український рух, який є великим надбанням українців Росії останніх десятиліть. У зв'язку з такими обставинами сучасне українське суспільство стоїть в умовах більш сприятливих ніж покоління, що формували українську національність лише на тисячах народних пісень, кращих українських мелодіях, і мільйонах несвідомих, щоправда, об'єднаних етнографічною територією, обрусілих українців.

Сучасна прогресивна українська думка, може уже зараз, аналізуючи факти української історії, тверезо і об'єктивно відноситися до своїх реальних досягнень і об'єктивно розглянути питання своїх національних реалій і умов їх розвитку. Та не розділяючи захоплення романтичного народництва, сучасні представники українського національного руху і всі хто ним цікавиться, звичайно, повинні враховувати факти української етнографічної статистики, наявність об'єднаної і згуртованої маси та великої української національної території, яка обумовлює історичне минуле українського народу і визначає його подальше майбутнє, напрямки розвитку життя і громадської української думки.

В нинішній час, що історично доказано, наголошував М.Грушевський, не визиває суперечок зі сторони російської історичної науки і різних російських політичних кіл, що українська етнографічна територія в рамках Російської імперії простягається приблизно від 45 до 53 градусів широти і 20-44 градусів довготи(по Грінвічу), включаючи весь Крим, північне побережжя Чорного моря, усю систему Дніпра.

На заході по Дністру і його притоках до гористої системи Карпат в басейні Вісли, на півночі до ріки Прип'яті і по усьому її басейні. На захід і схід українці проживають в басейні Буга (Холмська Русь Підляшша), на сході - в басейні Десни між Десною і Сожем.

На сході поселення українців тягнуться і охоплюють увесь басейн Дінця, окрім нижньої течії і місцями глибоко вриваються у басейн Дону.

На південному сході українська етнографічна територія охоплює усю Кубань. В Російській імперії, на думку М.Грушевського, українцями заселені і являються історично українськими землями губернії: Волинська, Подільська, Київська, Херсонська, Катеринославська, на заході - частина Люблінської, Гроденської, Седлецької, Мінської, уся Берестейщина, частина Бесарабської і Таврійської. На схід від Дніпра губернії: Полтавська, Харківська, Чернігівська, Курська, Воронежська, а також область Донська і Кубанська - заселені виключно українцями. Ці регіони, за науковими висновками історика М.Грушевського, входять до стародавнього українського етнотворення і уособлюють на початок XX століття собою усю українську націю[1,с.15; 2, с.33-48; с.28-51].

У цих російських губерніях, проживає 98% українського населення. В цей же час слід зауважити, що в Харківській, Воронежській і Курській губерніях проживають 80% процентів українців внаслідок переселення сюди росіян. Однак, наголошують ряд дослідників, даний регіон являвся українським з часу написання «Слова о полку Ігоревім», де Брянськ і Курськ - це українська етнографічна територія[2,с.33-48; с.28-51; 4].

Дальше, розглядаючи питання розвитку національної динаміки українського етносу в рамках його незалежного розвитку, розглянемо з точки зору українського історичного ракурсу, який окреслив ще М.С.Грушевський. Грандіозність стародавнього українського народу, як зауважував згідно своїх наукових висновків дослідник, і сьогодні у XX столітті функціонує у вказаних нами географічних об'ємах. Українське національне та народне життя було постійне на протязі тисячоліття. Одноетнічне українське проживання від Дону до Карпат дає нам археологія і сучасна одноетнічна картина України. Перед нами велика українська етнічна маса, як мовна так і культурна, яка проживає на одній своїй древній географічній території, яка опирається об Чорне море і гірські кряжі Карпатських і Кавказьких гір, басейни великих рік. Власне, у цій котловині ми бачимо глибоко корінне населення, яке має свою оригінальну національну культуру, мову, пісенний фольклор, легенди, балади, пісні, єдину економічну і господарську структуру. Уся ця українська структура розвивалась на протязі тисячоліть і еволюціонувала не міняючи структури і динаміки свого українського життя. Тяжкість історичних обставин, однак, не мішали українському народу займатися своєю традиційною формою життя. Як свідчать історичні джерела, на зорі своєї історії українські племена(слов'яни) проживали у своїх споконвічних регіонах - басейнах рік Дніпра і Дністра, Буга. Ці стародавні українські племена: полян, древлян, дулібів, тиверців, хорватів і других поступово розвинули свою самобутню українську державність, яка у подальшому трансформувалась у землі - князівства: Київське, Чернігівське, Переяславське, Волинське, Галицьке, Турово-Пінське. Свій розвиток ці князівства беруть з Антської держави українців I-IV століть нашої ери, а з V-VI століття, безперервно збільшуючи українське населення до IX століття, українські князі створюють Українську державу, яка самостійно існує до XIV століття. Внаслідок розвитку в українців державності і відкриття подальшого простору на північний-схід, Українська держава колонізує суто угро-фінську територію, де тепер проживає нова парость українського народу, парость україно-фіно-угорська, чи російська. Питання заселення цих земель українцями у X-XIII століттях є складне для нас, однак можна наголошувати, що перший поштовх української колонізації продовжувався і у подальших століттях, а тобто він не переривався до XVI-XVII століття. Особливо сильним український колонізаційний рух був у XVII-XVIII століттях, що засвідчено в джерелах. Однак, в цей час український колонізаційний рух ще не ширився на внутрішні російські області, а тільки займав прикордонні регіони, зокрема Харківську, Курську і Воронежську області, де у часи Української козацької держави ця територія Слобожанщини поділялась на такі полки: Сумський, Ахтирський, Харківський, Ізюмський, Острогозький. По «приєднанню» України до Росії колонізаційна політика московського уряду була спричинена на те, щоби припинити і розчинити в російському народі цю українську колонізацію, однак цього не сталося. Українські риси Слобідської України, зв'язаної ранішими державними узами з серцевинною Україною, витримали удар російської асиміляції і зберегли свою українську самобутність до початку XX століття, тому Курська і Воронежська області теж являються виключно українськими етнічними регіонами[1,с.20; 2,с.33-48; с.28-51].

Приєднання Правобережної України в кінці XVIII століття до Росії в певній мірі роз'єднали стародавню українську націю. Для єдності українського народу створились умови прямо катастрофічні. Внаслідок наступу великоросійських елементів український народ почав поступово втрачати своє історичне ім'я. Старе українське ім'я створене епохою державного життя Україна-Русь збереглося у Західно-Українських регіонах, де термін «Мала Русь» визначала Українську державу у XIII-XIV століттях. Однак цю Українську державу в XIII-XIV століттях, своєю історичною тяглістю, визначали українські володарі, великі князі: Роман, Данило, Лев, Юрій та інші, які тоді були володарями для усієї України-Русі, оскільки мали єдиного українського митрополита. Такий поштовх злучення єдиного державного і церковного життя в Україні, яке визначив король Данило і утвердив з того часу за Україною таке державне ймення, як Ркське королівство, яке в Великоросії вживається в розумінні означення Української держави і

до сьогодняшнього дня. Тільки в останній час внаслідок тенденційних російських підтасовок і перекручувань російською історіографією термін «Малая Русь» було примінено до російського словотворення і у зв'язку з цим «Малая Русь» стала невід'ємною складовою частиною Великої Росії.

Слід однак зауважити, що в XIV-XV століттях коли на півдні було Руське королівство, Руська держава, Львівське королівство, на північному сході Руської держави не було, тут була Московська держава, яка у іноземних джерелах називалась Московія, а народ – московити(фіно-угри), і яка ніякого відношення до України - Малої Русі, руського королівства, руської держави не мала. Тільки пізніше у XVIII столітті у проміжок довгого часу по «приєднанню» України до Росії у титулатурі московських царів офіційно утвердилась назва України, як Малої Русі, де під цією назвою розумілись землі, силою приєднані до Російської держави. В цьому значенні універсального характеру воно набирає розуміння малоросійського терміну для означення усього українського розселення, для усього українського народу. Тому в кінці кінців над тією старою назвою Руської держави, почало брати верх теж дуже стародавнє місцеве ім'я популярне у самому українському народі «Україна», а народ почав визначати себе самоназвою, як український. Ріст і поширення цього терміну був немовби протидією російським намірам асиміляції українського народу з російським і утотожнення термінів Малої, як складової частини Великої Росії. Ріст і поширення цього терміну, являється інтересним явищем переходу державного життя України з Заходу на Схід. Назва Україна, на думку М.Грушевського, у XII-XIII століттях означала окремі землі, в XVI-XVII столітті. Назвою Україна означували Побужжя і Подніпров'я, а у час Богдана Хмельницького Україною почали називати територію від Карпат до Дніпра, ця ж територія стає суспільною у житті українського народу[1,с.15-20; 2,с.33-48; с.28-51].

Власне, у час гетьмана Богдана Хмельницького Подніпров'я стає реальним центром українського політичного життя. В цей же час за нею закріплюється і самоназва Україна. У джерелах XVIII століття ця назва зустрічається у різних комбінаціях. Назва Україна зустрічається у вигляді «Україна Малоросійська» і, власне, вона закріплюється за українським народом. З тих пір ця назва охоплює усю єдність українського народу і, власне, вона утримує національну свідомість українців до XX-го століття настільки високим, що він, не дивлячись на російське лихоліття, уже відчуває необхідність історичних своїх надбань з минулого по сьогодення. Самосвідомість поступово просипається і розвивається на усіх регіонах, де проживають українці. Свідомий своєї етнічної української назви, народ не хоче залишатись без імені і вибирає для себе ту назву, яка є живучою для нього на протязі століть, починаючи від Української держави великих князів Олега та Володимира, тобто від часів IX-X століть, коли староукраїнські джерела синонімічно фіксують назву Україна поряд з назвою Русь[1,с.26].

На жаль, у подальшому український народ не зумів зберегти своїх стародавніх етно-назв внаслідок насильного прищеплення йому чужоземних етно-назв. Такий гніт, який прийшлося пережити українському народу під польським режимом, хоча до повного останній у своїй основі і не доходив до таких жахливих заборонних мір направлений проти самої народної душі, зокрема писемності, мови, культури, якими ознаменувало себе для українського народу московське рабство. Продовжуючи екскурс української історії в рамках Московської держави, наголошував М.Грушевський, через декілька років можна буде відзначити 200-літню заборону українського слова, української книжки, українського друку в Росії, яка настала після відомого указу Петра I у 1720 році, який вимагав, щоби в українські видання з російськими нічим не відрізнялися «не було никакой розни и особого наречия». Ця система заборони української мови вводилась на усі українські землі, які входили до складу Російської імперії, що було дуже пагубним для всього українського народу. Так, цей 200-літній ювілей буде також монументом торжества української національної ідеї, яка зуміла перебороти усі перепони, що лежали на шляху її розвитку: над історичними умовами, які роз'єднали його територію і розкололи його єдине національне життя над несприятливими політичними і суспільними умовами, які заставили покинути його найбільш культурні і освічені класи, над заборонами, які паралізували усякі національно-визвольні рухи. Той же могутній інстинкт національного будівництва, яке зберегло український народ серед усіх колонізаційних бурь і асиміляцій і відроджувалось постійно до нового свідомого українського життя у нових ще більш тяжких умовах - говорить про могутню силу українського народу. Власне, усі ці приклади мужності українців в Україні треба поставити у приклад життя українцям, які проживають у Росії для розбудови у Російській державі їх політичної української культури, свідомості. Сама свідомість українців в Росії повинна згрупувати їх і висунути нові інтелігентні сили для розбудови культурного, політичного життя українців в Росії. На жаль, сьогодні українці Москви і Росії роздираються чварами не можуть стати під гасло єдиної української громади, розбудувати українську церкву, єдину українську освіту[1,с.26-28; 2,с.33-48; с.28-51].

Нині українство Росії знаходиться в найбільш тяжкій стадії цього об'єднавчого процесу. Ворогування окремих українських організацій, підчинення останніх різним структурам російської влади не дають можливість навіть українцям Москви утворити координаційну Раду, яка б могла розпочати діалог по

згуртуванню українців Москви. Період напів-свідомий, чи стихійний повинен приводити українців до думки про необхідність улаштування українського національного життя в Росії, оскільки це впливає з умов самої необхідності елементарних умов українців. Власне, тепер можна планувати таке улаштування, коли національна свідомість українців Росії вступила у процес розвитку, тим самим зрушуючи важкий тягар, який українці в Росії зрушували з місця на протязі багатьох віків свого історичного існування. Власне тепер, внаслідок зрушення в українців Росії, почався процес, який у подальшому буде оприділювати самонапрямуючу динаміку національного життя. Розвиток українського життя в Росії, як ми бачимо із свідчень джерел, починає активно розвиватися з 1905 року, тобто після буржуазно-демократичної революції. Українці в Росії починають швидко цікавитися своєю історією, культурою, мовою. Сама ж Україна покривається низкою організацій «Просвіт», які починають будити свідомість українського народу. Швидко такий просвітницький рух перекидається до Росії. Просвіти широко починають цікавитися українською історією, культурою. Джерела фіксують сильну тягу до вивчення української історії на Кубані. Тут у Катеринодарі була заснована «Просвіта», яка утворила внаслідок своєї діяльності 15 філіалів, у яких почалась вестись просвітницька робота, вивчатись українська історія, культура. Тут читались лекції, реферати, поширювались українські історичні книги. Однак уряд Росії, схвилюваний поширенням української просвіти в Росії, вирішив заборонити їх подальшу діяльність. Так міністр внутрішніх справ у рапорті на ім'я царя, хоча згоджувався, що закриття Російською державою у Москві українського товариства «Українська Хата» не цілком справедливе, оскільки товариство «Українська Хата» носило у своїй меті виключно культурні завдання і займалось просвітницькою діяльністю українців в Москві, та якщо розглянути це товариство і його діяльність з точки зору російської державності, то така діяльність українців являється цілком небажаною і протирічить усім починанням які уряд Російської імперії провидить до «Бывшей Украины». З самого XVII століття, пояснює міністр царю: «Правительство постоянно боролось с освободительным украинским национальным движением, борется и сегодня из теми обществами, которые под видом культурологических намерений, на самом деле помогают укрупнения украинского сепаратистского движения». Внаслідок такого висновку міністра культурно-просвітницьке товариство у Москві «Українська Хата» було закрито. Якщо аналізувати діяльність «Української Хати» в Москві, то можна прийти до висновку, що справа зовсім не в політичній нелояльності товариства, адже Товариство намагалось тільки розібратися у складних питаннях української історії, української культури. Сама українськість проблематики української історії лякала російський уряд, адже історія України у той час з подання ряду прогресивних професорів: М.Костомарова, В.Антоновича, М.Грушевського становила загрозу для російського суспільства, уряду, тому, взявши на озброєння старий арсенал звинувачень українців «сепаратизм», «Мазепинці» він накинувся з усією силою своєї люті на товариств «Українську Хату». Українська громада в Москві тепер знала, що за розгляд власної української історії, як і приналежність до самої української національності, культури, мови, українців чекають різні соціальні приниження, а можливо репресії. Московський уряд робив усе, щоби затухало українське життя у старій столиці, від чого, як наголошував дослідник О.Білецький: «украинцы не могли не чувствовать от властей крайней горечи ничем не вызванной, совершенно её заслуженной обиды. Этим искусственно создаётся почва для тех недобрых проявлений национального чувства в каких достойного лучшего, обвиняется теперь украинское движение, лишённое всяческого законного основания». Як бачимо, яким жорстоким шляхом намагався російський уряд зламати життя українського громадського життя в Москві, якими практичними засобами - «закрити, і ліквідувати» він орудував. Проаналізувавши доповідь Міністерства внутрішніх справ Росії, по питанню закриття української громади «Українська Хата» у Москві можна сказати, наголошував дослідник О.Білоусенко: «Що переслідування українців за їх національні стремління почалися не сьогодні і не вчора, але в усі часи, як свідчать історичні джерела, вони ні до чого не приводили, оскільки російський уряд у продовж століть ніяк не може усвідомити, що життєздатність українського національного духу зломити неможливо. Його, правда, можна заборонити, як ото зроблено у 1905 році в Москві, однак, сама заборона замість одного українця у боротьбі за українство ставить у його ряди 10 ще досі хитавшихся українців. Практика українства в Росії, Москві показує, що після декількох вікових заборонень української національної культури в Москві, тут творчі сили української національної культури все з більшою могутністю виростали, розвивалися і кріпли. Будемо надіятися, що так буде і далі, що покаже російському урядові, що питання українства в Росії треба вирішувати керуючись законами, а не заборонами чи репресіями...»[2,с.33-48; с.28-51; 4; 5].

В одночас із розгромом українських громад в Росії розпочалось і гоніння на українську мову, щоправда гоніння було поручено лібералам, тому вони особливо не захоплювалися і не вдавалися до різких випадів. Так міністр освіти Росії пан П.Струве у своїй статті «Общерусская культура и украинский партикуляризм» намагається з'ясувати питання між українською та російською книжними мовами[2,с.33-48; с.28-51; 3.с.45].

Автор, у цілому визнаючи українофільську теорію та запрошуючи її до гурту у «російську громадську спілку», однак заявляв, що впустивши українофільство у демократичну Росію треба тільки тому, що воно дуже цікаве надбання «общерусской культуры». Від ідейної боротьби з українофільством звичайно відмовлятися не можна, але мирне співіснування в рамках «загальноросійської культури» як добрих сусідів, просто необхідне. У наш час, наголошував пан П.Струве: «украинофильская, украинская точка зрения должна быть как источник культурной жизни интеллигенции». Однак коли, на думку П.Струве, саме по собі «Украинофильство» якось би можна було узаконити в Російській державі, то українська мова, на думку міністра, ніяк не може стати рівною в загальноросійському вжитку. Вона, на його думку, може функціонувати в початкових класах і то тільки в школах на Україні. Можна вважати, наголошує П.Струве, що українська мова, як мова викладання може побутувати, однак повинна бути і загальноросійська мова поряд із нею, а може говорити, що українська мова повинна бути тільки як предмет суперечок філологів і предметом педагогічного вивчення, тобто мовою для позакласного читання в школах. Другої мови крім загальноросійської у Росії не може бути, хоча зараз багато професорів, філологів вказують на стародавність української мови, а академік О.Шахматов навіть вважає, що українська мова, це є мова стародавніх слов'ян, однак вводити її не можна оскільки існує уже загальноросійська мова і різниця між мовами цими дуже велика. Однак найкраще буде, якщо українська мова буде виключно мовою інтелігенції і фахівців-філологів [2,с.33-48; с.28-51].

Даючи відповідь-рецензію на статтю пана П.Струве, «Старий Українець» зауважував, що фактично ніяких доказів переваги російської мови над українською, останній у своїй статті привів, просто у загальноросійських нападках на українство «великий російський просвітяр» теж побажав придумати якусь заборону в даному випадку «вирішив тактично заборонити українську мову» зробити її виключно мовою інтелігенції та філологів, однак забувши, що знамениті філологи уже давно зробили висновок, і в першу чергу російські, що українська мова, це засіб спілкування стародавніх слов'ян[2,с.33-48; с.28-51; 4,с.46-49].

І так, як бачимо, у Росії з 1906 року виникають українські друковані органи, які ще у нещодавньому минулому були абсолютно заборонені. Наукові українські товариства, які були при старих порядках немислимі, розпочинали свою діяльність. Здавалось би, що український рух від нині вступає в нову фазу відносин з владою, коли остання буде лояльно споглядати його діяльність, а не через мірку «спеціально вироблених методів». Однак, за невеликим послабленням російську владу знову охопив «ліквідаційний рух», який зачепив і українців. Голова уряду Столипін видає «знаменитий циркуляр», який зайняв гідне місце поряд з Валуєвським циркуляром 1863 року і Емським указом 1876 року, який наказував «закривати іноземні громади в тому числі українські»[1,с.23-26; 2,с.33-48; с.28-51].

20 січня 1910 року українці з волі російської влади стали «іноземцями», на такому правовому становищі вони знаходилися рівно рік. Через рік російський уряд намагається повернути усе на своє місце, залишивши в силі тільки заборони відносно українців у зв'язку з чим писав він міністру внутрішніх справ, який в свій час закривав у Москві українське товариство «Українська Хата»: «Українські Товариства» з точки зору російської державності, являються для нас небажаними. Їх попереднє відкриття входить у протиріччя з усіма починаннями, які уряд проводить проти бувшої (sic) України. Виходячи і того положення, що три вітки східного слов'янства по походженню, по мові не можуть не складати єдиного цілого, наш уряд, починаючи з XVII століття постійно боровся проти руху відомого під назвою «українського» й уособлюючого собою ідеї відродження попередньої України на автономних початках. У зв'язку з тим, що сьогодні український рух носить у собі не тільки культурологічний характер прийняті урядом міри, щоб український рух в Росії був скасований[1,с.15-26; 2,с.33-48; с.28-51].

Так аналізував дані рішення російського уряду С.Єфремов: «на протязі одного року доля українців два рази принижувалась, що може говорити, що українська справа в Росії звелася російським урядом до руху «мазепинців» і яка ставить за завдання виключно політичний характер і бажає тільки одного-своєї української автономії». У зв'язку з цим такі їх стремління і усі їх організації в Росії повинні бути заборонені. Як відзначено у річному аналізі преси з українських питань: «предвзяте» відношення до українців носить настільки універсальний характер, що буквально ні одна область українського життя не залишилась без протидії російської влади. Конфісковувались самі, що є невинні книги, накладались штрафи українські видання, заборонялись культурно-просвітницькі організації, не дозволялись лекції на українській мові, навіть по сільському господарству і землеробству. Признавались крамольними концерти народних співаків-бандуристів, брались на підозру усі народні пісні, козацькі викреслювались поліцейською цензурою, заборонялись об'яви на українській мові, які запрошували громадян на різні заходи. Уся офіційна преса Російської держави боролась з усім українським. Влада дійшла до того, що дозволила російським шовіністам розпалювати загрозу «від мазепинців», які хочуть бачити Україну під скіпетром «Габсбургської імперії». Одним словом, наголошував український вчений С.Єфремов, усе що виходило з Української Галичини, чи будь-то заснування Українського університету, чи українських

друкованих органів усе це зразу переймали «мазепинці в Росії». Виразник офіційної російської статистики по українських справах П.Савенков, який особливо «предвзято» відносився до українського національного руху в Росії писав: «Влада повинна знати про шкідливість мазепинського руху в Росії і розпочинати війну з ворогами єдиної Росії. Вона з усією силою повинна підтримувати створених нею «Богданівців», тобто тих, хто бажає, щоб Україна була завжди колонією Росії. Така комічність офіційної російської доктрини проти українського національного руху може говорити настільки Російська держава піклувалася про своїх громадян. Можна і далі робити перелік злочиств, пліток, слухів, анекдотів про українське національне відродження, які розповсюджувала офіційна Російська держава на початку ХХ століття. Тільки нам, українцям, ніяк не зрозуміло навіть і чому? Як нам здається, наголошував С.Єфремов, своєю «боротьбою» офіційна Росія виглядає в обличчі українців досить не зрозумілою своєю черезмірною тупістю...»[1,с.15-26; 2,с.33-48; с.28-51].

Сьогодні російський уряд, наголошував М.С.Грушевський, знову підняв новий лозунг боротьби проти українства, залучивши до себе у підмогу найреакційніші кола російського суспільства, які висунули проти українського руху нову доктрину, нові полки «Мазепинців», намальовані уявою фантазії «спасителів російського отечества». На їх думку, ці полки «Мазепинців» повинні утримуватися полками «Богданівців», які, на думку російських урядових кіл, повинні допомагати утримувати російському уряду «єдину і неділиму Російську державу» проти «мазепинців-націоналістів», які незадоволені обмеженнями українського національного руху, розпочали нападки на Російську державність. Увесь цей незрозумілий клич російського уряду і його політичних кіл не відповідає абсолютно ніякому тверезому глузду. З цього приводу професор М.С.Грушевський наголошував: «З точки зору сучасних російських опричників, які зовсім не розбираються в українській історії, і які в той же час противопоставляють світле ім'я славного відтворювача Української держави гетьмана Богдана Хмельницького не менш славному продовжувачу його ідей української державності, гетьмана Івана Мазепи вдалися за власного історичного неучтва до повного безглуздя. Із усіх найреакційніших заяв видно, що російські можновладці абсолютно не прогресують на ниві вивчення української історії». Відкинувши таку, як і саму проблему української державності, російський уряд вдався до мітинговості, використовуючи при цьому у протиवाгу імена славних наших гетьманів. У Росії така тактика має, правда, свою історичну традицію і російський уряд, докоряючи «українцям у зраді» до відомої степені почав використовувати ім'я славного гетьмана Богдана Хмельницького, який, власне, нічим у російській історії не відзначився. Цар Петро I у своєму відомому рескрипті, відкладаючи на невизначений термін обрання нового гетьмана України атестував усіх українських гетьманів як зрадників, окрім першого Богдана Хмельницького і останнього Скоропатського. Однак, ця славна характеристика була видана славному Богдану помилково і несправедливо згідно його справ. З точки зору дійсно історичної правди, якщо гетьман І.Мазепа не зовсім заслужено попав в роль класичного українського зрадника, то зовсім абсурдним потрібно признати противопоставлення йому Богдана Хмельницького, як представника московської лояльності. Гетьман І.Мазепа в дійсності зовсім не був представником українського автономізму. В нашій історії є представники української державної ідеї набагато сильніші. У гетьмана І.Мазепи не було трагічної стійкості, як у гетьмана П.Дорошенка, чи відваги і виносливості, як у гетьмана П.Орлика. І за своє довге життя він прямо таки не вміг показати себе з цієї сторони. Що тримав він у своїй душі, які плани виносив, це залишається для нас таємницею, однак можна сказати, що він плив по течії московського центризму на буксирі московської політики і його різкий розрив з нею нагадує скоріше фортель Брюховецького, який переконавшись настільки невиносимо стало на Україні від повсякденного російського втручання, від прислужництва, в одну ніч «з довірливого слуги його царської величності перетворився в зрадника і в автономіста». Гетьман І.Мазепа був чоловік, без сумніву, більш інтелігентний, шляхетний, політик більш тонкий, не доходив до таких грубих безтактностей, як Брюховецький, але він у час свого гетьманування був дуже непопулярний у народі. Усі його знали, як «московську душу» - продажного московського прислужника. Обставини заставили гетьмана І.Мазепу використати підходящий момент і перетворитися із царського слуги в захисника української свободи, від «московського тиранського іга». Однак, цей пізніший вимушений обставинами перелом не спас репутацію гетьмана І.Мазепи в Україні. Надто вже сильно він себе скомпроментував в очах тодішнього українського суспільства своєю політичною безхарактерністю, своєю піддатливістю прихотням московської політики. Бачачи його піддатливість, московський уряд зробив із нього трагічну фігуру, зваливши на його голову усі гріхи українства, проклявши його страшними карами, як нечуваного злодія, другого юду, ворога християнства і православ'я - типового представника «української зради», тої зради, якою завжди компроментували себе українці. Внаслідок такої розробленої доктрини московський уряд уже міг робити з українцями що хотів. В першу чергу він признав себе вільним від виконання обіцянок і зобов'язань, які взяв на себе перед Українською державою внаслідок підписання трактату союзного договору в 1654 році. І так бачимо, що «мазепинство» для означення ревнителів теперішнього

«малоросійського отечества» уособлює собою назву у достатній степені випадкову і політично, і історично зовсім не аргументовану. Така сама ситуація і з протиставленням Б.Хмельницького і І.Мазепи в якості двох полюсів українських настроїв, являється абсолютно лишеним історичної реальності і надуманням курйозним. Як відомо з добре проаналізованої сукупності джерел, Богдан Хмельницький, якому російська історіографія приписала таку всесторонню політичну лояльність, зовсім не являвся такою фігурою. Якщо співставити діяльність гетьмана Богдана Хмельницького з діяльністю гетьмана І.Мазепи, то власне Б.Хмельницький являється яскравим представником свідомої ідеї української незалежної державності. Зштовхнення з першим реальним проявом московського центрризму надзвичайно розхвилювало гетьмана Богдана Хмельницького і направило в сторону рішучої опозиції останньому. Він почав ухилятися від спільних військових походів з російськими військами, відмовляти українські міста Галичини від підкорення Москві, не втаював свого незадоволення Москвою перед своєю старшиною і обговорював з останньою плани укладання союзних договорів з іншими країнами, відхиляв допомогу Москви. Відомо також, що одними словами він не обмежувався. Гетьман Богдан Хмельницький, переконавшись в поганому ставленні Москви до Української держави, почав шукати підтримки українській державності у других держав і уклав союз з Швецією і розірвав союз з Москвою. Київська археологічна комісія недавно видала акти, які достатньо ясно проливають світло на відносини гетьмана Богдана Хмельницького з Московською державою і розриву союзу з останньою. В цей же час ці ж документи засвідчують новий союз українського гетьмана з Шведським королівством, якого Богдан Хмельницький дотримувався до самої смерті. Таким чином, гетьман Богдан Хмельницький, наголошував М.Грушевський: «ще до 1657 року ліквідував союз з Москвою і вважав себе незалежним володарем України. А отже, політика гетьмана І.Мазепи не була чимось особливо новим явищем, вона тільки ув'язувала політику українських державців в одно русло, відновлювала політику великого гетьмана Богдана. В документах гетьмана Пилипа Орлика на гетьманство, а також в декларації шведського короля Карла XII, знайденої тепер в актах Н.В.Молчановським, ярко завідчуються причини розриву гетьмана І.Мазепи з Московською державою і союзом з Шведським королівством, який ще був укладений з гетьманом Богданом Хмельницьким з шведським королем, дідом Карла XII, Карлом X. Шведські документи свідчать: «...гетьман І.Мазепа пішов по слідах свого попередника, славної пам'яті пресвітлого гетьмана Богдана Хмельницького, який разом з пресвітлим королем шведським, дідом сьогоднішнього короля Карла XII, корлем Карлом X, взаємним договором, дошоворились звільнили Україну з польської та московської неволі. Очевидно, наголошував М.С.Грушевський, ми можемо вірити тому, що вступаючи в союз з Карлом XII гетьман І.Мазепа вважав себе продовжувачем справи гетьмана Б.Хмельницького і намагався використати завіти великого гетьмана по утвердженню незалежності Української держави».

В зв'язку з цим, можна признати ненауковим явищем в російській історичній науці протипоставлення гетьмана І.Мазепи гетьману Б.Хмельницькому і робити першого «стовпом українського сепаратизму». З точки зору вузького центрризму і унітаризму на стезі якого стояв цар Петро I, усі українці, не бажавші стати у протиріччя з «загальними народними бажаннями» повинні рахуватися зрадниками, інакше кажучи, у них «виникав конфлікт з унітаризмом, який не бажав признавати різниці народів, і ніякого відособлення», не тільки в українській писемності, але й в українському житті. На цих засадах українські старшини вирішили конфліктувати з московською політикою, другі, небажавші признавати московських реалій, були записані у ранг «зрадників», хоча були сторонниками дружніх державних зв'язків України з Росією. Не дивлячись на таке насилля український народ не бажав відмовлятися від своєї національності, від історичних особливостей життя побуту, культури, традицій від права і волі їх незалежного розвитку. «Род ситцев иже свободы хочет», так зауважував про українське суспільство і державність сторонник Московської держави архієпископ Лазар Баранович, щиро вмовляв московський уряд не перешкоджати і не утискати українців в автономії. Однак, московський уряд не бажав ослаблювати свої центриські тенденції, українське суспільство теж не бажало іти по п'ятах брехливої московської політики і у зв'язку з цим зразу ж попадало в «зрадники». Така політика проводилась і проводиться досить успішно з точки зору політичних інтересів Московської держави. Однак логічною вона постає, якщо споглядати на неї з точки зору «общерусского» націоналізму, для якого не може бути ніяких «українських особливостей» будь-де: чи то в області політики, чи у сфері культури, літератури чи побуту. Відношення до справи у однаковому стремлінні знищення українства у Російській державі почали розглядати з XVIII століття, а тобто після 1709 року і з наростаючою інтенсивністю продовжували знищення українства до XX-го століття... [1, с.15-26; 2, с.33-48; с.28-51].

Якщо ретельніше розглянути українство з точки зору російської нації, яка дбає про свою єдність і бажає своєї держави, то розуміючи наявність своєї Української держави у XVII столітті, українці сьгодні цілком можуть взяти програму діяльності у більш світлого минулого і керуватися нею у сьогоденні, відстоюючи свої права на власну Українську державу. Наше ж завдання у Росії на історичному прикладі,

заключається в тому, щоби показати російському суспільству, що знищення українського національного руху в Росії - абсолютна нісенітниця, український рух в Росії не щезне і з кожною новою генерацією буде вливати нові таланти, які будуть рухати ще з більшою потужністю українську справу в Росії. Тому, на нашу думку, російському урядові слід тверезо оцінити український рух - піти з ним на реальне співробітництво, дати йому можливість безборонно розвиватися. Російський уряд повинен зрозуміти, що український національний рух не можна заборонити, нова заборона ще більше згуртує його і він відродиться у більш зрілому українстві і розвине своє подальше культурно-просвітнє життя у більш цивілізованішій чи демократичній Росії.

Однак, історичний розвиток у Центрально-Східній Європі дає нам право наголошувати, що проникнення російського впливу проходило не так швидко, як це нам подають російські історики. Розглянувши документи по українсько-російських контактах, починаючи з часу перших взаємообмінів делегацій, ми побачили, що як таке з'єднання України з Росією на протязі XVII-XVIII століть проходило не так гладко, як це описувалось російською історичною наукою початку XX століття. У 1911 році це питання проаналізував професор Б.Нольде у своєму «Нарисі російського державного права». На його думку: «Злучення України з Москвою почалося з «непорозуміння». Прибувши із Москви в Переяслав посольство від Московського царя було 8 січня запрошене гетьманом України Богданом Хмельницьким на церковний Собор, щоби воно присягнуло від імені царя Олексія Михайловича в тому, що цар московський буде захищати народ український від Польщі, навіки буде гарантувати права і вольності українського народу і підтвердить письмово грамотами права і маєстності усього народу України. Представники українського народу гетьман зі старшиною з однієї сторони, з другої - представники московського царя, В.Бутурлін з посольством відправились у соборну церкву міста Переяслава. Однак, у церкві в останній момент посольство московського царя відмовилось присягати. Гетьман Богдан Хмельницький у злості тоді вийшов з церкви у знак своєї незгоди з рішенням послів. Характерно, що цей епізод в історії описують московські джерела, українські майже не збереглись. Коли гетьман з московським посольством увійшов до церкви і архимандрит Прохор, протопіп Адріан з усіма священниками - Собором облачилися в ризи, бажаючи почати присягу по чиновничій книзі, яка від царя була прислана для гетьмана, гетьман сказав послам, щоби В.Бутурлін вчинив присягу від імені царя перед гетьманом, українським народом і військом запорізьким, що він буде вічно перед польським королем за Україну стояти і вольностей не порушить і хто був шляхтичем чи козаком, чи міщанином і хто всякому чи ні, то тим бути і надалі. А боярин В.Бутурлін з товаришами говорили гетьману: «того щоби за великого царя хто - небудь присягу давав, то такого у них ніколи не бувало...». І гетьман вийшов із церкви і пішов на двір переяславського полковника Павла Тетері радився з усіма полковниками і зі всіма людьми і багато часу, а послі стояли в церкві. Із двору до них було прислано полковників Переяславського Павла Тетерю та Миргородського Григорія Сахновича. Прийшовши до них полковники говорили послам теж саме, щоб присягу вони вчинили за царя. Подальші переговори про присягу царя закінчились нічим і від імені царя українському народові присягу не було дано. Однак, голова посольської делегації В.Бутурлін заявив, що «слово царя нерушиме і перемін у ньому не буває». Однак, історик М.Костомаров, зробивши висновок з сувокупності джерел стверджував, що присяга від імені царя українському народу була дана. Таким чином, та Переяславська Рада, яка так оспівана в російській, а у подальшому у радянській історіографії чистішої води видумка. Тільки через місяць, наголошує московський дослідник даної проблеми Д.Сіромаха в статті «Соединение Украины с Москвою» по невдалій Переяславській Раді переговори були знову відновлені і гетьман відправив посольство у Москву виробляти з царем умови з'єднання двох держав. Лист, направлений до царя і доставлений посольством, сповіщав: «Изволь... права, уставы, привелеи и всякие свободы и державы, добро и имущество для духовных и мирских людей. Изволь твоё царское величество утвердить и со своими грамотами укрепить на века». Внаслідок настоянь гетьмана Богдана Хмельницького царю прийшлося змінити тактику і присягнути українському народу. Згідно свідчень російських джерел цар дав внаслідок злучення гарантійні грамоти: 1-шу, гетьману, війську і народу українському, окрім того утвердив договір і так звані статті Богдана Хмельницького усіх 11, які і до сьогодні значаться в числі законів Російської імперії. Важливість цих статей полягає в тому, що вони проливають світло на укладення юридичного, союзного, очевидно тимчасового договору між обидвома державами Українською та Російською[1,с.15-26].

Ці статті гетьмага Богдана Хмельницького, на думку дослідника Д.Сіромахи, московський, а пізніше петербурзький уряд признавав аж до часу цариці Катерини II, називаючи його завжди договором Росії з Україною. Суть цього трактату зводилась до того, що Україна залишалась як незалежна держава і зберігала великі вольності і невтручання російського уряду, і мала право на власну військову організацію, 60-ти тисячне військо, власне законодавство, управління, фінанси, власного голову Української держави, виборного гетьмана, про вибрання якого народом тільки сповіщалось в Москву. Самостійні політичні відносини з іноземними державами, прийом іноземних посланників, улаштування іноземних посольств.

Цар, не сперечаючись з гетьманом Богданом Хмельницьким, підтвердив усі умови союзного договору між Україною і Росією, обіцяючи захищати права і вольності і зобов'язався допомагати Україні не тільки військом, але й грошима. На Україні з московської сторони допускались тільки приказні і воєвода в Києві для урегулювання політичних взаємовідносин між Україною і Росією[2,с.33-48; с.28-51].

Професор Б.Нольде зауважував, українська сторона вимагала від російського уряду підтвердження статей гетьмана Богдана Хмельницького кожний раз, як тільки влада переходила до нового гетьмана. Так після обрання в 1657 році нового гетьмана І. Виговського цар навіть зобов'язався охороняти українців від їх ворогів і затвердив усі їх привілеї у тій формі, які вони були підписані з Богданом Хмельницьким. Коли у 1659 році гетьманом України був обраний Юрій Хмельницький, то статті його батька були йому поновлені і прочитані на раді. Приємник гетьмана Юрія Хмельницького гетьман Брюховецький спочатку утвердив усі статті з Московською державою в Батурині, а потім уже їх урочисто утвердили в Москві. При обранні на раді в Глухові в 1659 році гетьмана Многогрішного було присутнє посольство царя, яке підтвердило усі статті гетьмана Богдана Хмельницького. Точно так усе відбувалося після обрання у 1687 році гетьманом Самойловича, а потім у 1687 році гетьмана І.Мазепи - Московське царство гарантувало вольності Україні: «кріпко і на віки»[4].

При такій здавалось би вічній силі російських законів вірно зауважував професор Б.Нольде обидві союзні держави Україна і Росія мали довіряти одна одній. Москва розуміла, що така ситуація по відношенню до України досить не певна і тому не уявляла собі інших державних і політичних стремлінь окрім своїх власних, вона не намагалася посилювати гетьманську владу і терпіла її, вичікуючи, щоби нагородивши «українською зрадою» мати повід для скасування Української держави. Сама ж українська державність, наголошував російський дослідник Б.Нольде терпілась Москвою до тих пір, доки Російська держава була слабкою. Козаки та її Українська держава уже у XVII столітті вважались з точки зору російської юриспруденції вічними підданими, а невдале бажання московського патріарха підчинити собі Київського митрополита і усе українське духовенство, визвало у Москві деяке озлоблення, але офіційна Москва і вигляду не подала, що сталася релігійна поразка. Однак, було зафіксовано, що якщо не сталося релігійного єднання, то політичне, яке само по собі являється нетривке, може пощезнути влюбий момент. Полтавською битвою, наголошував московський україніст Д.Сіромаха, закінчується перший період союзних відносин України і Росії, відношень порівняльно лояльних між Україною і Росією, не дивлячись на деяку недовіру українського уряду до політичних стремлінь Москви. Слабкість Московської держави не дозволяла останній порушувати «Трактат Богдана Хмельницького» підписаний двома сторонами у ви рої великої війни з Польщею. Однак, така ситуація явно не влаштовувала ні одну сторону, обидві починають шукати вихід із такого становища, перша - українська - намагається скинути нависле над нею іго і рабство, друга - закріпити своє становище у державній структурі союзника і звести нанівець усю його номінальну залежність. Скоро настає другий період російської історії - петербурзький, який знаменується поступовим зміцненням Російської держави і ослабленням її сусідів-суперників в першу чергу Швеції, Польщі, Туреччини. За таких умов демократична Україна поряд з великодержавною, централізованою та деспотичною системою організованою царем Петром I не могла довго встояти. Однак, цар Петро I не рішився, не дивлячись на окремі свої заходи круто і раптово змінити свої договірні відносини з Україною. Однак, напроти в грамоті і маніфесті 1709 року по випадку обрання нового гетьмана Скоропадського, цар Петро I обіцяє: «свято і нерушимо і ціло дотримуватися прав і вольностей і привілеїв України». В своїх завіряннях цар вказував: «а мы наше царское величество обещаем вам... тому вольными гласы новобранному гетману також генеральной старшине, полковникам, словом все вольности права и привилеи, которые от времени приняты гетмана Богдана Хмельницкого...имели, свято и нерушимо их содержать»[1,с.15-26].

Однак, даліше великих слів і обіцянок цар Петро I не пішов і «статті Богдана Хмельницького новому гетьману не підтвердив, і коли останній нагадав, то цар уклончиво відговорився, що цього він не зробив із-за того, що не було часу у зв'язку з війнами». Обіцянку у тверджувати всі права «свято, нерушимо і ціло» виконано не було. В 1722 році цар послав в Глухів брегандира Вельяминова з шістьма офіцерами, щоб вони перебували при гетьмані, утворюючи собою «Малоросійську колегію», яку підчинив Сенату. Щоправда, ця комісія повинна була формально «усе чинити по трактату сколаденому гетьманом Богданом Хмельницьким», однак, влада гетьмана була уже обмежена наглядом, недовірою і постійним втручанням у внутрішні справи Української держави московської колегії. В цей же час в Україні почали збирати податки для Великої Росії. Зі смертю же гетьмана Скоропадського вибори нового гетьмана були царем заборонені, а обраний останнім гетьманом, чернігівський полковник П.Полуботок, як наказний гетьман не мав усіх функцій володаря України. На прохання гетьмана П.Полуботка і генеральної старшини про обрання нового гетьмана наказано було «не докучати». Скоро після смерті царя Петра I у Російській державі почалися смути, незадоволене його правлінням духовенство, частина московського старого

боярства розпочала бродіння в народі. Вдова Петра I і мати Петра II у зв'язку із заворушеннями у самій Російській імперії боялася, що внаслідок смуту Україна від'єднається від Російської імперії. В цей же час російський уряд не міг не зауважити покращення українсько-турецьких відносин. Зрозумівши подальший хід подій, який може привести до розвалу імперії, російський уряд вирішив відложити розпочаті Петром I наміри обмеження і поступового знищення Української держави і в зв'язку з цим в 1727 році їх царська величність повеліли «справи малоросійські» знову повернути в колегію закордонних справ і обрати гетьмана Апостола «по трактату гетьмана Богдана Хмельницького». «Имеем честь объявить Сенату и Верховному Тайному Совету о сборе с Малороссии доходов по пунктам Богдана Хмельницкого и об отмене положения Малороссийской Коллегии. Пожаловали Мы милосердно своих подданных Малороссийский народ, указали: доходы с них денежные и хлебные собирать же которые подлежат по пунктам гетмана Богдана Хмельницкого и которые собраны при бытности бывших потом гетманов. А которые всякие доходы положены с определения Коллегии по доношениям генерал-майора Вельяминова вновь те оставить вовсе, а впредь с них не собирать и об том в Малороссию к тамошней старшине и во все полки послать указы из Сената с нарядным курьером и при том их обнадёжить Нашего Императорского величества милостью, что к ним в Малороссию Гетман и старшина будут определены впредь вскоре, как прежде было по договору Гетмана Богдана Хмельницкого. А вышеписанные посланные наши указы по полкам разослать из Коллегии Малороссийской с нарочными посланцами»[2,с.33-48; с.28-51;4].

Як бачимо, український уряд внаслідок проведеної широкомаштабної зовнішньополітичної діяльності, використавши нестабільність у самій Російській імперії зумів добитися повернення своїх прав. Повертаючи їх, російський уряд ще раз підсвідомо робив вигляд, що справедливий у своїх вчинках і дотримується договірних умов стосунків між Україною та Росією. Однак, хід обставин історичних подій говорить, що самий умисел договірних відносин їх рівності був уже втрачений. Україна ще могла вибирати собі гетьмана самостійно, по своїх старинних звичаях, правах і законах з послідуочим уповіщенням царя, однак, зараз ці права були уже підмінені утвердженням царя. Після смерті гетьмана Данила Апостола, дозволу на вибори нового гетьмана довго не було, а в Глухів був відправлений князь Шаховський з інструкцією нагляду за «Малоросійским народом», щоби він привикав до «Великоросійського правління». Одним словом, російський уряд вирішив виправити свою помилку, яку він допустив у час внутрішньої смуту. Наступає взагалі період посилення гніту українського народу, який спонукається відміною усіх договірних зобов'язань Росії перед Україною і прямим втручанням у внутрішні справи ще досі незалежної Української держави. В окремій записці член верховної тайної ради граф Толстой в 1726 році доказував: «что дозволят в Малороссии гетману быть не надо, дабы Малороссию к рукам прибрать». В цей же час українська старшина шляхом посольств намагалась встановити свої права. Внаслідок широкомаштабних клопотань, використавши слабкість уряду Єлизавети Петрівни, українська старшина вихлопотала повернення автономного статусу України і реставрації Української держави. Але це знову сталося внаслідок широкомаштабних воєн на півдні з Кримським ханством і з Турецькою імперією. Боячись, щоби козацтво не використало наступ Росії на вольності України і не від'єднало Україну від Росії, цариця Єлизавета Петрівна з дуже великою неохотою дозволила нові вибори гетьмана і гетьманом уже по «царському велінню» був обраний Кирило Розумовський. При цьому імператриця підтверджувала стародавні права України, а справи її знову були передані із Сенату в Колегію Закордонних справ. Однак, незалежність України знову визначалася фактором загрози на півдні Російській імперії від Кримського ханства і Турецької імперії, як тільки загроза щезала, щезала і сама необхідність існування Української держави. Прийшовша на зміну померлій імператриці нова імператриця Катерина II, налякавшись широкомаштабними діями гетьмана по розбудові Української державності, змістила гетьманат, змусивши скласти булаву гетьмана К.Розумовського і віддати справи України в «Малоросійську Колегію». Ліквідація Української держави трактувалась «спробою гетьмана Розумовського узаконити спадкоємність своїх нащадків» на гетьманську владу на Україні, де «прошення гетмана было неудовлетворено, а сама эта должность была упразднена». Внаслідок «дій гетьмана Розумовского» була утворена «Малоросійська Колегія» із чотирьох російських офіцерів і чотирьох українських старшин. Офіційно Катерина II відмінила гетьманство, а тобто підступно знищила Українську державу у 1764 році, як зауважують українські джерела: «ці провінції, писала Катерина II генерал-прокурору князю Вяземському, ті що до України належали, треба найлегшим способом привести до того, щоби вони обрусіли і щоби віками утверджене тут гетьманство і самі імена гетьманів пощезнули, не тільки персони, що були возвеличені у дану гідність, а й уся тамошня політична і адміністративна система. У зв'язку з зміцненням влади у середині Російської держави і ослабленням найбільш небезпечних сусідів Польщі і Турції, завоювання за допомогою тих же козаків Криму, Новоросії, буде добре, якщо Україна стане складовою частиною імперії і бувший союзник Україна, як велося і ще із часу гетьмана Богдана Хмельницького перестане існувати. Звичайно раніше, наголошувала у своїй записці генерал-прокурору Катерина II, коли велись війни з сусідами України, Росії -

Туреччиною і Кримською державою було розумно і корисно, щоби така держава як Україна була. Росія, зберігаючи дружні чи союзні стосунки з останньою, з українським народом, направляла усі її сили проти турок і татар. Така Українська держава у минулому, зауважувала цариця Катерина II, була добрим буфером, який прикривав Росію з півдня, власне, вона, таким чином, і сприяла зміцненню Росії і становленню останньої як імперії. Але зараз, коли Новоросійський Край, а потім і Крим були приєднані силою цієї ж Української держави до володінь Російської імперії, Україна опинилась у більшій мірі оточеною російськими володіннями. Зараз така держава, як Україна нам уже стала непотрібна, тим паче, що до цього часу, державна структура України не дозволяла російському уряду втручатися у свої внутрішні справи, а «самодержжцы», наголошувала Катерина II, «нуждались в рекрутах и деньгах для постоянных войн и всё это могла им дать богатая Украина, неговоря уже о большем противоречии с самодержавием идеалов демократии «вольницы», яка, на думку Катерини II, вчасности Запорожская» завжди була оплотом державності України»[2,с.33-48; с.28-51; 5].

Після знищення України «Гетьманства» і його військової організації Запорізької Січі залишились ще «місцеві особливості», а іменно місцеве адміністративне управління: полки, окремий виборний суд, окрема податкова система, окремі закони, так званий «Литовський Статут», який був укладений відносно традицій українського народу, судочинною практикою і повеліннями: «універсалами» гетьманів. Усе це згідно указів Катерини II поступово і безповоротно знищувалось. Останні землі України, чи по словах запорізьких джерел, «землі гетьманського реманенту» були розділені на три губернії: «Київську, Чернігівську і Новгород-Сіверську, і на них була поширена загально-російська юрисдикція, а з 1775 року вони були перетворені в губернії. Сюди не увійшли усі українські землі, які раніше були власністю Української держави. Російський уряд, дбаючи, щоби Українська держава щезла назавжди, вирішив розділити її. Утворені губернії: Харківська, Воронезька, Курська були зараховані зразу ж до загальноросійських не українських губерній»[2,с.33-48; с.28-51].

У 1783 році на Україну поширилось російське кріпацтво, тобто подушні податки і другі загальноросійські повинності і податки. Раніший кордон між Україною і Росією був знищений. Слід зауважити, що раніше між Україною і Росією були таможенні кордони, і Україна тримала свої таможні і брала податки з московських купців в користь українського скарбу. Таможні між Україною і Росією були знищені при імператриці Єлизаветі Петрівні, не дивлячись на підтвердження останньою статтею гетьмана Богдана Хмельницького, і протести про скасування таможень гетьмана Розумовського. У зв'язку з такими своїми рішеннями імператриця писала:«...в Московском государстве... оприч нас, великого государя, кабаков никто не торговали, а потому и не держали, учинён заказ крепкий, а которые люди в таких поступках объявляются, тем чинам жёсткое наказание. А ныне с Малороссийских городов многие жители с вином и табаком в Московское государство ездят и продают всяким людям для своей корысти и отчего кабацким сборам чинится поруха и не доброе и меж людьми смута. И тебе гетману учинить заказ крепкий под жестоким караньем, чтобы Малороссийских городов жители вина и табаку к Москве... отнюдь не возили и не продавали...и казне поруки не чинили» - писала цариця гетьману. Наступний документ цариці уже прямо указує на те, що:«верноподданные наши... от платежа внутри государства таможенных и мелочных сборов освобождены, почему во всей Великороссии подданные действительно тою милостью пользуются, а в Малороссии собирается цидукта и эвеста. Сверх того, с провоза с великой в Малую Россию со всякого товара не исключая от внутренней и скота... равным образом из провозимого из Великой в Малую Россию собирается пошлина. А по Малороссийским правам, яко то по постановленным пунктам по которых приступил под державу гетман Богдан Хмельницкий... веё в Малороссии сборы, выбирались малороссийскими людьми, под смотрением воевод. Повелеваем в Малой России таковые пошлины, называемая индукта и эвеста отставить и оныя ни ского не брать, а учредить одно по польской границе и по турецким границам пограничные таможни»[2,с.33-48; с.28-51].

Приведені вище історичні джерела, однак, не дають ясного юридичного висновку, який статус Україна мала, будучи в союзі з Москвою. Ряд джерел, приведених вище, дають нам право визначити час віроломного наступу Росії на Українську державу. Плочатком підсипного знищення було непідтвердження статей Богдана Хмельницького, затягування з виборами гетьманів, і накінець ліквідація таможень, які розмежовували дві держави, яскраво говорять про інтенсивний наступ російського централізму на обмеження політичної діяльності Української держави... Однак, із свідчень джерел вочевидь постають таможні, які працювали до середини XVIII століття і були яскравим фактом дієвої української державності. Цей яскравий політико-економічний факт дає нам право по новому підійти до питання так званого «з'єднання України з Московським царством», згідно з «трактатом 1654 року» вчиненим гетьманом Богданом Хмельницьким, а отже, нам прийдеться з'ясовувати дещо під іншим кутом зору, наприклад, політико-економічним, що це, однак, було: союз двох рівних держав, чи це з'єднання слід розглядати з точки зору як Унію двох окремих з різною культурою, політичною структурою держав, які об'єднувалися

під скіпетр одного монарха, чи з точки зору всецілого підчинення України Московським царством, як завойованої країни, внаслідок хитромудрих політичних і дипломатичних ігор «в союзників і в союзні договори». Усі питання виникають при розгляді «російського державного права», яке примінялось відносно Української держави від злучення з нею до повної її знищення у кінці XVIII століття. Питання про політичну самостійність України після «з'єднання» виникає не тільки відносно України, але й Московської держави. Попробуємо проаналізувати це становище держав через призму наявних у нашому розпорядженні джерел. Їх сукупність показує, що ні трактат 1654 року, ні наступні угоди між Україною і Росією не були сформульовані точно і ясно про подальші політичні і соціально-економічні взаємовідносини, зокрема права і обов'язки Московської держави і України, а можливо і обох сторін, при тому взаємному недовір'ї, були договором остаточним. Складається враження, що це був тимчасовий військово-політичний союз у зв'язку з намірами агресії Польщі як на Україну так і на Московське царство, що раніше відносно Москви робила Польща. Посадження королевича Володислава на російський трон, як і Лже-Дмитрія, цьому яскравий приклад. Складається враження, що в пилу конфронтації з Польським королівством, не знаючи ще, як обернеться доля воєнної кампанії, обидві сторони Україна і Росія боялись з'ясувати ці питання, оскільки політичне улаштування «союзників» було явно відмінним. Звідсіля і висновок, що кожна з договірних сторін всеціло залишалась на своїй державній позиції і ні в чому не поступалась перед іншою договірною стороною. Кожна сторона у цьому «договорі» відстоювала повністю свій погляд на проблему злучення держав. З точки зору монархічної Москви, незнаючої других форм державності окрім монархічної, тобто «підданства царя», «милостей царя», «пожалуваннями царя», письмовий трактат 1654 року був узгоджений з демократичною стороною договору так, що: «де гетьман з військом і народом присягав царю», а останній «жалував їх грамотами», утверджував права, вольності, маєтності. З точки зору демократичної України також все було менш більш зрозуміло, оскільки цар зобов'язувався кожний раз свято і нерушимо на вічні віки «утримувати», «охороняти» усі права і вольності українського народу, не вмішуватися у внутрішні справи Української держави. Спеціальні неточності допущені при складанні договору, яким не надавали великого значення складають враження, що обидві сторони не вірили у подальшу життєздатність цього договору, як і у реальну можливість такого об'єднання, як і цьому самому договору, оскільки подібні договори у середньовічній Європі були нетривкими, хоча скріплялися «найщирішими клятвами», а отже, типовим становийським явищем, що видно із дослідження російсько-українських документів. Як наголошувалось вище, Україна, як держава, що укладала договір з Російською державою обумовлювала у ньому усі вигоди від договору у свою користь, які повинні були гарантувати її існування, а тобто: перше - право самостійно вибирати голову держави, гетьмана; друге - право мати самостійні відносини з іноземними державами, самостійність у внутрішньому управлінні, управлінні військовому, церковному, судочинному, адміністративному, фінансовому; третє - вести самостійно законодавство, юриспруденцію. До цього можна додати, ще з точки зору сучасної науки, ще державну територію і українське населення. Кожна держава у час «трактату 1654 року», по сучасних наукових мірках, складалася з трьох компонентів: «народу, влади і території». Головне питання, яке нас цікавить, як складалася організація державної влади на Україні після 1654 року, тобто після часу, коли гетьман і весь український народ «присягнув» Московському царю на підданство і які обов'язки були на нього возложені за це добровільне підданство. Тобто з'ясуємо питання у чому, власне, з політичної і соціально-економічної точки зору порлягало підданство українців і як воно визначалося Московською владою, згідно наявних московських джерел.

Із усіх наявних джерел ні одне не може говорити про взагалі чи будь-яке підданство українського народу навіть з тогочасної точки зору європейської юриспруденції. Усі московські джерела з цього питання настільки абстрактні, неясні і незрозумілі, що ні єдина європейська юриспруденція не визначила би, що це підданство чи навіть договір, як трактувалось російськими істориками «союзна», «вічна» угода. Скоріше всього «трактат 1654 року» нагадує звичайнісіньку військову угоду тимчасового характеру, де термін на «вічні віки» типова абривіатура, форма звернення, оформлення документів того часу. Прочитуємо текст укладеного «трактату 1654 року»: «Служити вірно і проти неприятеля стояти, не жаліючи голів своїх, присягав гетьман Многогрішний». «Государю і наступнику служити, прямити, всякого добра хотіти і на неприятеля ходити, наголошував Богдан Хмельницький, служити государю вірно і на неприятеля ходити», так присягали І.Виговський і Ю.Хмельницький, Брюховецький і другі. В усіх цих присягах відчувається один обов'язок української держави і українського народу надавати союзній 1654 року Московській державі військову допомогу. Як бачимо із усіх договірних пунктів «11 статей Богдана Хмельницького», гетьман по заключенню договору залишався у своїй країні повновласним господарем з чітко окресленим таможенным кордоном з Росією, на якому збирались за в'їзд точно такіж мита, які збирались при в'їзді в Україну з Польщі, Кримської чи Турецької держави. Гетьман без всякого втручання царя, концентрував у своїх руках, в необхідних випадках разом з Радою старшин-полковників, усю законодавчу, адміністративну і військову владу. Усі державні заклади української держави і адміністративні особи, не дивлячись на

виборний характер, підчинялись тільки гетьману України, отримували від нього усі необхідні рекомендації, «універсали» на право володарювання в окремих регіонах держави».

Гетьман України, згідно українського законодавства XVII-XVIII століття, був і головнокомандуючим українських збройних сил, і як свідчать українські закони: «а без Гетманского ведома пойдёт кто на войну, казнить их смертью»[1,с.15-26;2,с.33-48; с.28-51].

Слід зауважити, що повнокровна незалежність держави у середньовіччі у Центрально-Східній Європі визначалась наявністю незалежної церкви. Аналіз джерел говорить нам, що у момент укладення договору між Україною і Московською державою Українська митрополія залишалась незалежною від Московської патріархії, традиційно підчиняючись із часу хрещення України-Русі 988 року, Костянтинопольському патріарху. Характерно, що в Україні у XVII столітті церковна влада не підпорядковувалась владі гетьмана, коли як в Московській державі, патріарх, всеціло залежав від волі царя. Підкорення, однак, Київської митрополії владі українського гетьмана сталося в 1685 році, про що сказано у грамоті московського царя, яка була написана на ім'я київського митрополита. Яке це було підчинення Київської митрополії, і чи було воно і в який час, за яких умов, невідомо, будь-які серйозні джерела відсутні, відомо, тільки, що пізніше цар підкорив силою Київську митрополію, Московській патріархії. Однак, фінансова і уся система церковного податкового збору залишилася у розпорядженні Української держави. Джерела дають право нам говорити, що така система взаємовідносин залишалася і в петербурзький період Української держави, українська церква була менш більш незалежна до 1709 року, тобто до того часу, коли цар примусив останню проклясти гетьмана І.Мазепу. Згідно свідчень російських джерел, українські майже відсутні, «іноземних послів гетьману вільно було приймати і вести з ними переговори, та якщо тільки іноземні держави замишляли щось зле проти її царської величності, про це гетьман повинен був зразу ж сповіщати в Москву про можливу загрозу проти тої чи іншої держави». Владі гетьмана самостійно вести переговори з іноземними державами, безумовно дозволялось «Трактатом 1654 року», однак, не довіряючи українським гетьманам московські царі поступово намагалися обмежити право Української держави проводити самостійно переговори з іноземними державами, що видно із додаткових статей, даних царем гетьману Брюховецькому, Многогрішному і наступим. Тодішня конструкція Української держави носила у собі організацію стародавньої вічової влади самого українського народу. Народна Рада, що складалася із старшин, козаків і народу, вибирала по старинним звичаям і вольностям голову держави гетьмана, одобрявала і відхиляла умови договору з Російською державою і іншими державами. Що стосується території Української держави, яка до середини XVIII століття була відмежована від Російської держави особливою таможенною лінією, то у цьому відношенні у законодавчих пам'ятках є характерні побутові факти, згідно яких ми знаємо, що при в'їзді в Українську державу російські купці скаржились своєму російському уряду на великі пошлини і податки в Україні: «ми платимо гетьману в Черкеських містах пошлини з своїх товарів і з солі». Дані факти яскраво говорять про наявність реальних державних територій. Повертаючись до постановки поставленого вище запитання, ми бачимо, що тодішня Україна з точки зору сучасної правової науки, являлась на основі завжди точних московських джерел незалежною державою після «трактату 1654 року», відновлюючи його постійно як самостійна політична сторона. Та обставина, що по історичній долі українська державність утратила свою незалежність внаслідок репресивних мір і стремлень другої союзної держави, можемо прогнозувати розвиток Української держави в майбутньому[2,с.33-48; с.28-51].

Що стосується питання, як повинна відноситися сучасна наука до даного союзу двох держав, то, на нашу думку, тільки через призму різних типів думок і форм правління, де сам принцип з'єднання відбувся тільки - но по принципу військової взаємодопомоги. Таким чином, договір про «з'єднання» України з Росією був укладений у 1654 році, але умови на яких це з'єднання відбувалося, залишалися до кінця не визначеними. З цього приводу російський історик Б.Е.Нольде зауважував: «Що Москва до Петра I і Полтавської битви ніколи не намагалася обмежувати владу гетьмана України, вона ніколи не вмішувалася у чужий їй суспільний і політичний лад України, відмежовувалась від нього кордоном і таможнями. До цього часу, наголошував дослідник, і було дві «особні» держави Україна і Росія»[1,с.15-26; 2,с.33-48; с.28-51].

Однак, після царя Петра I, можна сказати, що союзництво закінчилось і Москва, головним чином, сама призначала і скидала українських гетьманів. Такі дії царя порушили державний устрій України і привели його поступового занепаду. Коли розглядаємо питання розквіту Української держави в рамках союзу з Московією, бачимо, що упадок України розпочався після прямого втручання Московської держави у внутрішнє життя України. Саме втручання у державну структуру України наголошував С.Єфремов, було суто політичною творчістю російської державної влади, яка використала зручні моменти, щоби «прибрати к рукам Малороссию»[2,с.33-48; с.28-51].

Власне, до цього часу, пояснює М.П.Драгоманов, Україна могутньо розвивалась духовно культурно і літературно, тому що її стремління простягались до Західної Європи і збагачувалась вона, власне, через

свій південно-західний регіон, а не через Москву і в подальшому Петербург. Власне, у цей час українська література, культура внаслідок співіснування і взаємообміну з західноєвропейською культурою стояла вище російської. Аналізуючи факти культурної історії з другої половини XVII століття і особливо з початку XVIII століття, М.П.Драгоманов наголошував: «Великоросія ще у XVII-XVIII століттях була у культурному розумінні набагато біднішою і культурно слабкішою країною ніж Україна, по відношенню до масової культури. Залишається вона такою і до цих пір. У кінці XVIII – початку XIX століття у культурному житті внаслідок Петровських реформ сталися суттєві зміни, Великоросія зробила скачок вперед, який дав їй можливість уже у XIX столітті перетягнути передові культурні і інтелектуальні сили українського суспільства до себе. Щось схоже у XIV-XV століттях в Україні зробила Польща, але від цього Україна менше постраждала культурно, ніж від азійських присмаків Росії. Усе це сталося внаслідок утрати державності і свідомої русифікації російським урядом українського панства, шляхти, інтелігенції, духовенства. Тому у XIX - поч. XX століття, внаслідок підйому українського народу була відновлена загнана в небуття у XVIII столітті російськими світськими особами і особливо духовним урядом: українська культура, література, живопис, скульптура, дещо припинена, чи сповільнила хід загальна русифікація українців» [2,с.33-48; с.28-51; 4].

Що стосується питання русифікації України і її народу, то М.П.Драгоманов вважав, що русифікація, яка проводиться офіційною російською владою безсила в боротьбі з українським національним рухом з українською національною культурою. Навіть якщо подивитись на історію України з наукової точки зору, то ми побачимо, що держави, які ставили перед собою питання асиміляції чи денаціоналізації українського народу, самі давали можливість українському народу створювати прогресивні форми для відтворення української національної ідеї, українського національного руху. Породжували ґрунт до становлення свідомого українства, яке відновившись зразу ж ставило перед собою питання про національну самосвідомість, далі національні школи, національну автономію, а в ході стабілізації української національної ідеї, питання про створення Української національної держави. Питання про створення держави жевріло в усіх віках після її втрати, і це гостро відчувалося в Російській державі особливо зараз на початку XX століття.

Аргументуючи світобачення М.П.Драгоманова дослідник А.Хатченко на шпальтах часопису «Украинская жизнь» зауважував, що М.П.Драгоманов вважав, що статті Гадяцького договору укладеного у 1658 році гетьманом Виговським посприяли розвитку української культури так, що після них ні один із сусідніх народів, який намагався її підірвати, не могли перервати розвитку української культури, як і національного життя взагалі[2,с.33-48; с.28-51; 4; 5].

Однак, як свідчать факти, усім цим ідеям і стремлінням Виговського не судилося збутись, оскільки після Полтавської битви була піддана знищенню вся українська культура. Не обминула вона, як наголошує дослідник І.Панькевич, столичного центру українських гетьманів міста Батурина. Розгром міста Батурина російськими військами на чолі з царем Петром I показує українцям, яскравий вандалізм некультурної російської нації, яка залишалася ще з своїм монголо-татарським насліддям дикою ще у XVIII столітті, інакше ніяк не можна пояснити того відношення, яке відзначають вчені по відношенню росіян до української культури [2,с.33-48; с.28-51].

В агонії злоби, відзначав дослідник Резніченко, загинуло багато цінних історичних пам'яток, святинь української національної культури, які засвідчували яскраве минуле українського народу. Так загинула в вогні Батуринська гетьманська бібліотека, яка була начинена стародавніми українськими рідкісними літописами і книгами, погинула велика картинна галерея батуринського палацу, у склад якої входили портрети українських історичних діячів, князів, гетьманів. В цей же час був знищений відомий своїм багатством батуринський дім гетьмана І.Мазепи.Тій же участі було піддано, по одному й тому ж сценарію, щоправда, у трохи пізніший час, і палац гетьмана К.Розумовського. У Батурині, наголошував дослідник Резніченко, зникло стільки яскравих українських святинь, що якщо вони дійшли б до сьогодення, то звичайно характеризували українську націю XIV-XVIII століть, як найкультурнішу націю у Центрально-Східній Європі, культура якої за своєрідністю не поступалася ні одній європейській культурі цих століть, а Батуринський комплекс музеїв з його гетьманськими палацами, замками, парками, садами, картинними галереями, гетьманськими реліквіями, був би один із прекрасніших комплексів музеїв і входив в би в десятку найбільших цінностей середньовічної Європи. Москва не пожаліла нічого... Усе знищення українських національних старожитностей проходило за безпосередньою участю російської влади. Зовсім недавно, наголошував дослідник, було розібрано третій будинок гетьмана Розумовського, перетворено в руїну прекрасний палац гетьмана І.Мазепи, п'ять років тому був вирубаний парк закладений гетоманом І.Мазепою. Українські архітектори, що недавно розглядали руїни Батуринського комплексу, вважають його одним із найкращих пам'ятників української архітектури XVIII століття, коли український стиль під впливом змін, який проходив в національному житті України переживав епоху боротьби за

самостійне існування, виробляючи самостійний український стиль. Батуринський палац гетьмана Розумовського збудований по проекту знаменитого італійського архітектора Растреллі, як найкраще показав комбінацію двох стилів західноєвропейського і українського. Весь палац гетьмана був оздоблений плиткою з національних українських жовто-синіх кольорів. Однак, внаслідок скорого падіння гетьмана і остаточної ліквідації Росією Української держави (Гетьманщини), скоро реліквії палацу були розграбовані російськими військовими. Як свідчать джерела, була розграбована гетьманська бібліотека, яка налічувала велику кількість старовинних українських літописів, цінних книг, і цінні українські рукописи. Була розграбована картинна галерея з картинами історичних діячів України. Так очевидці зауважували, що бачили там намальовані портрети під якими стояли підписи: П.Орлик, І.Мазепа, П.Дорошеко, С.Палій, С.Палій, П.Полуботок. Проаналізовані нами факти дають право наголошувати, що царська Росія робила усе, щоби від Української держави, української культури, науки, яку уособлювали з XV по XVIII століття українські гетьмани, в тому числі і лояльні до Росії, не залишилось і сліду. Слід наголосити, що що схоже робила раніше і Польська держава, підступно захопивши Україну-Русь, починаючи з Казимира III до XVII століття, епохи гетьмана Богдана Хмельницького, ополучуючи українців та знижуючи українські національні та державницькі цінності...[2,с.33-48; с.28-51].

Знищення української демократичної конструкції, з якої кристалізувалась Україна, до часу свого з'єднання, як з Польшею так і з Московською державою, нанесло Україні непомірних втрат... З цього приводу вчений С.Єфремов зауважував: «Державний устрій Росії, що носив у собі напів-азіатські форми державного життя, орієнтуючись більше на татарську систему володарювання, яка була прищеплена Володимиро-Суздальській Русі у XIII столітті майже не розвивалась і знаходилась в закріпаченні майже до епохи царя Петра I, який уперше перейшов на європейські форми господарювання. Однак, як ми споглядаємо по сукупності проаналізованих фактів демократичні традиції Європи були йому невідомі, не дивлячись на подражання їм. По приєднанню ж України до Росії у політичній сфері Московської держави з'явилась нова форма державного господарювання, яка з самого свого початку непевністю поведінки, лякала московитів. Це грозило підривом чи навіть падінням порядків із часу монголо-татарського (державного управління) - формам рабоволодіння у Московській державі. Це скоро зрозуміла російська бюрократія і тому на українську державність були направлені такі могутні удари, які ставили за мету підірвати життєздатність української нації, її економічні і політичні інститути»[2,с.33-48; с.28-51].

Щоб якось показати законність своїх рішень і дій російські історики сформулювали цілу історичну концепцію. Однак, написання їх праць проходило тільки у XVIII столітті, тобто у час ще існування Української держави в союзі з Московським царством. При усіх небажаннях відтворювати Українську державу, вони змушені були відтворювати українську історію ще в рамках суб'єкта незалежності, адже політичне об'єднання Української держави та народу з Московським царством та народом починає свій відлік з другої половини XVII століття, а культурне і суспільне зближення почалося, очевидно, ще через століття і завершилось в кінці XVIII на початку XIX століття, а тобто у 1793 році, коли до складу Російської імперії було включене Поділля. Не дивлячись на знищення Української держави у 1775 році і поширення російської державності на Україну, де майже не змінилося соціально-економічне життя, яке було досить відмінне від російського. Таким чином, наголошує академік А.Н.Піпін, злиття і впливу російського народу, менш культурного, на український не могло бути, оскільки з стародавнього часу існували умови, які породжували етнографічну різноманітність, різні політичні, економічні, культурні та релігійні улаштування, де у московитів була створена міцна деспотична держава, а в Україні патріархально-демократична держава. Російська історична думка, однак, не хоче розуміти, що українці мали свою мову, культуру і Українську державу до 1654 року, чи точніше з 900-х років до 1775 року, характерною ознакою якої була українська мова, культура, яка за цей період майже не притерпіла змін [2,с.33-48; с.28-51].

Власне, українська мова зберегла український народ, як державний на протязі майже тисячоліття. Якщо поглянути на українську мову і її розвиток за останнє тисячоліття, то ми у розвитку мови побачимо саму тисячолітню історію самого українського народу. Українські пам'ятники стародавньої писемності IX-XIII століть, розглянувши з точки зору українського поняття, російський академік А.Соболевський, вважав «типичними и яркими документами малороссийской речи, которые реально были в обиходе народа южнорусского во время Киевской государственности. Падение Киева во второй половине XII века не прекратило жизни украинского языка. В таком виде он модернизировался в Литовско-Русском государстве и Украинском государстве времён гетьманов XVI-XVIII веков, он входит в состав Российской империи...». Ряд великодержавних російських істориків, наголошував на штальтах часопису «Украинская жизнь» голова слов'янського товариства міста Москви, професор Московського університету Ф.Корш (росіянин), не бажаючи вірити у стародавність українського народу і української мови, наголошують, що на Русі була церковно-слов'янська мова. Однак, наголошує академік Ф.Корш, якщо ми уважно поглянемо на

«искусственный церковно-славянский язык, то увидим, что это прототип западноевропейской латыни. Но когда мы ещё и проанализируем его слагаемые, то увидим, что в его основе лежит народно-разговорный язык - украинский. В памятниках Киевской Руси, а также в памятниках XIV века украинский элемент пробивается заметной струёй и даже «слепой», а не то, чтобы филолог - профессионал не мог бы этого не заметить. С XIV века украинский язык фиксируется чётко, как особый сформированный язык украинцев вполне определённый, который вероятно существовал и раньше до эпохи Киевской Руси, но для этого нужны глубокие исследования в пользу этого доказательства»[2,с.33-48; с.28-51].

Більш точним по проблемі української мови був відомий філолог-славист, академік О.Шахматов, який прямо заявляв царю і царському уряду, що: «украинский язык, это язык восточных славян». Складна ситуація по упадку Київської держави в XIV столітті, однак, не поклала початок упадку української мови, української культури, внаслідок високого рівня її досконалості вона продовжила політичне існування у Литовській державі. Підчинивши більш культурну Україну-Русь литовський уряд перейняв і політичну систему староукраїнської держави і мову її більш цивілізованіших підданих, у зв'язку з цим українська мова, наголошує професор Ф.Корш, продовжила існувати і в Україно-Литовській державі. Цілий ряд пам'яток: Пересопницьке євангеліє 1556-1557 років, книги Львівські, Острозькі, Київські написані живою українською мовою. Мова великих князів литовських - це теж українська мова. Внаслідок удержання Литовською державою української мови й законодавства Київської Русі, яке переросло у Литовський статут, написаний теж українською мовою, мова українського народу утвердилась у книжках і існувала як книжна навіть тоді, коли умови політичного і культурного життя в Україні радикально змінились внаслідок втручання Московської держави у внутрішні справи України. Тільки «реформи» Петра I заставили книжну українську мову руками самих перевертнів-українців таких, як Феофана Прокоповича, Стефана Яворського, св. Дмитрія Ростовського і других, припинити своє існування. Власне, ця вищеназвана плеяда «малоросів» створила нову великоросійську мову, яка поступово розвиваючись переросла у XIX столітті у «Великорусский язык Пушкина», язык аристократии и интелгенции XIX-XX веков, а в процессе просвещения язык великорусского народа»[2,с.33-48; с.28-51; 5].

В цей же час на українську культуру і мову, як це ми наголошували вище, цар Петро I розпочав жорстокі гоніння, знищувались історичні твори, написані на живій українській мові книги. Тому-то до нас із XVI-XVIII століття дійшли у більшій мірі, з точки зору мови, тільки пісенні пам'ятники. Мова літописців XVII-XVIII століть, теж сформована на основі української мови. Характерно, що українська мова пережила і Петрові реформи, внаслідок яких уся українська культура зазнала сплюндрування. Дослідники зауважують, що у XVIII столітті українська мова існувала не тільки у народі, а ще й у місцевих адміністративних і судових центрах. Факти говорять, що гетьман Скоропадський переклав російські закони на «здешнее наречие», у зв'язку з тим, що в українців була велика любов до своєї мови і культури. Як свідчить статистика, що у найтяжчі часи, коли над українською культурою нависала смертельна загроза, появлялись світочі української національної ідеї. Таким дороговказом українському народу був у XVIII столітті архієпископ Кониський з своїм видатним твором «Історія Русів», який розходить у багаточисленних рукописах серед передової української інтелігенції, а також на зламі століть І.Котляревський з своєю «Енеїдою», у XIX столітті Т.Шевченко з немеркнучим «Кобзарем». Не дивлячись на історичну трагедію Української держави, українського народу, яку так досконало висвітлив у своїй творчості великий Кобзар, народ наш не втратив ні свого етнічного типу, ні своїх побутових, ні культурних особливостей. Національна культура українців, наголошували дослідники, була настільки стійкою, що навіть наймогутніший євро-азійський великодержавний російський шовінізм не зміг припинити національного життя українського народу. Не дивлячись на історичну трагедію, український народ не втратив ні свого етнічного типу, ні своїх побутових, ні культурних особливостей, ні своєї мови. Стародавня культура українців була настільки стійкою, що навіть наймогутніший євро-азійський-російський великодержавний шовінізм не зміг здолати добре налагодженого традицією національного життя українського народу. У збереженні українським народом своєї національності, не малу роль відігравав пасивний супротив російській (азійській) національній культурі, який не дав можливостей проникнути останній і розчленити українців як націю. Однак, відмічають дослідники, усі ці стремління українців проходили у останній фазі своєї національної свідомості і свого національного самозбереження. Власне, ця остання фаза стану народу породжувала активні свідомі сили, які героїчно ставали на захист української національності, рятували її від упадку і загибелі, розвивали в умовах російського мракобісся і терору, внутрішній потенціал. Самі ці сили досить добре проглядаються у історичному житті народу, його літературних пам'яток. Власне, вони з часу могутньої Української держави, Київської Русі, розвивають в українському народі глибоку національну самосвідомість, яка керувала народом в його героїчній боротьбі, в умовах польського і російського державного гніту. Власне, ця стародавня самосвідомість виразилася у боротьбі з Польщею. На стороні ворогів українського народу, Української держави бачимо

ую силу Польської держави, всі цінності передової європейської військової справи, науки, культури, та, однак, сила українського народного духу, талант його полководців привела до того, що український народ вийшов із цієї боротьби переможцем. Боротьба за Українську державу велась за участю усіх сил народу. Усі сили народу: шляхта, духовенство, козацтво, міщани і селяни показали Польському королівству силу українських національних стремлень. «Протестація» 1621 року - звернення до польського короля і уряду наголошувала: «що народ український, козацтво є спадкоємцями старої Русі, сподвижниками великого київського князя Олега і Володимира Великого. Народ, який має таке славне минуле і такі славні традиції, повинен для захисту своєї національності мати свою Українську державу. У зв'язку з цим і постав рух народний під проводом гетьмана Богдана Хмельницького. Оскільки рух, що під проводом Богдана Хмельницького супроводжувався підйомом народного життя, підтриманий незабутніми легендами Володимирового часу, являється справедливим виразником і стремлень українського народу за свою національну незалежність. Так пояснювала розрив з Польщею українська політична і громадська думка у час укладання союзного договірної трактату у 1654 році з Московською державою. Однак, як бачимо із багаточисельних російських джерел, українських збереглося дуже мало, союз України з Московською державою, не припиняла боротьби за національні права, видозмінились тільки форми цієї боротьби. Жорстокі заходи російського уряду із самого початку носили дуже тайний, однак планомірний характер. Заходи російського уряду викликали все гостріші протести зі сторони українського суспільства. Не завжди однастайні, тому що російський уряд своєю політикою намагався видозмінити всю структуру соціальних відносин в Україні, посилюючи в українському суспільстві класовий антагонізм, релігійні ілюзії. Таким чином, поступово шляхом незамітного урізання прав і вольностей українського уряду, російському уряду удалося нав'язати свою волю, однак при цьому йому не вдалося підірвати національну свідомість українського народу, яка не дивлячись на спеціально направлені проти нього суворі заходи, продовжувала жити, знаходячи собі там, де це було можливим, нові паростки національного життя. Особливо це видно із джерел по ліквідації української державності, коли у другій половині XVIII століття, а тобто у 1767 році від бывшої України були вибрані депутати в «Коммисию для нового уложення», тобто визначення статусу Українських земель у складі Російської імперії. Хоча депутатів посилали лише вільні стани: козаки, шляхта, міщани, однак новопризначений, на руйнування гетьманату «Мало-Российский генерал-губернатор граф Румянцев» принимал самые решительные меры для устранения порядков закоренелых малороссийских».

Однак, усі його дії дають нам яскравий матеріал для вивчення останніх днів Української держави в час її ліквідації. У такий трагічний час, як свідчать документи, українська старшина намагалась зберегти Україну, як культурно-національну одиницю. Кожний раз при розрішенні складних питань старшина підкреслювала: «что украинский народ не по нужде какой, но по доброму соизволению, единоверию добровольное подданство учинил и к великороссийской державе благо присоединился». Українські депутати єдиномудно висловлювались за безумовне збереження корінних особливостей України. Як бачимо, русифікаторським міроприємствам національна свідомість українського суспільства не піддавалася, у зв'язку з чим «Малороссийский генерал-губернатор граф Румянцев відзивався, що з цим треба змиритись, оскільки:они при всех науках и в чужих обращениях остались козаками, и пытали горячую любовь к своей собственной нации и сладкой Отчизне». «Императрица Екатерина II...», наголошував граф Румянцев у своїх листах: «не без раздражения отмечала в современных ей украинцах развратное мнение, по коему поставляют себя народом от здешнего (тобто російського) совсем отличным, подчёркивая свою устойчивость национального чувства, о котором столетие раньше патриарх Никон отзывался ещё более выразительно, сказав: что малоросиянин само собою, как сатана, стоять хочет».

Отже, українська національна свідомість продовжувала жити в середовищі російської культури і Російської держави. Будучи втягнутими у сферу російської державності і культури старі українські структури, своїми національними стремліннями намагалися зберегти усі риси своєї національної культури, в умовах приниження новими російськими структурами національних традицій, національних прав і потреб зовсім лояльних громадян Російської держави українського походження, само собою визиваючи своїми діями супротив і всенародне незадоволення і в кінцевому результаті відразу від усього російського. Насилля з самого початку українців російським урядом зберегло український народ як націю, заставило само що не є найлояльніші до російського режиму прошарки суспільства робити опір, нехай пасивний, та цілеспрямований усьому російському. Зовсім лояльний перекладач генеральної канцелярії виразив супротив усьому російському: «Разговоре Великороссии с Малороссией» складеної в «честь и славу и защищение Малороссии» наголошує, що є такі судження «Про національне право його Батьківщини»: «Не думай, что бы ты сама была мне властитель, но государь твой и мой - общий повелитель. А разность наша есть в приложенных именах: Ты Великая, а я Малая - живём в смежных сторонах. Так мы с тобою равны и одно составляем, одному, а не двум государям, присягам»[2,с.33-48; с.28-51; 5].

Один із освічених представників української інтелігенції, полковник російської служби і разом з тим автор «Вєргілієвих пастухів в малоросий кобеняк переодягнених» Афанасій Лобісєвіч так відзивався у листах про впровадження російського улаштування на Україні у листах до архієпископа Георгія Кониського про свою творчість, яку він продовжував вести на рідній українській мові: «Як у всякому покрою вбрання, та і у всяких мовах є своя красота... Для честі нації, матері нашої України, себе природою і ученістю великих людей наших маючи, ми повинні зараз посвятити себе проникненням любові до нашої Батьківщини». І такі випадки не поодинокі: «Українські аристократи, такі як Безбородько, Завадський, Трощинський і другі, не говорячи про середнє і дрібне дворянство...». Характерною формою вираження української національної течії, яка виражала світогляд тодішнього українського суспільства, являється велика кількість історичних праць, присвячених минулому життю України. Особливо яскравим виразом настроїв громадської думки України другої половини XVIII століття являється праця по історії України «Історія Русів чи Малої Росії», написання якої дослідники пов'язують з архієпископом Георгієм Кониським. Ця праця «горячий протест проти історичної несправедливості по відношенню до українського народу». Навіть такий «всесвітній громадянин», як філософ Г.С.Сковорода, був передусім сином свого українського народу і глибоко вірив в його духовне пробудження, утримання в самотності своєї мови. Що стосується мови, то по упадку Української держави, російська державна машина робила усе для того, щоби український народ був позбавлений, а тобто втратив свою мову. Перші міроприємства проти усього національного українського відносяться ще до часу царя Олексія Михайловича, який з приводу національних особливостей українського народу і його мови висловився так: «если будет много языков, то будет смута в земле». При Петрі I в 1720 році для церковних книг «малороссийской печати» була установлена особлива цензура, яка повинна спостерігати, щоби в українських книгах «не было никакой розни и особого наречия» по зрівнянню з великоросійським. Мало того, тим же указом було заборонено друк в українських монастирських книгах. Як- небудь інші книги без відома московської духовної колегії «дабы не было в этих никакой церкви восточной противности с великороссийской печатью несогласие произойти». Уже цей указ Петра I визначив на весь наступний час головні цілі урядових заходів направлених на відновлення українського духовного життя на російський лад. Під надзором московських контрольних органів ставились українські церкви, друкувались українські книги. Разом з цим установлені в указі обмеження відбилися на шкільництві в Україні. Коли Київська лаврська типографія попросила дозволу на видрук українських букварів, тому що народ не купляв букварів московського типу, їй було у цьому відмовлено. Русифікація українських шкіл особливо швидко просунулась вперед після знищення української державності і досягла епогея в останній чверті XVIII століття - поч. XIX століття, особливо після того, як під натиском московського уряду українська мова була замінена в Київській академії і других школах виключно на російську. Навіть в церковних книгах «предписано было произносить мотивы голосом свойственным к российскому наречию». В XIX столітті загальноросійська мова поширилась на «малоросійські губернії». В освітніх закладах з першого класу, що остаточно зробило народну школу на Україні, не тільки державну, але й просвітницьку, політичним рупором Російської держави. Припинення української державності, як бачимо, сильно відбилося на духовному житті українського народу, оскільки державність, охоплюючи саму суть українських національних стремлень в тому числі мову, науку, культуру, забезпечувала їм стабільний розвиток. Починаючи з відміченого вище указу про церковне книгодрукування і до самого недавнього часу українське слово знаходилося під подавленням спеціального «цензурного» режиму в більшій чи меншій степені обмежуючи реальний розвиток української літератури, української мови. Виникший у кінці XVIII століття на Україні міжнародний рух, за народну українську мову, спочатку ігнорувалася урядом. Однак, скоро після процесу над Кирило-Мефодіївцями киевському і харківському генерал-губернаторам: «было предписано наблюдать, не пытаются ли украинцы мысли о прежних вольностях, о гетманщине, и о правах на отдельное существование. И обращать особое внимание, наголошувалось, в «предписании» на тех, кто занимается малороссийскими древностями, историей и литературой»[2,с.33-48; с.28-51; 5].

Таким чином, не дивлячись на «надзори», заборони, особливо «Валуєвський указ» 1863 року, який «гласил»: «Никакого особенного малороссийского языка не было и нет и быть не может и наречие их употребляемое простонародием есть тот же русский язык, только попорченный влиянием Польши». Так писав міністр внутрішніх справ Валуєв до міністра народної освіти Головліна 18 липня 1863 року. У зв'язку з такими висновками російського уряду на українську мову, літературу, культуру почалось просто справжнє гоніння. Розвитком цих гонінь було доповнення до вищеприведеного нами указу циркуляром 1876 року, згідно якого заборонялось розвивати українську літературу, народну українську мову, видання науково-популярних книг для просвіти українського народу. Особливі гоніння зазнали українські організації, які виступали під суто національним колоритом і носили небажані з точки зору російського уряду, назви «Україна», «український». Таким організаціям влада забороняла і перешкоджувала видання

свого друкованого органу, влаштовувала травлю у середині самих українських організацій, наповнювала їх деорганізаторами, провокаторами, які вимагали друкованого українського слова, журналів, альманахів, газет, провокуючи одночасно керівництво українських організацій й доносячи одночасно офіційній російській владі про небезпечність і заборону самих, що не є безвинних українських видань, альманахів, журналів[1; 2,с.33-48;с.28-51; 4].

Аналіз безчислених фактів дає право наголошувати, що така практика існує і сьогодні в час 21 річниці відновлення Української державності, оскільки в Росії ніколи не існувало практики розуміння задоволення національних, освітніх, наукових та культурних потреб українців. Сьогодні влада як і у продовж століть громить українство в Росії його наукові, освітні, громадські організації. Оскаржити сьогодні у 2012 році дії російської влади в конституційному суді залишається даремною справою. На сьогоднішній день у Російській Федерації українці не мають жодного фінансованого державою українського слова, окрім не регулярно виходячого на власні кошти Наукового Вісника Українського Університету міста Москви, що видається Вченою Радою УУМ, де при цьому, російською владою у 2012 році було офіційно в черговий раз заявлено, що українці братній народ... В той же час усі культурні і національні потреби російського народу в Україні у 2012 році, задоволені повністю. Спрацьовують сьогодні і старі стереотипи, яким 100 років(1912-2012рр.), про які ще в 1912 році на шпальтах «Украинской Жизни» наголошував історик М.Грушевського, зауважуючи, що російська культура більш передова тому, що у XX столітті вона існувала як державна. Не знаючи, досконало самої української історії, «росіяни» вирішили розпочати цькування українців із-за неї... Однак, честь російської наукової громадськості спасли російські історики, «которые не стали себя мारать в сей нечесной игре российских властей». Після виступу Щеголева за честь українського історика виступила еліта російських істориків, які повністю підтвердили науковість концепції М.Грушевського. Академік Ф.Корш, Голова Слов'янського Товариства визнав вірною концепцію М.Грушевського, його підтримав другий видатний російський історик Пресняков, також Пічета, Нольде, Ключевський, академік О.Шахматов, «тем самым они все проявили», як зауважувала невгамовна критика: «свою профессиональную солидарность». Однак, наголошує С.Єфремов, на шпальтах часопису «Украинская жизнь» - перший напад влади на українську історію хоча і був відбитий, однак він робився для того, щоби у подальшому влада уже безборонно накинута на безвинний український національний рух, який прагнув рівних прав з російським народом. Влада, не зумівши здолати «професійно солідарних істориків», побажала накинутись на самий український національний рух, причепити йому жупел «сепаратисти» з яким поряд поставити синонім «українофіли», «націоналісти», відкинувши думку про побудову у Росії справедливого демократичного суспільства відволікти великоросійського інтелігента і простолюдина від національних проблем, які необхідно вирішувати російській державі. Щоб дошкулити українському національному руху в Росії, Щеголев у своїй концепції «Южно-Русского сепаратизма» приходить до висновку, що сучасне українофільство бере свій початок в Київській Русі, далі розвивається у державі Ягеллонів, у подальшому у Козацькій державі і церковній Унії з Католицькою церквою і з ним, як із «Украинской Жизнью» росіянам у всіх віках і часах треба боротися...[1,с.15-26; 2,с.33-48; с.28-51].

У висновок аналізу журналу «Украинская Жизнь» наголосимо, що через призму 100 ліття(1912-2012рр.) опубліковані у ньому праці є актуальні і сьогодні в час 21-річниці відновлення незалежності України[2,с.33-48; с.28-51; 5].

Проаналізувавши через 100-років з часу виходу у Москві журнал «Украинская жизнь», ми бачимо, що часопис був наповнений конкретним професійним змістом, який охоплюючи комплекс українських проблем і запитів української громадськості не тільки Москви, Росії і України, не обмежував себе рамками політичного життя, а намагався охоплювати проблеми історії, науки, культури та релігії. На жаль, одне дослідження не може охопити усю кипучу широкомаштабну діяльність «Украинской жизни»[2,с.33-48; 5].

Однак, про такий великий почин «Украинской жизни» українська громадськість повинна знати, оскільки редакція Московського часопису у період з 1912 - по 1917 років була однією із ініціаторів відновлення незалежної Української держави в 1917 році, становлення українського друку, як і української преси взагалі[2,с.33-48;с.28-51; 5].

У висновок зауважимо, що на сьогоднішньому етапі Український державний університет міста Москви, його Науковий Вісник, відзначаючи 20 років з часу свого заснування та сьогоднішнього жевріння в Росії(1992-2012рр.), продовжує 100 літню(1912-2012рр.) традицію українського друкованого слова і теж є єдиним засобом наукового та інформаційного мовлення на всю новітню Росію. Своїм Науковим Вісником, десятиліття з часу виходу(2001-2011рр.) якого, відзначалась у 2011 році Український державний університет міста Москви продовжує в XXI столітті українську наукову та видавничу діяльність в Москві...[2,с.33-48; с.28-51].

Бібліографічний список

1. Грушевський М.С. Україна и Украинство. Украинская жизнь. - М., 1912. - №1.
2. Ідзьо В. «Украинская жизнь» - культурний, науково-просвітницький, політичний орган українців Москви та Росії у 1912-1917 роках. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1999. - Т.ІІІ.
3. Ідзьо В. «Украинская жизнь» - культурний, науково-просвітницький, політичний орган українців Москви та Росії у 1912-1917 роках. Науковий Вісник Українського Університету м.Москви. - М., 2012. - Т.ХVІІ.
4. Русская мысль. - М., 1912. - №1-2.
4. Русова А.А. Проземельне управління до перепису 1897 року. Записки Наукового Товариства імені Т.Г.Шевченка (далі ЗНТШ). - Львів, 1886. - Т.5.
- Корольова О. Поділ українського народу на групи дорослості. ЗНТШ. - Т.7.
- Стасюк М. Економічні відносини України до Великої Росії і Польщі. ЗНТШ. - Т.8, 9.
- Порш М. Відносини України до інших районів Росії на робітничому ринку. Літературно-Науковий Вісник. - Київ, 1912. - №2.
5. «Украинская жизнь». - М., 1912. - №1-2.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2012

Виктор Ідзьо

Журнал «Украинская жизнь» - культурный, научно-просветительский, политический орган украинцев Москвы и России 1912-1917 годов. К 100-летию со времени основания(1912-2012гг.).

Аннотация: В статье изучается журнал «Украинская жизнь» в связи с 100-летним юбилеем со времени основания(1912-2012гг.).

Основной акцент концентрируется на изучении историко-филологических, культурных, научно-просветительских аспектов печатного органа украинцев Москвы и России, «Украинская жизнь», который издавался в Москве в 1912-1917 годах.

Ключевые слова: «Украинская жизнь», Москва, Россия, Украина, украинская диаспора России.

Viktor Idzo

Magazine “Ukrainian life” – cultural, scientific and enlightenment, political institution of Ukrainians of Moscow and Russia of 1912-1917 years. On the occasion of 100 anniversary since the establishment (1912-2012 years)

Annotation: In the article it is researched the magazine “Ukrainian life” on the occasion of 100 anniversary since the establishment (1912-2012 years).

The main accent is concentrated on the studying of historical and philosophical, cultural, scientific and enlightenment aspects of the publishing institution of Ukrainians of Moscow and Russia “Ukrainian life” which has been published in Moscow in 1912-1917 years.

Key words: “Ukrainian life”, Moscow, Russia, Ukraine, Ukrainian Diaspora of Russia.

УДК 930(477)

Олександр Мамай

Український національний рух у Зеленому Клині

Анотація: У статті вивчається історична еміграція українців на Далекосхідні землі у ХІХ столітті, які були названі ними «Зелений Клин».

Основний акцент дослідження, це вивчення росту національної свідомості українців «Зеленого Клину».

Ключові слова: Зелений Клин, Далекосхідні землі, українці Далекого Сходу, українці «Зеленого Клину».

Назва «Зелений Клин» з'явилася наприкінці ХІХ століття завдяки масовій еміграції українців на південь далекосхідного регіону колишньої Російської імперії. Вона зайняла місце іншої української назви цього краю - Закитайщина. Спочатку під назвою Зелений Клин розумілася територія Приамур'я та Уссурійського краю, котрі стали головним об'єктом української колонізації на Далекому Сході в другій половині ХІХ - на початку ХХ ст. Але коли на порядку денному постало питання про необхідність створення Української держави на Тихому океані, Зелений Клин одержав ширшу інтерпретацію - територія

від Байкалу до Берингової протоки. Фактично усі ці землі в роки громадянської війни були охоплені спільною боротьбою українців за створення єдиної і незалежної держави, і поряд із Зеленим Клином почали вживатися такі назви цієї ж території як Зелена Україна і Нова Україна[1,с.46-53].

Напередодні 1917 р. на території Зеленого Клину мешкало близько півтора мільйона осіб, з яких майже мільйон були українцями. Іншим великим народом Зеленого Клину були козаки - забайкальські, амурські та уссурійські. Серед них також було чимало людей, котрі говорили українською мовою. Особливо багато було їх серед уссурійських козаків, значна частина яких на початку XX ст. переселилася сюди з Кубані. Кубанські козаки, як відомо, були нащадками запорозьких козаків і зуміли зберегти на Кубані українську культуру. В Зелений Клин переселилося також чимало представників інших слов'янських народів - сибіряків, білорусів, росіян і поляків[3,с.130-135;4,с.130-135].

Відомий кореспондент Ілліч-Світич так описував м. Усурійськ (тоді - Нікольськ-Усурійський) 1905 р.: «Це - велике малоруське село. Головна й найстаріша вулиця - Нікольська. Вздовж усієї вулиці, з обох боків, витягнулися білі мазанки, місцями й тепер ще криті соломною. В кінці міста, при злитті Раківки із Супутинкою, як часто й на корінній Україні, влаштований ставок [устроєн «ставок»], біля якого живописно притулився млинок [приютился «млынок»], так що вийшла би вповні та картина, якою старий дід [старый дид] в одній пісні приваблює молоду дівчину [смущает «молоду дивчину»] - «і ставок, і млинок, і вишневенький садок», якби цей останній також був би. Серед руського населення, не рахуючи козаків, малороси настільки переважають, що сільських мешканців городянин, так званий інтелігент, називає не інакше як «хохлами». І дійсно, серед полтавців, чернігівців, київських, волинських й інших українців переселенці з великоруських губерній зовсім губляться, оскільки вони є, так би мовити, вкрапленням в основний малоруський елемент. Базар у торговий день, наприклад, у Нікольську-Усурійському, дуже нагадує яке-небудь містечко в Україні; та сама маса круторогих волів, що ліниво жують жвачку біля возів, наповнених мішками борошна, крупи, сала, свиних туш тощо; той самий український одяг на людях. Скрізь чути веселий, швидкий, жвавий малоруський говір, і в літню спеку можна подумати, що знаходишся десь у Миргороді, Решетилівці або Сорочинцях часів Гоголя»[2,с.108-111].

Але незважаючи на те, що процент росіян в Зеленому Клині на початку XX ст. був незначним (не більше 5% проти 70% українців), українській мові й українській культурі доводилося з трудом добиватися права на своє існування, особливо в містах. Це було пов'язано з тим, що фактично всі важливі посади в державному апараті і в навчальних закладах Зеленого Клину займали росіяни, які не визнавали в українцях окремого народу. Тому в містах переважала російська мова. Навіть серед українців, котрі переїзжали до міст, немало було таких, хто соромився говорити своєю рідною мовою, тим більше якщо вони трохи піднімалися в соціальному плані над своїми співвітчизниками. Російська еліта стверджувала, що українська мова — це свого роду «сільська говірка» російської мови, не більше. Багато українців, аби надати псевдосolidності своїм прізвищам, переробляли їх у російський спосіб, додаючи до закінчень своїх прізвищ «-ов» або «-ев»[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135; 4,с.130-135].

Згаданий В. Ілліч-Світич не обійшов увагою і цієї проблеми: «Серед старих торговельних фірм почали з'являтися й нові, безсумнівно, українського походження. Але подібно сільському парубкові, якого взяли в «москалі», й тому він вважає себе чомусь вищим сірої деревенщини, й соромиться, по глупості, своєї рідної мови, засновники недовговічних фірм спішають втаїти своє походження, зректися своєї національності, якщо не змінити, то хоч спотворити свої прізвища, внаслідок чого на магазинних вивісках Павлюк, наприклад, перетворюється на Павлюкова, Рябошапка на Рябоконь - на Рябошапокова чи Рябоконева тощо. Дивлячись на ці смішні претенціозні метаморфози Гриця Павлюка чи Остапа Рябоконева в Григорія й Євстафія Павлюкових та Рябоконеви, котрі великими літерами на вивісках сповіщають якимсь чином *urbī et orbī* про своє ренегатство, стає боляче за своїх співвітчизників на цій Далекосхідній Україні».

Коли же спалахнула революція в Росії, в українців Далекого Сходу на кінець з'явилася можливість політично захистити свої національні права. Весною 1917 р. багато українських організацій Зеленого Клину (на цей час їх нараховувалося уже декілька десятків) виступили з ініціативою провести загальний Далекосхідний з'їзд українців, який мав, на думку організаторів, об'єднати українців у єдину політичну структуру із спільною програмою дій. Перший Всеукраїнський з'їзд Далекого Сходу відбувся 11 (24) червня 1917 р. в місті Нікольську - Усурійськ. У перший же день його учасники зіткнулися із загальною ворожістю російських політиків, незважаючи на їхні політичні розбіжності між собою. Так, командування російської армії заборонило відвідувати його засідання військовополоненим українцям - галичанам, які воювали в австрійській армії у Першу світову війну. Більшовики пішли ще далі. Владивостоцька Рада робітничих і солдатських депутатів постановила взагалі розігнати з'їзд, оскільки він вносив розкол у так званий революційний рух. Однак солдати, які у більшій своїй частині були українцями, відмовилися підкорятися більшовицькій резолюції, і з'їзд проходив спокійно, як і планувалося, на протязі чотирьох днів.

На з'їзді було сформовано декілька комісій, що розробляли першочергову тактику дій для

українських організацій Зеленого Клину. На першому місці стояла задача розширити пропагандистську роботу серед українців, починаючи з селян і закінчуючи солдатами. Для цього визнавалося необхідним відкрити по всьому Зеленому Клину гуртки товариства «Просвіта», українські бібліотеки та школи, приступити до друкування масових українських газет і до проведення спеціальних лекцій з українських проблем - для того, щоб «підняти національну самосвідомість українців і розвіяти гіпноз минулого, коли російська влада активно проводила русифікацію і боролася з українським національним рухом»[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135; 4,с.130-135].

Також було прийнято рішення вимагати від Тимчасового уряду надання державної національної автономії Україні та Зеленому Клину у складі Росії і створення в російському уряді спеціального міністерства з українських справ. Цього ж вимагала й Центральна Рада у Києві, але тільки для України.

Однак учасники з'їзду не дуже поклалися на добру волю росіян; тому було прийнято рішення вже зараз приступити до формування державних органів у Зеленому Клині і до створення своїх національних збройних сил. Найвищим представницьким органом Зеленого Клину повинна була стати Далекосхідна Крайова Рада, яка й була сформована на з'їзді. На місцях представницька влада передавалася Крайовому Секретаріату, статут якого належало прийняти на наступному з'їзді. Тоді ж передбачалося його й сформувати[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135;4,с.130-135].

Історичне значення Першого Всеукраїнського з'їзду Далекого Сходу для історії Зеленого Клину не можна переоцінити. Фактично з цього моменту починається організована боротьба далекосхідників за свою національну державність. Одразу ж після з'їзду український національний рух різко активізувався. Почали на кінець відкриватися українські школи, незважаючи на брак в багатьох місцях учительських кадрів. В багатьох далекосхідних містах почали видаватися українські газети. Найвідомішими були «Щире слово», «Украинец в Зеленом Клине» у Владивостоці, «Ранок» в Хабаровську, «Амурский украинец» у Благовещенську й «Засів» у Харбіні[3,с.130-135].

В цей же час починається формування перших українських збройних загонів для самооборони. Українці із зброєю в руках залишали російські військові частини і, нашиваючи на рукава жовто-сині пов'язки, ішли до місцевих українських органів влади. Верховним командиром цих загонів Далекосхідна Рада призначила у 1918 р. полковника Слищенка. Однак процес створення Української армії проходив дуже важко, і перші українські формування були малочисленими - у військах на Далекому Сході влада російського командування у порівнянні із німецьким фронтом була ще значна, і у росіян була ще можливість карати українців за «дезертирство». Найбільш активно процес створення українських військ проходив у Маньчжурії, де влада над залізницею «КВЖД» і над військами знаходилася в генерала Хорвата, який симпатизував українському національному рухові й у всякий спосіб допомагав йому. В значній мірі на це вплинув той факт, що починаючи ще з прадіда, вихідця із Сербії, всі предки Хорвата мешкали в Україні й були одружені з українками. Тому для нього українське відродження було дуже близьким. Після більшовицького перевороту в Росії почалися безпорядки на КВЖД. Тоді за згодою Хорвата під контролем Харбінської Окружної Ради поручник Твардовський зформував два окремих українських батальйони (більш тисячі осіб), котрі взяли під свій контроль Харбін і КВЖД. Пізніше, в кінці грудня 1917 р., коли влада в Маньчжурії повністю перейшла до Китаю, ці батальйони були відправлені в Україну, де взяли активну участь у боротьбі українців за свою свободу. Твардовський же повернувся назад із Києва, призначений Симоном Петлюрою генеральним консулом Української Народної Республіки на Далекому Сході і в Маньчжурії. Твардовський вніс чималий внесок у справу налагодження зв'язків між двома Українами. Хоча в цей період Київ міг реально допомогти своїм співвітчизникам у Зеленому Клині лише підручниками й літературою українською мовою, це було суттєвою допомогою, особливо враховуючи молодість українського національного руху на Далекому Сході. Однак лідери українського руху Зеленого Клину в своїй боротьбі спочатку помилково робили ставку майже тільки на Україну. Вважалося, що якщо Україна стане незалежною державою, то і Зелений Клин автоматично відокремитися від Москви. Це відбулося і в рішеннях Другого Всеукраїнського з'їзду Далекого Сходу, котрий відбувся у Хабаровську в січні 1918 р. На ньому було прийняте звернення до українського уряду, в якому йшлося про те, аби уряд в своїй політиці вимагав від російської влади визнання Зеленого Клину частиною Української держави, оскільки тут українці складають національну більшість. Серед населення Зеленого Клину був кинутий клич «Усі на захист України!». Вплинула й відсутність самостійної національної ідеології в українського руху на Далекому Сході, яка б враховувала місцеві особливості Зеленого Клину, зокрема його величезну віддаленість від України і необхідність самостійної боротьби за незалежність. Незабаром з'ясувалося, що переважна частина населення Далекого Сходу не має наміру залишати своєї нової батьківщини і посилати своїх дітей на захист далекої України. Тому уже на третьому з'їзді, що відбувся у квітні 1918 р., було прийнято рішення боротися за створення незалежної української держави на Тихому океані і формування Української армії Зеленого Клину. Очолити цей процес повинен був Краєвий Секретаріат на чолі з Юрієм

Мовою-Глушком, котрий був призначений на цю посаду Далекосхідною Радою ще у січні 1918 року. Крайовий Секретаріат Зеленого Клину доручив формування Української армії генералові Хрещатицькому, який вже влітку 1918 р. на залізничній станції Ехо приступив до створення українських дивізій. Але генерал Колчак, не зважаючи на свої заяви, що він нібито не проти створення української армії, довідавшись, що Хрещатицькому вже вдалося сформувати одну дивізію, наказав цю справу припинити. Українську дивізію він відправив на більшовицький фронт воювати за єдину і велику Росію. Пізніше соратник Колчака професор Гинс зізнався, що для Росії «сибірський сепаратизм не такий страшний, як український рух», і зі злоти писав про те, що голова союзних військ на Далекому Сході і в Сибіру генерал Жанен знаходив за необхідне існування українських військ. Із тієї самої причини не змогла здійснитися ідея українців із Галичини й Буковини, котрі потрапили у полон до росіян разом із чехами під час Першої світової війни. Галичани мали намір сформувати в Сибіру окрему українську армію, подібну до Січових стрільців, а відтак відправитися на Далекий Схід для захисту національних інтересів населення Зеленого Клину. Колчак повністю ігнорував настрої місцевих жителів. Друкований орган Далекосхідної Ради «Щире слово» писав, що представники населення на своїх з'їздах уже не раз заявляли, що вони не дадуть своїх дітей для служби в чужих арміях, і коли виникне необхідність мати свою армію, то на Далекому Сході мусить бути армія українська[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135;4,с.130-135].

Тому небажання колчаківського уряду визнати за українцями Далекого Сходу право на самовизначення, постійні експропріації для Білої гвардії серед селян продовольства і мобілізація до колчаківської армії чоловічого населення налаштували населення Зеленого Клину вороже до білогвардійців, поставивши селян цим самим в один ряд із антиколчаківським рухом в Сибіру і з забайкальськими козаками. Останні на чолі із своїм отаманом Семеновим також прагнули створити окрему козацьку державу в Забайкальщині. В результаті у червні 1919 р. Краєвий Секретаріат Зеленого Клину дійшов висновку, що раз російська влада не дозволяє легально створювати українську армію для захисту мирного населення від анархії, при тому, що селяни самі беруться за зброю, необхідно приступити до організації Української армії на місцях по селах[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135; 4,с.130-135].

Було скликано таємну нараду, де було проголошено війну Омському уряду Колчака. Вирішено провести відповідну агітацію серед населення і солдат. Це дало важливий поштовх формуванню партизанських повстанчих загонів у Зеленому Клині і фактично обмежило територію, підвладну російським властям, містами й залізницею. Коли це стало відомо російській контррозвідці, то за наказом генерала Розанова, губернатора Примор'я, частину українських лідерів було заарештовано, а Юрій Мова-Глушко приречений до смертного покарання, заміненого тюремним ув'язненням[4,с.130-135].

В значній мірі на арешти політичних противників колчаківського режиму вплинула спроба далекосхідних есерівських організацій, в яких було немало українців, разом із генералом чеських легіонерів Гайдою підняти у другій половині 1919 р. антиколчаківське повстання. Вони ставили задачу захоплення влади на всьому Далекому Сході, арешта провідних діячів колчаківського режиму (Розанова, отаманів Семенова і Калмикова та інших) і створення демократичної держави на Далекому Сході. Діяльність есерів отримала повну підтримку і серед союзників, зокрема в американців. Однак про повстання контррозвідці стало відомо ще на початку його підготовки, і більшість офіцерів, пов'язаних із Гайдою, було заарештовано. Лише самому Гайді та його близьким соратникам вдалося виїхати до Європи. Тому налякані біогвардійці постаралися захистити себе від подібних несподіванок. Лише після падіння влади генерала Розанова у Владивостоці 31 січня 1920 р. заарештовані знов отримали свободу[2,с.108-111].

Після падіння колчаківського режиму в Сибіру і на Далекому Сході 20 січня 1920 р. голова Читинської Окружної Ради Василь Козак від імені усіх українців звернувся до отамана Семенова, який ще Колчаком був призначений головнокомандуючим усіма військами на Далекому Сході, із проханням надати українцям повну владу на місцях і допомогти організувати Українську армію. 11 липня 1920 р. Семенов видав указ, в якому визнавав за українцями Зеленого Клину право на національне самовизначення в межах єдиної Далекосхідної держави українців, козаків і бурятів із наданням кожному народові національно-територіальної автономії. Українцям передавалася вся повнота влади на місцях. Цей указ ще раз був підтверджений Семеновим 31 жовтня 1920 р.: в новому указі також говорилося про необхідність створення єдиного Далекосхідного селянсько-козацького комітету, якому належала би вся влада на Далекому Сході. В жовтні цього ж року голова Краєвого Секретаріату Юрій Мова провів декілька переговорів із отаманом уссурійських козаків Савицьким і представником отамана Калмикова полковником Савельєвим про створення єдиного фронту для боротьби проти більшовиків. Після визнання в жовтні 1920 р. Далекосхідною Радою отамана Семенова головою Далекосхідної держави українці одержали від нього підтримку в створенні Української армії - 14 кг. золота і 10 вагонів борошна. В листопаді цього ж року Далекосхідна Рада доручила генералу Веріго сформувати два українських полки у Владивостоці, де знаходилися вищі українські органи влади Зеленого Клину. Уже в перші дні в Українську армію записалися

300 добровольців. Протягом двох місяців удалося сформувати один полк і наполовину - другий. Брак зброї не дозволяв швидко сформувати боєздатні українські частини, і тому часто доводилося відмовляти бажаючим вступити до Української армії. Процес створення національної армії був перерваний у січні 1921 р., коли більшовицька Військова рада, налякана зростанням українського національного руху, захопила склад із зброєю і продовольством Української армії. Після цього більшовики виставили Далекосхідній Раді вимогу розпустити свої збройні сили. Майже на маючі зброї, українці не могли організувати серйозний опір більшовикам. Генерал Веріго був змушений підкоритися. Нестача коштів та успішний наступ Червоної армії у 1922 р. під прикриттям тези про захист інтересів Далекосхідної республіки не дозволили лідерам Далекосхідної Ради знов спробувати відновити Українську армію[1,с.46-53].

Створення Далекосхідної республіки (ДСР) було в значній мірі обумовлене бажанням населення Далекого Сходу мати свою національну державу. Із ідеєю створення самостійної далекосхідної держави виступали фактично всі місцеві політичні партії й організації; навіть серед далекосхідних комуністів було чимало таких, хто виступав за збереження свого незалежного від Москви становища, в тому числі і в державному питанні. Тому московські більшовики, аби вибити в своїх ворогів та опонентів соціальну базу і не дозволити їм налаштувати проти себе далекосхідників, погодилися на створення Далекосхідної республіки під своїм контролем, як це вони робили в інших національних окраїнах колишньої Російської імперії. До того ж, згідно конституції ДСР, визнавалося право українців на національну автономію у складі республіки, що було важливим для мешканців Далекого Сходу[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135;4,с.130-135].

Але після того як 25 жовтня 1922 р. Червона армія увійшла до Владивостока, всім стало ясно, що насправді всі заяви більшовиків були лицемірні. 15 листопада Народні збори, що склалися із більшовиків чи пробільшовицьки налаштованих жителів Забайкальщини, проголосило приєднання ДСР до Росії. В цей же день, без жодного обговорення ВЦВК Росії погодився включити ДСР до складу своєї держави. Одразу ж після вводу більшовицьких частин до Владивостока ГПУ розпочало арешти місцевих політиків. Першими були заарештовані лідери Далекосхідної Ради і місцевих українських організацій, а не білі офіцери й російські чиновники. Але завдяки широкій відомості лідерів українського руху в Зеленому Клині більшовики побоялися їх розстріляти, як вони це робили з партизанами, що не збиралися складати зброї. Над ними було вирішено провести показовий суд у Читі, де радянська влада вже значно укріпилася. Суд відбувся в січні 1924 р. Через підтримку українців Чити, з яких фактично склалися всі глядачі в суді, радянські судді не рішилися винести тяжкий вирок: 24 особи були відпущені на волю, а 14 осіб отримали декілька років ув'язнення. Навіть членові Далекосхідної Ради Петру Горовому смертне покарання за активну «антирадянську» діяльність було замінено п'ятьма роками позбавлення волі. Більшовики ще тривалий час відчували себе на Далекому Сході невпевнено, тому перші десять років вони не забороняли видання українських газет; продовжували відкриватися нові українські школи і вузи. По всьому Далекому Сході (за виключенням великих міст) були створені українські райони, де в усіх державних установах використовувалася українська мова[3,с.130-135;4,с.130-135].

Далекий Схід, хоча і був приєднаний до Росії, але все ж до 1939 р. залишався виділений в окрему адміністративну одиницю (спочатку як Далекосхідна область, потім як Далекосхідний край). Початком наступу на національні права українців Зеленого Клину можна вважати 1927 р., коли, відповідно до Всесоюзного перепису, раптом виявилось, що кількість українців на Далекому Сході порівняно із 1917 р. не тільки не збільшилася, але зменшилася більш як удвічі. Цією фальсифікацією Москва намагалася довести, що далекосхідний регіон за національним складом є невід'ємною частиною Росії. Через п'ять років Сталін, говорячи про історію створення Далекосхідної республіки, підкреслив, що вона була буферною державою, а не національною[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135; 4,с.130-135].

Це стало прямою вказівкою історикам, як треба писати історію Далекого Сходу часів громадянської війни. Тому сьогодні немає жодного серйозного наукового дослідження з історії національно-визвольної боротьби далекосхідників. Завершальний наступ на українську культуру Зеленого Клину Москва розпочала з середини 1930-х років. Почали масово закриватися українські навчальні заклади, газети, в державних установах примушували вести діловодство російською мовою. Поступово на Далекому Сході почала набирати темпів шовіністична істерія - про якусь зверхність росіян над іншими народами СРСР, про їхній позитивний внесок в історію народів колишньої Російської імперії, усі негативні факти, пов'язані з історією московського імперіалізму, приписувалися виключно царизмові тощо. В цих умовах багато українців почали соромитися своєї національності, записуватися росіянами і переробляти свої прізвища. Тим же українцям, хто хотів записатися українцем у паспорті, російські чиновники говорили: «Який же ти українець, якщо ти ніколи не був на Україні?». Після такого запитання погано освіченій людині було важко відстоювати своє право називатися українцем. У ці роки був виданий указ, згідно якому українцем могла бути записана лише людина, що народилася або живе в Україні; такого ніколи не робилося у відношенні

російської національності. Цей указ діяв декілька десятиліть. Русифікації далекосхідників також активно сприяла колективізація, за якої більшості селян довелося залишити рідні села і переселитися до міст, де панувала російська мова[3,с.130-135;4,с.130-135].

В наслідок усього цього сьогодні далекосхідники, вимагаючи відродження Далекосхідної республіки, не знають, що вони мають на це повне історичне право як нація, що ґрунтується на українсько-козацькій культурі, насильно включена 1922 р. у склад Росії, протягом усього XX століття національно дискримінована Московською владою[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135;4,с.130-135].

Однак 1922 роком боротьба мешканців Далекого Сходу за свою свободу не закінчується. Збройний опір продовжився в селах і в тайзі. Особливо потужне повстання спалахнуло в 1923-1924 рр. на Амурі. Його підняли селяни, незадоволені політикою більшовиків. Немало повстанських козацьких загонів здійснювало рейди з Маньчжурії. В ці роки Маньчжурія стає важливим політичним центром боротьби за незалежність Зеленого Клину. В Харбіні на основі Харбінської Окружної Ради українські лідери створили Українську Національну Колонію, навколо якої об'єдналися майже всі українські організації (культурні й політичні) в Маньчжурії[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135;4,с.130-135].

Але основне зростання активності українського руху починається з кінця 1920-х рр. Цьому сильно сприяло те, що японці, проводячи свою імперську політику, не хе́тували інтересами національних меншин, а робили на них певну ставку і у всякий спосіб їм допомагали. Вже у 1930 р. відбулася зустріч представників Української Національної Колонії з отаманом Семеновим, якого підтримувало японське командування. Семенов знову підтвердив свою готовність спільно із українцями створити незалежну українсько-козацьку державу на Далекому Сході[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135; 4,с.130-135].

З цього приводу орган УНК «Далекий Схід» писав: «На Далекому Сході доля передрекла нам, українцям, стати особливо близькими сусідами козаків. Не завжди ми були з козаками в протилежних таборах; не завжди наші ідеали і прагнення розходилися із прагненнями і зацікавленнями козаків-далекосхідників. Доля визначила нам і їм тяжку задачу зробити із дикої країни культурний край, підняти із надр землі нечисленні багатства, котрі лежать там без користі для людей. Частину тої роботи і ми, і вони вже зробили. Прийшли більшовики, і робота зупинилася. Настало лихоліття. І ми, і вони безкомпромісно ненавидимо і боремося проти більшовиків. В тій боротьбі і ми, і вони маємо уже тут певні традиції»[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135;4,с.130-135].

Та активність і самопожертва, з якою українські націоналісти-далекосхідники діяли в Маньчжурії в 1920-30-ті роки, викликає перш за все почуття захоплення і поваги. Залишаючись палкими патріотами своєї батьківщини, вони мали лише невелику надію, що зможуть дожити до тієї миті, коли побачать свою країну вільною і щасливою. Однак не дивлячись на це і на обмеженість своїх можливостей, в чужій державі вони робили все, що могли, ні на хвилю не сумніваючись у правильності свого вибору. І хоча активістів українського національного руху в Маньчжурії було небагато (трохи більше тисячі осіб), вони довели, що серед українських далекосхідників були й ті, хто зневажав обивательське гасло «моя хата з краю, нічого не знаю»[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135;4,с.130-135].

Вони, не відокремлюючи себе від спільної боротьби українців за створення незалежної Української держави, неодноразово повторювали, що «нам, далекосхідним українцям, у цій боротьбі відведено долю величезну ділянку. Тут, близько від нас, за Амуром, живе декілька сот тисяч наших братів. Їхня доля нам не байдужа, навпаки, вона нам близька й дорога. Тому ми повторюємо сьогодні, що вже не один раз говорили: Український Далекий Схід мусить бути незалежним»[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135; 4,с.130-135].

Для досягнення цієї мети вони вважали за необхідне в першу чергу проводити активну пропаганду своїх ідей як на Далекому Сході, так і у всьому світі, щоб проблема Зеленого Клину стала такою ж відомою, як проблема самої України. Задля цього друкувалися книги й газети, в яких піднімалися проблеми українців на Далекому Сході й в усьому світі. Саме в ці роки, завдяки активній пропагандистській і культурно-освітницькій роботі УНК, в японському суспільстві зростає особливий інтерес до українців і української культури, котрий зберігся й до сьогодні[4,с.130-135].

Активісти УНК постійно знайомили українців у Маньчжурії із діяльністю українського національного руху в інших країнах світу. Коли з Європи прийшла звістка про вбивство вождя Організації Українських Націоналістів Євгена Коновальця, в Харбіні УНК організувала жалобний мітинг, на якому було прийнято спеціальну резолюцію, в якій зокрема говорилося: «Ми, українські націоналісти Далекого Сходу, безумовно розділяємо визвольну боротьбу ОУН і її боротьбу зі всіма окупантами українських земель, і під прапором українського націоналізму поведемо ще рішучішу боротьбу за звільнення наших багатостраждальних братів, які знаходяться під комуністичним ярмом в нашій другій батьківщині - у Зеленому Клині». Найрадіснішим моментом для українців Маньчжурії була звістка про проголошення 1939 р. незалежної української держави в Закарпатті. На честь цієї події було проведено урочистості в Харбіні, а газета «Далекий Схід» в передовій статті про це на всю сторінку надрукувала український герб -

тризуб[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135; 4,с.130-135].

Треба зазначити, що і в Європі українська діаспора не забувала про українських далекосхідників: про проблему Зеленого Клину друкувалися статті, публікувалися спогади учасників боротьби за свободу Зеленого Клину в 1917 - 1922 рр. Деякі українці-далекосхідники навчалися в Римському університеті завдяки стипендії, виділеної для Організації Українських Націоналістів[1,с.46-53; 2,с.108-111; 3,с.130-135; 4,с.130-135].

Бібліографічний список

- 1.Мамай О. Український національний рух у Зеленому Клині. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу.- М.,1997. - Т.I.- №3.
- 2.Мамай О. Український національний рух у Зеленому Клині. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу.- М.,1999. - Т.III.
- 3.Мамай О. Український національний рух у Зеленому Клині. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу.- М., 2005. - Т.XI.
- 4.Мамай О. Український національний рух у Зеленому Клині. Науковий Вісник Українського університету м. Москви. - М., 2009. - Т.XIV.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2012

Александр Мамай

Украинское национальное движение в Зелёном Клину

Аннотация: В статье рассматривается историческая эмиграция украинцев на Дальневосточные земли в XIX веке, которые были названы ими «Зелёный Клин».

Основной акцент исследования, рост национальной сознательности украинцев «Зелёного Клина».

Ключевые слова: Зелёный Клин, Дальневосточные земли, украинцы Дальнего Востока, украинцы «Зелёного Клина».

Oleksandr Mamai

Ukrainian national movement in Zelenyi Klyn

Annotation: In the article the historical emigration of Ukrainians to Far East lands in XIX century which were named as “Zelenyi Klyn” is considered.

The main accent of the research is the studying of the growth of national consciousness of Ukrainians of “Zelenyi Klyn”.

Key words: Zelenyi Klyn, Far East lands, Ukrainians of Far East, Ukrainians of “Zelenyi Klyn”.

УДК 930(477)

Володимир Осауленко

Історіографія України - сучасна українознавча концепція для української діаспори в Росії та науковців України з Українського Університету міста Москви

Анотація: У праці розглядається історіографія України українського вченого з Українського університету міста Москви.

Основний акцент концентрується на критиці російської історіографії, яка проводить антинауковий, антиукраїнський розгляд, та оцінку джерел з питань історії України.

Ключові слова: Історія України, Україна, історіографія України, Україна-Русь, Русь, українці, анти, русичі, фіно-угри, росіяни.

Історія - це правда життя. Правда історії - обов'язковий додаток здоров'я суспільства, виховання історією - це перш за все духовне виховання, яке являється одним із самих важливих законів нашого буття. Відношення до своєї історії - це дуже важлива міра зрілості суспільства, повторюю: історія учить, але історія і виховує. І це відчувається тим більше чим більше ми віддаляємось від її колиски. Рано, чи пізно, історія ставить все і всіх на свої місця, безпомилково називає «хто є хто». Історична відстань робить мапомітними дрібниці, зате дозволяє більш рельєфно бачити головне. Синтезуючи його, ми повинні намагатися стати ближче до історичної колиски українського народу, збагачуючи її історичну і моральну правду[21,с.1-2; с.41-52].

Сказане мною являється особливо важливим, коли ми починаємо розмову про історію України сьогодні - однієї з найбільш занедбаних українознавчих дисциплін в нашій батьківщині. В свій час з боєм писав Олександр Довженко, що українці позбавлені історії. На ласий кусочок багатої землі, з працюючим народом і красивими дівчатами лізли всі: і степовики, починаючи за тисячі років до Христа, і Оттоманська імперія, і Австрійська і поляки і литовці і в кінці кінців, Росія, яка принесла на Україну не тільки кріпацтво але й пограбувала величезні надбання України. Що включає в себе поняття «Історія України?».

Під історією України ми розуміємо історію Українського народу на основних землях його поселення, а також історію його предків, від найдавніших часів до сьогодення. Це історія українських земель, історія території на якій перебуває український народ, інколи навіть з іншими племенами чи народами, історія державної влади, історія державної влади чи інституцій, що правили визначеною територією[6, с.6].

Значна трудність у викладі історії України полягає в тому, що протягом віків змінювалася територія українського поселення, на ній у той самий час існували різні політично - державні формації, часто співіснували різні державні структури (наприклад, Гетьманщина, Устрій Правобережної України, Запорізька Січ). Ще більші труднощі стосуються західних українських земель, які тривалий час жили відрубно від Центральної України і де у специфічних політичних обставинах поставали окремі краї - Галичина, Буковина, Закарпатська Україна, Волинь, що мали власну історію[21,с.1-2; с.41-52].

Оскільки ці землі - і центральні і західні були заселені одним автохтонним українським населенням, їх об'єднувала спільність мови, національних, культурних і релігійних особливостей, майже тотожна соціальна культура - всі вони були українці. Особливі труднощі створює і та обставина, що у нас протягом віків не було власної держави, самостійних українських формацій, і Україна, чи її частини належали до Польщі, Австро - Угорщини, Росії. Вони грабували її, намагались ліквідувати українську мову (особливо Росія), а отже ліквідувати Україну й український народ. Та український народ живе. Він відрізняється окремою мовою та окремими прикметами антропологічними, психофізичними і культурними даними, які відрізнялись від других слов'янських народів. Це бажання асимілювати українців не зникло у них і зараз. Далі ми поспробуємо докладно проаналізувати його[21,с.1-2; с.41-52].

Походження народу - одна з найскладніших, а разом з тим і найфундаментальніших проблем, оскільки дає ключ до розуміння витоків національної культури, національного духу і ментальності нації. Тож не даремно до тлумачення цієї проблеми вдаються не тільки вчені, а й політики, намагаючись з її допомогою обґрунтувати ту або іншу проблему. У сфері їхнього інтересу не рідко опиняється певний ареал зародження етносу, що іноді використовується як аргумент для обґрунтування «історичного права етносу на певну територію», або антропологічний склад - для обґрунтування «етнічної його чистоти», тощо[21,с.1-2; с.41-52].

Ці пошуки започатковані ще нашими далекими предками, і в тім числі Нестором - літописцем, який намагаючись визначити історичну прабатьківщину слов'ян, тобто, власне етнічну основу українців, писав: "По довгих же часах сіли слов'яни по Дунаєві, де нині Угорська та болгарська земля, від тих слов'ян розійшлися по всій землі і прозвалися іменами своїми де поселилися, по яких місцевостях". Припущення Нестора започаткувало Дунайську а потім і Вісло - Дніпровську етнічну концепцію. Потім появилось і Вісло - Одерська теорія, яка пов'язує походження слов'янських старожитностей з пражською культурою, широко поширеною на території Польщі[21,с.1-2; с.41-52].

Зараз відроджується наприкінці 19 ст. теорія Азіатського походження слов'ян - українців. Згідно з цією теорією їхнє коріння бачили в сармато-аланських, скіфських та інших племенах великого степу. Тепер ця теорія зажила новим життям підкріплена сумнівними висновками О.Пріцака, і, більше того, - розширює етнічну підоснову, включаючи в неї волзьких болгар і деякі китайські племена. При всій серйозності аргументації зазначеної теорії, схоже, що вона має політичне забарвлення і покликана довести азіатську ментальність українців, як і азіатське їх походження, відділити Україну від Європи[21,с.1-2; с.41-52]. Українці дійсно мають вкраплення іноетнічні та інорасові. Але ж етнос формується не цими мотивами, а творення систем духовності, яка у українців не тотожна з азіатською. Була іще норманська теорія, яку намагався оживити Л.Гумільов, далі Я.Грицак[5,с.23-56].

Та усі ці теорії являються нереальними тому, що етнічні коріння українців, як доводять новітні археологічні дослідження, сягають прадавніх історичних пластів, зникаючись з етногенезом слов'ян, принаймні тих, що стали основою української нації. Цей етап етногенетичного процесу припадає на 5 - 6 ст. н. е., хоча його його витoki сягають ще Римських часів. Базуючись на спадкоємності археологічних культур від ранньосередньовічних слов'янських старожитностей, через київську і дністровсько - слов'янську частину черняхівської культури, пізньо - зарубинецьку та волинсько - подільську, учені прийшли до висновку, що на стику цих культур, власне, сформувалися ті етнічні утворення, що стали пізніше відомі нам з давніх літописів як давньоруські племена.

Маючи таку досить виавжену концепцію формування етнічної праоснови українців, здавалося б можна розв'язувати проблемку їх походження без особливих труднощів. Але появляються нові концепції й теоретичні конструкції. Так на прикінці XIX ст. Я.Пастернаком була сформульована теорія, яка ґрунтувалася на ідеї самобутності українців, котрі нібито не мають нічого спільного із слов'янами, позаяк безпосередньо зародились на ґрунті трипільської культури, еволюціонувавши пізніше в скіфське плем'я неврів, потім в антів, а пізніше в руську спільноту часів Київської Русі[13,с.6-12].

Близька до теорії безперервності Я.Пастернака і теорія автохтонності М.С.Грушевського, обґрунтована ним на початку XX століття. Етнічну основу українців, на його думку, становило населення пізнього палеоліту, що мешкало на території України, росіяни та білоруси мали свою етнічну основу та інші територіальні формування слов'ян М.С.Грушевський перший спростував феномен "єдиної етногенетичної колиски" зародження трьох споріднених народів. Та теорія "єдиної колиски" стала найбільш в визнанню в українській історичній науці, тому, що ця наука була російською і корисною росіянам[3,с.147-164].

Але появляється і теорія українського історика Я.Дашкевича, яка будується на ідеї незалежного розвитку окремих східнослов'янських народів. Правда, вперше вона була обґрунтована ще в 60 роках нашого століття М.Чубатим у книзі «Княжа Русь - Україна та виникнення трьох східнослов'янських націй» (Нью - Йорк - Париж, 1964р). Його позиція зводилась до того, що Київська Русь була державою не єдиної давньоруської народності, що пізніше стало основою для формування росіян, українців і білорусів, (як це трактувалося офіційною наукою), а державою українців - антів. Останні становили панівну націю серед трьох східнослов'янських народів[24,с.19-28].

Це загальна картина, фон проблеми походження українців. Найстарішим джерелом з історії нашого народу вважається писані пам'ятки, свої і чужі. На першому місці серед наших власних пам'яток стоять літописи, себто хронологічні записи про події. Літописання у нас на Україні почалося дуже рано, майже одночасно з початком християнства на наших землях. В цій області ми випередили всіх своїх сусідів - поляків чехів угорців - більше ніж на 100 - 200 років. До того ж усі вони писали мовою латинською, тоді як українське літописання від самого початку велось українською мовою. Але наші старі літописи не дійшли до нас в оригіналах: вони збереглися в пізніших копіях або переробках, при чому ці копії зроблені не на Україні, а на півночі, в Московській державі, куди вони були вивезені і стали там називатися великими стародавньо - руськими літописами. Нагадаємо тільки, що це були літописи X - XII ст. Велику Русь створено московськими князями в XIV ст., а термін Росія появилася в XVI ст.[9,с.5-6,с.190].

Кілька прикладів як це робилось і робиться:

1.Малая Советская Енциклопедия. - Т.4, 1959. Стаття «Киевская Русь» - відсутня, штучно створено вікно майже в п'ять віків. Стаття «Киев» - один из древнейших русских городов. А далі: «В IX-XII веке - большой торгово - ремесленный и культурный центр Древнерусского государства». Ось така, як бачите, наукове формулювання?[10,с.719].

Київська Русь - це етап розвитку України. Ні «русських», ні «великороссов» ще не існувало. Існували «роси», «русини», «росичі». Але це завжди означало лише одне властиве їм значення: вони означали те,що ми тепер мислимо як український народ, його територію і життя сучасним і минулим і ті етнографічно - політичні групи, організації, форми, з яких зорганізувалось сучасне українське життя. До речі, «Україна», «Українці» - ці назви зустрічаються уже в літописах в 1187 році[17]. Але так як в Галичині, Буковині, Угорській Україні (Закарпатській Україні) до цього часу затримався термін «Русини», то ми будемо називати цю громаду «русини». Скажу ще раз: «роси», «русичі», «русини» - це Україна і мова у них українська. Це переконливо доказав всесвітньо відомий історик М.С.Грушевський в багатьох своїх наукових працях, особливо в XI томній (12 кн.) «Історії України - Руси», яка являється великим надбанням української історіографії, так своєрідним синтезом історичних знань кінця XIX - поч. XX - го ст.[3,с.248-265].

2.МСЕ. Т.7., цитую: «Повість минулих літ» - Древне - Русский летописный свод. Составлен в начале 12 века, по - видимому, Нестором, на основе летописи 11 века (несохранившейся), а также погодных записей, византийских хроник, Договоров Руси (!) с Византией, фольклорных и других материалов. В центре внимания «П.В.Л.» - история восстания славян и утверждения христианства на Руси, история княжеской власти. В условиях начавшегося феодального раздробления Древне - Русского государства. Автор «П.В.Л.» является выдающимся произведением мысли Древней Руси, ценнейшим источником по ее истории"[10,с.246].

Перша редакція до нас не дійшла, друга- здійснена по ініціативі Великого князя Київського Володимира Мономаха ігуменом Київського Видубецького монастиря Сильвестром, ввійшла в Лаврентівський літопис XIV ст., третя написана в 1118 році в Печерському монастирі, але найдена в Іпатьєвському монастирі в Коломні в XV столітті. Нагадаю, Нестор - роки народження і смерті невідомі, письменник і літописець

другої половини XI століття - поч. XII століття. Десь 1074 - 1078 років Нестор постригся в монахи Київсько-Печерського монастиря. В 80 - х роках XI ст. написав перші, які дійшли до нас твори – «Чтение о князях Глебе и Борисе» і «Житие Феодосия». Нестор автор видатного пам'ятника Київської Русі «Повісті минулих літ». Похоронили Нестора в Києво-Печерському монастирі[17].

3. «Слово о полку Игореве». - М., «Детгиз», 1952.

Вступне слово академіка Д.Лихачова. Названо «Золотое слово Русской литературы». Починається так: «Более семи с половиной веков назад, в 1187 году, было создано «Слово о полку Игореве», - гениальное произведение Древне - Русской литературы». І далі: «Автор Слова...» «рисует обширное пространство русской земли. Он ощущает Родину как единое огромное целое» Ось вам об'єктивність російського демократичного академіка[18].

Ось ще одне видання «Слова...» в 1970 році, і знову для дітей (хай з молоком матері виховується патріотизм до «стародавньої Росії»). В ній «От редакции» пишеться: «Слово о полку Игореве» - великая патриотическая поэма Древней Руси, призыв к единению народа в дни вражеских нашествий. «Это гениальное произведение Древне Русской поэзии последней четверти XII века не имеет себе равных в средневековой поэзии Запада»[19].

Кажуть, єдиний екземпляр оригіналу згорів в 1812 році в бібліотеці Мусіна - Пушкіна. Те що ми маємо зараз зіплене з писарської копії, яка була зроблена напівграмотним німцем для Катерини 2 і «Слова...» видання 1800 року (воно було краще підготовлене). Але ж це уже було не «Слово о полку Ігоревім», а модернізоване на російський лад «Слово...»! В орфографію і стиль були внесені корінні зміни. Про деякі з них ми знаємо, про більшість ніколи не знаємо. Я уже раніше говорив, що усі літописи Київської Русі були вивезені в Росію. Ми їх одержували уже, як кажуть музиканти, в обробці росіян.

І всеж таки, досліді над мовою Іпатієвського кодексу, в якому збереглися Київський і Галицько - Волинський літописи, - пише видатний історик Д.І.Дорошенко в книзі «Нарис Історії України», - доводять, що незважаючи на їх церковно - слов'янський книжний склад, вони мають в собі багато народних українських слів, які ми вживаємо сьогодні, наприклад: батіг, вабить, великдень, віз, схопитися, гребля, казати́кожух, коли, лаяти, ніколи, свита, сивий, сокира, сопілка, сорочка, сумний, тулитися, черевик та інші[6,с.20-28].

М.С.Грушевський провів детальне дослідження хліборобства, яке в епоху розселення стає вже підставою хазяйства. Дуже цікаві у нього знахідки. Першими у наших предків появились ячмінь, пшениця, просо. Виникають і терміни: орати, сіяти, жати, молотити, жито, праслов'янське слово (пожива від слова «жити») Далі: борошо, зерно (зрьно), борозна, плуг, борона, серп, коса, граблі, сіно, горох, сочевиця (чечевиця), цибуля, чеснок, сніп, молотити, мука, млин, сито, решето (все це слова загально слов'янського вживання, з деякими особливостями вживання). Далі: хміль і мак, мотика(га), лопата, полоти, сад, овочі, ягоди (суниця-полуниця, клубника), черешня, слива, горіх[3,с.285-297].

Майже ці всі слова є в пам'ятках XI століття, в літописах, у стародавніших їх частинах «Руської Правди», у Нестора - «Житіє Феодосія». Перший варіант «Руської Правди», як відомо, написаний великим князем Київським Ярославом Мудрим (1019-1054рр.). Тим самим Ярослав Мудрий надав нову правну основу на Київській Русі. Володимир II Мономах додав нові закони до «Руської Правди». Він же був автором швидко відомого «Повчання дітей» (близька 1117 року), в якому виклав поради, як правити державою. (Володимир Мономах - син Всеволода, знав 5 мов, одружений з візантійською цесарівною, дочкою імператора Константина Мономаха. Він нарікся Володимиром Мономахом I, одержав від Константина «Шапку Мономаха»[16].

А ось «творчество» Д.Лихачова: «і» з крапкою в виданні 1952 року він замінив на «и» російське (академік обумовив це тим, що «і» українське було поставлене у першому виданні «Слова...» по правилах орфографії XVIII століття)[17]. Як це дослідження вам подобається? Шановний академік чи то не знає, чи не хоче знати, що «і» з крапкою в абетці української мови існує і зараз. Між іншим, мови, давньоукраїнський варіант якої був оригіналом «Слова о полку Ігоревім». Адже зараз практично немає ні у кого сумніву, що написав «Слово...» галичанин Митуса (по останньому дослідженню Л.Махновця автором Слова вважається син галицького князя Ярослава Осмомисла - Володимир.) - літописець галицько - волинських князів, які в ту пору були дуже могутні і були реальними спадкоємцями великої Київської Русі[11].

Ще один приклад. Букву «ять» росіяни залишили в «Слові...» (тобто Д.Ліхачові залишив) і сказали, що вимовляти її треба як «е» російське. Подивимось далі. Він пише: «Смысл и значение букв и до того утрачены, что правописание через неё стало шатко и пребежали то к малорекскому языку, то к особому списку слов. Вообще «ять» произносится мягче ближе к «е» в украинском языке». Повторююсь, що після 1654 року майже усі українські літописи були вивезені в Росію, переведені на «давньорусский язык» і стали великими пам'ятниками великоросів (в порядку «правоприємництва», як Росія стала єдиною

спадкоємницею Великої Київської Русі !? Про це мабуть ще будемо говорити). А щоб надійніший це мало вигляд, Україну назвали Малоросією (в середині XVII ст.), а мову малоросійську - діалектом, а на народ України наділи кріпацьке ярмо. Як писав А.І.Герцен: «проходит беда татарская, польская. Русь оправляется, Москва куёт её в цепи, куёт и Уркаину, добровольно отдавшуюся, куёт до тех пор, пока выкует самую чудовищную машину рабства - Петра I»[2,с.459].

Тарас Григорович Шевченко не приховував ненависті до Петра I, називаючи його «тираном» і «катом», таке він відноситься і до Катерини II. Полемізуючи з О.С.Пушкіним, який вихваляв цих монархів, Шевченко писав: Тепер же я знаю:

Це той Перший, що розпинав
Нашу Україну,
А вторая доконала
Вдову - сиротину.
Кати!Кати!Людоіди !

Отак у нас хотіли і хотять відібрати історію. Про асиміляцію, русифікацію я уже і не говорю. Це продовжується і зараз. І будемо надіятися, що наша влада вільної, незалежної Української держави енергійніше візьметься за відродження рідної мови і нашого багатовікового українського побуту, нашої солов'їної пісні. Скільки ж будемо терпіти нарікання в рідній Україні, що уряд проводить в країні українізацію? Про таке не почуєш ні в одній цивілізованій країні. Як же можна український народ на землі, на якій він живе тисячі років, українізувати? До цього можуть додуматися тільки проімперські сили, спеціально заслані на Україну для русифікації, в якій дуже приуспіли.

А ось те, що наш багатостраждальний український народ за багато віків неволі залишився українським, що кілька імперій не зуміли задушити нашу мову, культу, потяг до життя любові, до квітів, пісень, колядок, до білих - білих хат і віри в наше державне життя - це говорить про велику генну силу нашого народу, який зараз розбудовує нашу соборну, багату, квітучу державу. І хай, по меншій мірі почервоніють Степаненки, які стали Степаненковими, Миколинки-Німолаєнковими, Чумаки, які стали «руськими», українці, які проміняли мову на ковбасу, стали безбатченками.

Але ж, говорячи про це, треба не перегнути палку. В фільмі відомого українського режисера А.Сперкача «Кубанські козаки. А вже літ 200» оди із персонажів документальної стрічки М.Ляшков проголошує виразною українською мовою: «Запорвзьке коріння важко приживалося на кубанських чорноземах...Кров'ю полили...». Сивовусий енергійниф дідусь - козак, щиро бізнається, що він українець, а прізвище його Ляшко, а записаний росіянином і додає «в», щоб зберегтися від пагубного репресивного свавілля. Ми українці, а в паспортах тільки у чотирьох із ста записано «українець».

Кафедру української мови в Краснодарському педінституті, а викладачів заарештували і вислали в концентраційні табори. Було у нас 150 шкіл з українською мовою навчання, виходили українські газети «Чорноморець» і «Кубанський край». Тепер немає ні шкіл ні газет. Український театр лишився тепер лише спомином, хоч глядачів у ньому було завжди більше ніж в російському. Адже Україна - історична батьківщина кубанців[21,с.1-2; с.41-52].

В такий же трагічний обставині перебуває дуже велика кількість українців депортованих на Далекий Схід. Там було відкрито 700 українських шкіл, багато клубів, бібліотек з україномовною літературою. Така ж доля спіткала і українців обширного Сибірського краю. Тепер в цьому краю, як і у всій росії немає жодної української школи. Більш того, до 1991 року в Криму, де живе більше 1 мільйона українців, в Донецьку, Луганську, Харкові - не було жодної української школи. Особливо відчутні наслідки русифікації України ми мали за В.В.Щербицького, під керівництвом його земляка Л.Брежньова[21,с.1-2; с.41-52].

Як про це я уже не раз говорив, нам ще рано святкувати перемогу, зроблено тільки перший крок. Особливо це зрозуміло зараз. Імперські сили (і царські і радянські) підняли голови, все більшу активність проявляють великодержавні шовіністи від крайніх лівих до крайніх правих. В тім числі і посол Російської Федерації в Україні Смоляков, який 29 січня 1993 року, заявив під час поїздки до Криму: «Россия признает то, что решит народ Крима на референдуме о статусе Крима!». Ну, а що ж договір між Росією Україною і США, про непорушність кордонів не стосується посла? Хельсінські рішення теж? У публікації в «Файненшел Тайсм» 17 березня 1993 року Хрісті Фрідланд пише: «Західні дипломати повідомляють, що в приватних розмовах пан Смоляков називає Незалежність України «перехідним явищем». Може варто булоб нагадати пану Смолякову, що є таке поняття, як «персона нон грата». Далі Хрісті Фрідланд пише: «Західні дипломати в Україні стурбовані тим, що російські офіційні особи попереджають країни Східної Європи, щоб ті не турбувалися про будівництво великих посольств у Києві, бо за півтора року їхній статус знизиться до консульських відділень»[16].

Не відстає і апарат президента Б.М.Єльцина та наступника В.Путіна. Не треба забувати і про бабуриних і тих, що з ними, про десяток партій імперського типу, крикливі заяви яких дозволили підняти

голови партійно - імперським і російсько - імперським силам в Україні. Не слід забувати і про те, що Росія, Румунія і Угорщина не підписали пункт Ліссабонського протоколу про непорушність кордонів України. Я думаю, що ми одобримо демократичними силами України антиімперської і антикомпатрімперської асоціації і зробимо посильник в її дії[21,с.1-2; с.41-52].

Та все ж таки основний акцент я хотів би зробити не на них, а на статті О.І.Солженіцина «Как нам обустроить Россию?». Адже і автор і його стаття - це сьогодні сплав думок імперських сил і великодержавних шовіністів Росії всіх мастей і відтінків. О.І.Солженіцин же являється їх ідеологом. По тому, хто публікує цю статтю О.І.Солженіцина і говорить про його велич, можна оцінювати політичне чи моральне обличчя людини чи партії[20].

Давайте спробуємо дати аналіз цієї статті. Уже в самому початку автор пише: «Отделение двенадцати республик, этой кажущейся жертвой - Россия... освободит себя для драгоценного внутреннего завития». Але ж чому дванадцять а не чотирнадцять республік (Росія 15 - та)? Автор без будь якої ніяковості продовжує: «И вот за вчитом етих 12-ти только и останется то, что можно назвать Русь (Как называли издавна: «слово русский веками обнимало малороссов, великороссов и белоруссов) или Россия, или по верному смыслу теперь: Российский Союз». Як воно вам звучить? Росія появилась в 15 - му столітті, великоросів на півдні слов'янська історіографія ніколи не фіксувала від антів до поляків і литовців.

Повторюючи майже слово в слово великодержавного шовініста Шульгіна О.І.Солженіцин говорить: «Ето всё придуманный недавне фальш, что чуть ли не с IX - го века существовал особый украинский народ, с особым не - русским языком». Отже згідно із висновками О.І.Солженіцина у Київській Русі існувала таки російська мова, а українська та білоруська лише як наріччя, які треба було заборонити щоб, як говорила Катерина II, «никай розни небыло». Так що, відповідаючи радянському професору і академіку Ярославу Ісаєвичу наголошу: «теорія злиття націй в одну – русскую - була сформульована задовго до більшовиків, тим більше до Ваих статей в московських журналах...» Далі О.І.Солженіцин пише: «В Литве и Польше белоруссы и малороссы сознавали себя русскими и боролись против ополячения и окатоличения. Возврат етих земель бил всеми тогдаосознаваем как воссоединение». Ще раз вибачте пане історику і письменнику, але як же могли себе усвідомлювати росіянами споконвічні українці, які одвічно проживали на берегах Дніпра більше як за 7 століть до народження Москви, заснованої як відомо київським князем Юрієм Довгоруком, який пізніше і був похований в Києві. О.І.Солженіцин в своїй статті питає: «Где видят границы Росси сами русские?». І відповідає, що слово «русский» «веками обнимало малороссов и белоруссов», а не тільки росіян. Не одне серце здригнулось на Україні в Білорусії і в діаспорі, читаючи ці слова. О.І.Солженіцин у своїх висновках не одинокий. В 1990 році «Молодая гвардія» опублікувала книжечку С.Волкова «На углях великого пожара», в якій автор пише таке: «Окажется, что для русского народа вообще нет места на земле. Приднестровье какие - нибуть националисты захотят, конечно, оставить за собой» [20, с.211]. Отже Придністров'я, де виросла козацька слава України, належить теж росіянам!? Їх підтримав шовініст В.Кожанов у вступному слові до цієї книжечки[1]. А скільки їх таких Кожанових?

Як палкому російському патріоту О.І.Солженіцину хочеться по - новому “обустроить Россию”. Цього хочить і Україна і Білорусія, і, тим більше, ми, хто живе в Росії. Але ж, даруйте, чому Росія знову повинна облаштовуватися за рахунок України чи Білорусії. А тому, виявляється, що існування цих народів - «это всё придуманная фальш», що і в IX столітті не було ні українського ні білоруського народів, а був тільки російський!?

Нагадаємо Вам один із прикладів. 8 лютого 1993 року в грі «Звездный час» (телевізійна програма) - ведучий ставить питання: «Всёли здесь в порядке в расстановке Великих Русских князей?» (Мова йде про хронологію). На екранах телевізорів появляється зображення Володимира Святославовича хрестителя - Великого князя Київського і Великої княгині Ольги, і далі: Олександр Невський і Дмитро Донський. А ось ще не менш вразливий приклад. Власний кореспондент газети «Правда» пише з Парижу статті “Очи чёрные” (від 25.2.1993.): «Современи Анны Русской, жены Генриха I и в последствии французской королеви Франция не раз рождалась с Россией (мова йде про дочку Ярослава Мудрого – Анну Ярославну, яка вийшла за французького короля Генріха I і після його смерті правила якийсь час Францією в період малолітства сина Пилипа. Ярослав Мудрий - Великий князь Київський в 1015-1054 роках)[21,с.1-2; с.41-52].

Ось ще приклад. Голова правління так званого «Русского общенационального союза» Игорь Артемов в інтерв'ю газеті «Начало» заявив: «Для правых, национальных сил наиболее важны является сегодня политика защиты экономических, политических и иных интересов коренных русских и российских земель. Мы отнюдь не противники Российской империи. Но сегодня необходимо сохранить прежде всего историческую и этническую основу державы - Союз России, Украины и Белоруссии. Это - задача номер 1, без решения которой все разговоры о едином экономическом пространстве и политической конфедерации есть бред самоумного. Для меня любое упоминание об Украине и Белоруссии как о «независимых иностранных государствах» является свидетельством либо глупости, либо слабости, либо - и это хуже

всього - національного предательства. Справедливости ради хочу отметить, что ни в Киеве и не в Минске решается наше будущее. Всё будет решено в Москве. Если к власти придёт нормальное, национально ориентированное правительство, восстановление разрушенного пойдёт очень быстро[12].

Думаю, що у нас в нікого немає сумніву, що О.І.Солженіцин - історію таки знає. Тим більше, що він більше чим напів - українець. О.І.Солженіцин добре знає, що в епоху V - IX століть у Придніпров'ї складалась давньоруська, а не російська народність, і її центром було плем'я росів, яке проживало на притоках Дніпра - річках Рось, Русна, Росавиня. Тож у давину жителі цього регіону та сусідніх територій називалися росами, русинами, русичами. І по нині в Закарпатті вони так називаються. Є громади русинів в Словачії і навіть в Югославії[21,с.1-2; с.41-52].

Отож ці стародавні роси, русичі, русини, які входили в конгломерат під назвою Поляннів, і створили Київське князівство, яке потім стало великою, могутньою державою під назвою Київська Русь, центром якої таки був Київ на Дніпрі, а не Рязань, чи Москва, яких тоді на угро - фінських землях як слов'янських полісів - росів - і в гадці не було. Оцих же росів - русичів - русинів і другі слов'янські племена регіону України, Придунав'я, Причорномор'я візантійські автори ще називали антами. Про них пише готський історик Йордан, як про найхоробріший народ, що живе від Дністра до Дніпра[21,с.1-2; с.41-52].

Слово Анти - іранське і означає «прикордонні жителі», населення окраїнного - українського прикордоння, України - українці. Те, що руси називали себе українцями, в пізніші часи підтверджує київський літопис (за Іпатієвським списком) під датою 1187 року, коли він оповідає про смерть Переяславського князя: «Плакашася по нім всі переяславці...О нім же Україна много постана». Під датою 1189 рік той же літопис повідомляє, що князь Ростислав Берладник приїхав «до України Галицької». В Галицько - Волинському літописі під датою 1213 року мовиться про князя Данила Романовича, який під свою руку прийняв «місто Берестів, Угровськ і Верещин, Стовпів, Комів і свю Україну»(маються на увазі Забужські землі). [21,с.1-2; с.41-52].

Тож, як бачимо, Україна - назва землі Руської держави. Дуже давня назва. І ця назва закріплюється за усією територією Південно - Західних земель - Подільської, Волинської, Галицької, Переяславської, Київської ще до татаро - монгольського нашествия, до виникнення Московської держави (XV ст.) і утворення великоруської народності. Київ - столиця Русі - України, і був головним і найдавнішим центром на всю східну Європу. Його впливи простягались на Новгород, Полоцьк, Суздаль, Володимир на Клязьмі, Ростов, а пізніше і на Москву, яку власне і побудували великі князі України - Рус[21,с.1-2; с.41-52]. Церкви і палати по цих містах будовано і прикрашувано на загально прийнятий стиль, що публікував в державному улаштуванні України - Руси. Письменники наслідували тут київські літературні твори, запозичали з України - Русі теми, сюжети і форми для власних творів. Впливи мистецтва України - Русі княжих часів досягали окрім фіно - угорських земель на яких пізніше постала Московська держава, поширювались і до Польщі, Чехії і далше на захід. Твори українських митців були добре відомі і Германській імперії і у Французькому королівстві. Київська Русь - Україна по своєму культурному рівню стояла не нище молодих держав на Заході і набагато вище своїх сусідів слов'янських Центрально - Європейських держав, неговорячи уже про утворене на угро - фінському етносі Суздальському васально залежному від Києва, князівстві[21,с.1-2; с.41-52].

Ми говорили, в основному, про праісторію України, її ранню історію, через призму сьогодення, а тобто відновлення державності стародавньої України - Русі, яка підупала через татаро - монгольське нашествя. Київ як тисячу років тому так і тепер став кристалізуючим ядром як старокиївської держави України - Русі, так і нової нещодавно відтвореної Української держави із її древньою столицею Києвом.

Княжа доба, яка тривала майже п'ять століть, з київським (860 - 1240) та і Галицько-Волинським (до 1349 року) етапами - важливий період в історії України. Згідно з українською історіографією, княжа доба належить українському народові. Цю тезу сформулював і теоретично обґрунтував М.С.Грушевський у своїй «Звичайній схемі Руської історії і справі національного укладу історії Східного Слов'янства», в якій стверджував: «Київська держава, право, культура була утвором однієї народності, українсько - руської. Володимиро - Московська - другої, великоруської. Київський період перейшов не перейшов не у Володимиро - Московський, а в Галицько - Волинський - XIII-XIV століть. Потім Литовсько - Польський XIV-XVII ст. Володимиро - Московська держава не була ані спадкоємницею, ані наступницею Київської, вона виросла суто на угро - фінському корінні»[22,с.299]. Правда, як на це дивитись! Була ж радянська теорія, та вона існує і зараз: на півдні Європи була одна слов'янська нація русская, а малороси і білоруси, це якесь непорозуміння. Дуже чітко оце намагання системи позбавити нас минулого, історії, диформувати його і узалежити від Московської імперії, було заложено історіографією радянських істориків. Великий знавець Московської імперської історіографії Гелен Карер - Денкос з цього приводу писала: «Неросійські народи, наголошувала дослідниця, змушені були із свого минулого зберігати тільки те, що їх зближувало з Росією. І цим вони були позбавлені власного минулого, і їм не залишалось нічого іншого, як історично

утотожнювати себе з «Великим Російським народом». У такому ж самому становищі опинилася і Україна, яку радянські історики позбавили власного минулого. Тільки новітня реформація і утворення Української держави на могутньому ґрунті Київської Русі не знищили українську історичну науку та її історіографію.

Тому повного знищення України і її історичної науки не сталося. Україна і український народ живі! Вони являються автохтонним етносом на своїй землі. Їх автохтонність документально стверджується великою кількістю українських літописних свідчень і другими документами наявними в Україні, документами Римської, Візантійської імперії і багатьох країн Західної Європи[21,с.1-2; с.41-52].

В 1918 році появилася монографія одного із самих видатних представників російської історичної науки професора Є.А.Преснякова під многозначною назвою «Образование Великорусского государства», а в 1929 році вийшла з друку праця другого видатного російського видатного історика-професора А.Любавського «Образование основной государственной территории Великорусской народности». В ній ясно і виразно говориться, що великоруська народність постала через змішання різних слов'янських племен Східної Європи з угро - фінськими племенами і, що ця народність сформувалася в басейні рік Волги і Оки[14].

Ще переконливіше обґрунтував ці посилки учених М.С.Грушевський. У 1906 році найвагоміший аргумент проти традиційної схеми російської історії (Москва - спадкоємниця Київської Русі). Як послідовний демократ, М.С.Грушевський піддав сумніву правомірність вивчення історії як насамперед процесу творення держави. Для цього стержем історії був досвід, накопичений певною етнічною спільністю, котра населяє землі своїх предків. Він припускав (а ці його припущення підтверджуються рядом недавніх досліджень археологічної науки), що починаючи з племені антів (IV ст.) велику частину України займали народності, які у своїй основі належали до одного етнічного типу. Якщо населення України і справді полишало Центрально Україну через наскоки монголо - татарів (а на думку М.С.Грушевського спустошення та міграція спричинені ними, були менших масштабів), то з відновленням відносного спокою воно знову поверталось. За твердженням М.С.Грушевського, який аж ніяк не поділяв норманської теорії, українці є прямими нащадками полян - племені, яке відіграло провідну роль у розвитку Києва. Власне тому, саме цей їхній досвід і займає найважливіше місце в історії України. М.С.Грушевський вважає, що приписувати київській добі центральне місце в російському минулому - значило б не тільки применшувати унікальні здобутки, але й утяжчувати чи фальсифікувати російську історію, зокрема її угро - фінсько - слов'янського злиття і розвитку штучним, якщо не перебільшеним, додатком, який стояв би на заваді пошуків справжнього коріння витоків Московської держави, яка з XVIII століття переросла з новою великодержавною абривіатурою, як Російська імперія-Росія, і закріпилася із нею в історичній науці у продовж XVIII – XX століття аж до сьогодні[4,с.41-48].

Якщо ж все таки вважати державу засобом збереження Київської спадщини, доводить далі М.С.Грушевський, то куди більшу частину цієї спадщини зберегла «Галицько - Волинська держава», яка утотожнюється рядом сучасних українських дослідників, зокрема, визначним українським істориком, доктором історичних наук, професором, академіком В.С.Ідзьо, який прямо називає Русь-Україну, Київську-Русь - Українською державою, яка активно продовжуючи Київську Русь IX-XII століть, функціонувала в XIII-XIV століттях під тим мотивом, що «король Русі», це той же «великий князь Київський, Галицький і Волинський», оскільки всі його предки були великими київськими князями(мономаховичами) до часу татаро-монгольської навали і після неї «українські мономаховичі» володіли усіма трьома складовими частинами України-Русі: землею Київською, Волинською і Галицькою, будучи признаними у Західній Європі як єдині великі правителі цих земель із титулом «королів Русі», то ці його висновки, які він сконцентрував в ряді своїх наукових праць та монографій, цілком можна сьогодні прийняти на озброєння, у відновленій Українській державі[7,с.2-7; с.31-50;с.3-28; с.90-91;с.107-174].

Концепція доктора історичних наук, академіка В.С.Ідзьо «Українська держава IX-XIV століть» в лекційному курсі, якого він розвиває для студентів концепцію «5-ти столітнього розвитку незалежної Української держави та українського народу», є вагомим внеском в сучасне українське державотворення та етнотворення українського народу. Отже концепція академіка В.С.Ідзьо «Українська держава IX-XIV століть» є актуальною і заслуговує подальшого наукового розвитку в Українській незалежній державі XXI століття[7,с.2-7; с.31-50;с.3-28; с.90-91;с.107-174].

Пізніше після 5-ти століть непереривної української державності(за концепцією доктора історичних наук, академіка В.С.Ідзьо), очевидно у цій схемі слід ставити литовсько-українську державність, а тобто, Велике князівство Литовське з його сильними українськими та білоруськими елементами, ніж це могли зробити розташовані далеко на півночі - сході Ростовське, Суздальське, Володимирське, Тверське та Московське князівства, яке ж тоді, на думку М.С.Грушевського:« відношення російської історії до Київської доби?». Подібно до того, як Галлія - колись провінція Риму, а нині сучасна Франція - запозичила з Риму багато елементів з його суспільно - економічного устрою, законодавства та

культури, щось подібне вчинила Московська держава стосовно Києва і України - Русі. Але Московська держава не була продовженням чи якимось другим етапом історичного процесу, започаткованого в Києві. При наявності рис, які Московська держава запозичила в України - Русі, її коріння, вважає М.С.Грушевський виростало з географічних, політичних та етнічних умов, притаманних угро - фінському Північному Сходо[15].

Щож Московська держава запозичила у “матері городів руських”?

Українська культура з найдавніших часів не була ізольованою від зовнішнього світу, й українське письменство завжди розвивалось у загально - слов'янському та світовому контексті.

З XIV століття молоді українці здобували вищу за межами рідної землі у найвідоміших європейських університетах «Болонському, Падуанському, Паризьській Сорбоні, Краківському-Ягеллонському, Оксфордському, Кембріджському, Віттенберзькому, Римському і других»[21,с.1-2; с.41-52].

Повернувшись на батьківщину, молодь вкладала майбутні знання в підмурок фундацій вітчизняної науки, вітчизняної культури, писала твори тодішньою «вченою мовою - ново латинською».

На заході чимало вихідців із України ставали докторами, деканами і професорами університетів. Особливо великий внесок вони внесли в розбудову Краківського університету і Замойської академії. Славилися тоді на всю Європу праці Станіслава Оріхівського. На заході одержали вищу освіту Петро Могила - фундатор Київського, Вінницького та Гойського колегіумів за зразком західних середніх і вищих навчальних закладів. На Заході одержали вищу освіту майбутні професори, ректори і вихователі Сільвестр Косов, Йосиф Кононович-Горбацький, Мелентій Смотрицький, Інокентій Гізель, Лазар Баранович, Стефан Явронський, Феофан Прокопович[21,с.1-2; с.41-52].

В 1615 році була створена школа Київського братства, яка в 1633 році стала називатися Києво-Могилянська академія (офіційно в Гадяцькому тракті 1658 р.). Ректори і професори, гетьмани матеріально допомагали розбудові академії. Починаючи з XVII ст. і впродовж XVIII ст. Києво - Могилянська академія постійно поставляла професорів, ректорів у Московську державу. Європейський авторитет і слава Академії і стали взірцем для заснування в Московській державі (Під впливом освіченої України-Русі) - першого загальноосвітнього навчального закладу - Славяно - Греко - Латинської академії. Наставники і керівники в останнів були майже всі з Києва «Все Россия источник мудрости черпала тогда из Киева», - свідчив бувший професор КМА, а потім ректор СЛГА Гедеон Вишневський. Від 1701го до 1762 років посади професорів в москві зайняло близько 100 виходців з України. За цей же період всіх із 21- го - 18 ректорів були із Києва, 23 - префекта із 25 теж вихованці вищих Київських шкіл[21,с.1-2; с.41-52].

Тож Україна Росії, а не Росія Україні відчинила двері до науки, просвіти, цивілізації. А російські імператори потім закрили Україні двері до науки і навіть докотилися до того, що заборонили стародавню мову українського народу перетворивши останню в “наречие”, а хто, щоб бути великим вченим, змушений був стати “руським”. Ось тут ми і підійшли до питання, яке довгий час було предметом завзятих суперечок між ученими російськими і українськими і які тільки недавно було остаточно вирішено спільними силами археології, історії і філології[21,с.1-2; с.41-52].

Це була суперечка про формування української і великоруської народності. Суперечка ця виникла в наукових колах ще в першій половині XIX ст., коли російський історик А.Л.Погодін виступив з теорією, ніби в Києві і взагалі на Придніпрянщині (до половини XIII століття жили великороси, котрі, мовляв, після татарської руйни 1240 року вимандрували на північ, де й сьогодні знаходиться осередок великоруського племені. Натомість на протязі на південь прийшли вже в XIV столітті нові переселенці з Волині і Галичини, які стали предками сьгоднішніх українців[15].

Погодіну зараз же відповів український вчений Максимович, довівши, що після батієвого погрому зовсім не було такого обезлюднення України, коли на пусті місця повинні були прийти другі. Українець - славяніст Котляревський вказав на те, що залишки белинного епосу збереглися в українців і що дані мови не дають ніяких підстав вважати українські пам'ятники XI-XII століть за великоруські. За недостатком фактичного матеріалу на початку 60 - х років наступив спокій. Та в 80-х роках пошуки правди відновились. В цій суперечці приймали участь російські, українські вчені, та учені західної та південної Європи, у яких були багаті архіви цього періоду. В кінці - кінців, як наголошує М.С.Грушевський гіпотезу про неприналежність сіверян до української групи племен можна вважати відданою до архіву[4,с.41-48].

У передсмертній своїй праці «Очерки древнейшего периода истории русского языка» мовознавець і історик О.О.Шахматов визнав, що розпад східнослов'янських племен та їх мови припадає ще на VII-VIII століття[25].

Та разом з тим видатний історик України і Росії А.Е.Кримський дуже виразно підкріплює, що «мова наших предків в XI ст. вже прибрала ті окремі риси, які відрізняли її серед інших східнослов'янських мов». Він каже, що «усією сукупністю своїх ознак жива мова півдня XI ст. стоїть посеред східного слов'янства

цілком відокремлено. Мова Наддніпрянщини та Червоної Русі (Галичина) XI ст. - це цілком рельєфна, певнозначна, яскраво індивідуальна лінгвістична одиниця. І в ній аж надто легко і виразно можна пізнати прямого предка сьогочасної української мови, бо ж вона має в собі величезну частину сьогочасних українських особливостей». Але, питання, наскільки в якій мірі цей південний горорачи сьогоднішньою мовою, український елемент став вирішальним інгідієнтом при формуванні в XII ст. великоруської народності? Раніше історики надавали власне цьому українському елементу вирішальну роль, хоч не відкидали зовсім колонізації басейнів Оки і Верхньої Волги також переселенцями з Новгорода - землі кривичів і, певна річ, самих вятичів. В новіші часи відомий російський вчений Спіцин опираючи головне даними археології ршшуче заперечує масову колонізацію півночі переселенцями з надніпрянської Русі. Передусім він зменшує серйозність характеру половецької погрози й підкреслює, що, борячись з половецькими наїздами південна Русь не тратила голови і надії: вона дивилась на поганих усе зверху в низ і за кожен напад готувала свій реванш. Далі, він вважає саму можливість масового переходу на надніпрянської людності на далеку північ за цілком виключення. «Від благодатного чорнозему, - наголошував дослідник, - до глини і піску, від степу - до лісу, від тепла до холоду, від добри урожаїв - до поганих, від вола до коня, від хати до ізби, від великих сіл до починків (окремих сіл), від легкої роботи до важкої ледь чи хто піде добровільно»[21,с.1-2; с.41-52].

Повне відокремлення й розрив приніс з собою аж татарський погром 1237 - 1240 років, після якого Русь південна і Русь північна пішки кожна своєю дорогою. Різниця політичного і суспільного устрою та культурного стану побільшувалася чим далі тим глибше, аж поки не витворилися з обох народів два зовсім відмінні культурно - історичні типи[21,с.1-2; с.41-52].

Характеристику відношення Росії до України нам слід проаналізувати починаючи з рішень Переяславської Ради 1654 року. В оцінці Богдана Хмельницького і внароді, і в учених зустрічається ціла гама упереджених і далеко не схвальних поглядів. Деякі з них справедливі, другі, а може і більшість, -ні. На ша сьогоднішня історіографія оцінює Б.Хмельницького так: Це була видатна постать в українській історії, діяльність якої відбивала як загальнонародні, так і вузькостанові інтереси, яка зробила справжній прорив в формуванні соціальної політики, об'єднала в один в один повстанський табір найрізноманітніші суспільні сили, організувала та спрямувала їх на повалення влади польської шляхти на Україні, стояла біля джерел створення Української пізньосередньовічної державності. Відомо, що угода Б.Хмельницького і царя Олексія Михайловича була за змістом військовою угодою, щоби цар «их пожаловал, для дела православной христианской вери и святых божих церквей за них вступился и принял их под свою государеву высокую руку и на неприятелей их учинил им помощь». І ця угода вважалась дійсною лише за життя Б.Хмельницького, і що раз у при обранні нового гетьмана поновлювалась новими статтями. Тож русини - українці мали свою самобутню історію, державу, яка за Богдана Хмельницького відродилась і яка виступала на міжнародній арені самостійною, наперекір Московській державі і, головним чином проти її насильницьких заходів підпорядкувати собі Україну[21,с.1-2; с.41-52].

Населення України називало себе часто русинами - за давньою історичною традицією, але воно не ототожнювало себе з населенням Московської держави ніколи. Тож і виходить, що у 1654 році відбувся не поворот українсько - руських земель до Москви (вони їй ніколи не належали), а був укладений військовий союз, який потім саміж переступили московські царі, вдаючись до підступу і підкупу козацьких верхів.

Україна була визнана європейськими державами, як об'єкт самостійного дипломатичного процесу. Австрійський посол вітав представників Б.Хмельницького в 1657 році «як вельможних і славних радників, що становлять славу і войовничу Республіку». Шведський король Карл-Густав 4, писав у 1656 році: «Ми знали, що між великим князем Московським і народом Запорозьким зайшов певний договір, але такий, що полишив свободу цілого народу, його недоторканість земель і непорушність». Подібне розуміння України-Русі, як вільної держави спостерігається в документах українсько - польських відносин, українсько - французьких та інших. Лише Петро I, як відомо, остаточно зламав силу Української держави, заборонив називати Україну, Руссю[21,с.1-2; с.41-52].

Історико - культурна спадщина і усна і особливо письмєнні джерела, являють собою наглядну окрему культуру окрему від російської спадщину української стародавньої держави. Від стародавніх українських джерел, їх кількості і якості залежить висвітлення історії українського народу, держави. Але час жорстоко відноситься до цього багатства. Безцінні збірки документів в знаменитих бібліотеках Олександрії Єгипетської, Ніневії (Столиця стародавньої Ассирії, в V-VII ст. до нашої ери), Вавилону, Риму, Афін та інших середньовічних центрів цивілізації безслідно зникли. Така ж доля спіткала і нашу славнозвісну бібліотеку Ярослава Мудрого, що була в Києві ще у XI ст., яка являлася, одним з найдавніших усього слов'янства зібрань численних рукописних книг. Її утрата є великою скорботою для усього українського народу який залишився майже без свої письмових джерел, тому йому і важко сьогодні реконструювати своє українське історичне минуле. Український народ протягом своєї історії страждав від різних

загарбників і колонізаторів, які грабували не тільки матеріальні цінності, а й духовні скарби, намагаючись нав'язати нашому народові чужу віру, та позбавити його рідної мови та культури. Загарбниками свідомо спотворювалися справжня історія нашого народу, його героїчна боротьба, як про це зазначив автор «Історії Русів» (Пам'ятка української історичної прози і публіцистики другої пол. XVIII ст. Автор невідомий, рукописні списки відомі з 20 - х років XIX ст., вперше надруковано в 1846 р. О.Бодянським)[8].

Процес вивезення письмових джерел з України розпочався ще в період Київської Русі. Особливо в цьому приуспіла Росія. Цей загарбницький процес, що тривав понад 800 років і супроводжувався неабиякою жорстокістю до місцевого населення, пограбуванням його матеріальних і духовних скарбів, та примусовою в офіційній історіографії Росії називався спочатку лицемірно і безсоромно «об'єднанням руських земель навколо Москви», згодом навіть це називалось «благородною місією Москви», яка брала буцімто загарбані нею народи під своє «покровительство», і «під високу руку великого князя Московського» (з 1547 року - царя, а з часі Петра I - государя імператора, титул якого тягнувся на пів сторінки) [21,с.1-2; с.41-52].

По свідоству відомого історика і політолога Тараса Гунчака, за період останніх 400 років Росія щодня в середньому збільшувала свою територію на 50 кв. миль. Без цього факту важко було б зрозуміти ті не вміру імпульсивні рецидиви імперської психології, які зараз появляються в певних колах російської громадськості. Особливо з часів Петра I проводилось систематичне вивезення з України до Росії різних письмових джерел - найважливіших документів та письмових зібрань. Після Указу Петра I київському губернаторові князеві Голіцину від 20 - го грудня 1720 року, зокрема наказувалося: «...во всех монастырях, обретающихся в Российском государстве осмотреть и изъять древние жалованье грамоты и другие курьезные письма оригинальные, также книги исторические, рукописные и печатные...». Цей Указ Петра I особливо завзято виконувався при Катерині II всіх других імператорах і особливо при Радянській владі. Власне у період Радянської влади продовжувалось пограбування України у період Громадянської війни, особливо у період II Світової війни 1941-1945рр., коли архіви вивозились з України в російську глибинку для збереження. Там в Росії вони і залишилися. Вернули тільки невелику частку малоцінних архівних документів. Усі ці документи, що знаходяться у багаточислених секретних і напівсекретних фондах Росії, ще чекають своїх дослідників. Власне вони очевидно і могли б пролити світло на багатостраждальну історію становлення культури, історії та державності українського народу[21,с.1-2; с.41-52].

У даній порівняльній етно - історико - політологічній статті, я привів Вам, українцям, тільки декілька прикладів із нашої багатостраждальної минулої і новітньої історії, показав, що вони залишаються для нас українців предметом повсякденного аналізу і ретельного вивчення, особливо після становлення незалежної Української держави[7,с.2-7; с.31-50;с.3-28; с.90-91;с.107-174].

Вони, ці історичні паралелі, зустрічаються сьогодні на кожному кроці, і заставляють нас задумуватися про майбутню культуру нашого народу, його історію та державність. Запам'ятаймо: «Лише народ, який усвідомлює себе, вивчає себе, свою минулу історію і своє сьогодення, може мати своє велике майбутнє....»[21,с.1-2; с.41-52].

Бібліографічний список

1. Волков С. На углях великого пожара. - М., 1990.
2. Герцен А.И. Сочинения в 9 - ти томах. - М., 1958. - Т.8.
3. Грушевський М.С. Історія України-Русі. - К., 1991. - Т.1.
4. Грушевський М. Москва спадкоємниця Київської Русі. - Львів, 1906.
5. Гумил'єв Л. Киевская Русь и великая степь. - М., 1993.
6. Дорошенко Д.І. Нарис історії України. - К., 1993.
7. Ідзьо В.С. Українська держава часів короля Данила. - Рукопис. - Москва, 1995.
- Ідзьо В.С. Українська держава у XIII столітті. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т.І. - №ІІ.
- Ідзьо В. Українська держава часів короля Данила. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т.ІІ. - № 1.
- Ідзьо В.С. Русь-Україна та Володимиро-Суздальська Русь в середині XIII століття. (1249 - 1252). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т.ІV.
- Ідзьо В.С. Король Данило та Українська держава в XIII ст.(етапи політичного сходження 1205 - 1238). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2001. - Т.V.
- Ідзьо Віктор. Українська держава в XIII столітті. - Івано - Франківськ «Нова зоря», 1999. - 320 с.
- Ідзьо Віктор. Історія України. - Львів «ПП Бодлак», 2003. - 735с.
- Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Львів «Сполом», 2004. - 416 с.

- Ідзьо Віктор. Українська держава в IX-XIII століттях. - Львів «Сполом», 2010. - 416 с.
- Ідзьо Віктор. Засновник Львова король Данило та Українська держава в XIII ст. - Львів. Видавництво університету «Львівський Ставропігон», 2006. - 418с.
- Ідзьо Віктор. Король Данило та Українська держава в XIII столітті. - Львів «Сполом», 2008.- 64с.
- Ідзьо Віктор. Король Русі Лев Данилович (1292-1301рр.). - Львів «Сполом», 2008.- 44с.
- Ідзьо Віктор. Король Русі Юрій I - в українській, європейській історії та державницькій традиції” (1255-1308рр.). - Львів «Сполом», 2008. - 56с.
- Ідзьо Віктор.Адміністративний устрій держави Данила Галицького під час монголо - татарського нашествия, та на передодні коронації на короля Русі-України (1240-1253рр.). - Львів «Сполом», 2009. - 84с.
- Ідзьо Віктор.Папа Римський Інокентій IV (1243-1254рр.), король Русі - України Данило Романович Галицький(1253-1264рр.).До питання релігійних та політичних взаємовідносин Української держави та Римської Церкви в XIII столітті. - Львів «Сполом», 2009. - 68с.
- Ідзьо Віктор.Роль мами короля Данила, візантійської принцеси Анни в утворенні Українського королівства в середині XIII століття. - Івано-Франківськ «Сімик», 2011р. - 24с.
- Ідзьо Віктор.Адміністративний устрій держави великого князя Данила Галицького під час монголо-татарського нашествия та в час коронації на короля України-Русі у 1240-1264 роках. - Івано-Франківськ «Сімик», 2011р. - 68с.
- Ідзьо Віктор.Львівське королівство у XIII-XIV століттях. - Львів «Українознавець», 2012. - 100с.
- Ідзьо Віктор.Руське королівство та Тевтонський Орден: політичні, економічні та релігійні взаємовідносини у XIII - XIV століттях. - Івано-Франківськ «Сімик», 2012р. - 48с.
- 8.История Русов. Под редакцией О.Бодянского. - М., 1846.
- 9.История СССР. - М.,1975.
- 10.Малая Советская Инциклопедия. - М., 1959. - Т.4. - Т.7.
- 11.Махновець Л. Про автора Слова о полку Игоревім. - К.,1989.
- 12.«Начало». - №41.- 1993.
- 13.Пастернак Я.Історія стародавнього Галича. - Львів, 1936.
- 14.Пресняков Е.А. Лекции по Русской истории. - М., 1991.
- 15.Л.Погодин А. Из истории славянских передвижений. - Спб., 1901.
16. «Правда». - Від 25 лютого 1993 р.
- 17.Руський літопис. - К.,1989.
- 18.Слово о Пролку игореве. - М.«Детгиз», 1952.
- 19.Слово о полку Игореве. - М., 1970.
- 20.Солженицин О.И.Как нам обустроить Россию. - М., 1995.
- 21.Осауленко В.Ф. Історіографія України. Українська Історична Газета Росії. - М.,1996. - №3.
- Осауленко В. Історіографія України - сучасна українознавча концепція для української діаспори в Росії та науковців України з Українського Університету м.Москви. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2009. - Том XIV.
- 22.Статьи по славяноведению. - Вип.1.Под редакцией В.И.Ламанского. - Спб., 1904.
- 23.Файншел Таймс. - Від 17 березня 1993 р.
- 24.Чубатий М. Княжа Русь-Україна.- Нью-Йорк - Париж, 1964.
- 25.Шахматов А.А.Очерки древнейшего периода русской истории русского языка. - Спб.,1906.

Стаття надійшла до редакції 21.12.2011

Владимир Осауленко

Историография Украины - современная украиноведческая концепция для украинской диаспоры в России и ученых Украины с Украинского университета города Москвы.

Аннотация: В статье рассматривается Историография Украины - современная украиноведческая концепция для украинской диаспоры в России и ученых Украины с Украинского университета города Москвы.

Основной акцент концентрируется на критике российской историографии её антинаучный, антиукраинский поход в интерпретации источников по проблемм по истории Украины.

Ключевые слова: История Украины, Украина, историография Украины, Украина-Русь, Русь, украинцы, анты, русытчи, финно-угры, русские.

Historiography of Ukraine – modern Ukrainian concept for Ukrainian Diaspora in Russia and scientists of Ukraine from Ukrainian University of Moscow

Annotation: In the work the historiography of Ukraine made by Ukrainian scientist from Ukrainian University of Moscow is considered.

The main accent is concentrated on the criticism of Russian historiography which means anti-scientific, anti-Ukrainian review and estimation of sources on questions of the history of Ukraine.

Key words: History of Ukraine, Ukraine, historiography of Ukraine, Ukraine-Rus, Rus, Ukrainians, anti-, Rus people, Finno-Ugric people, Russians

УДК 930(477)

Володимир Прохоренко

Історико-соціологічна канва українського питання в Росії

Анотація: У статті аналізується історико-соціологічна канва українського питання в Росії.

Проводиться аналіз історико-філософських досліджень взаємовідносин української діаспори в Росії з російською владою на протязі століть.

Ключові слова: Росія, Україна, Московська держава, Російська імперія, російський імперіалізм.

Росія - багатонаціональна країна, і тому національне питання звучить в її пенатах особливо гостро і актуально. Разом з тим саме тут із-за багатовікового засилля імперсько-шовіністичних традицій панівні верстви суспільства надто зацікавлені в крайньому спотворенні й викривленні його змісту. Українське ж питання в Росії - взагалі фактично загнане в глухий кут. Ще б пак! Адже завдяки преднанню до себе України порівняно скромно всередині XVII століття Московська держава дуже швидко почала нарощувати свою економічну, політичну та військову могутність, набуваючи все більш помфтих обрисів колоніальної євро-азіатської імперії. Зараз ми вже досить добре знаємо, що зростання могутності Російської імперії перебувало в прямій залежності від посилення експлуатації та гноблення широких народних мас. І не випадково безперервні війни Росії з сусідніми державами за розширення та укріплення своїх володінь супроводились перманентною внутрішньою її війною зі своїм власним трудовим народом, що особливо начно виявлялось у періоди селянських бунтів і повстань. Цілком очевидно, що найбільш зручним об'єктом експлуатації для Росії становили ті трудящі, котрі відзначалися в праці принади́м завзяттям, старанням та ретельністю. Загально відомо, що такими якостями якраз і наділені українці. Разом з тим ці якості органічно зв'язані у них із не менш цінними людськими якостями волелюбства і незалежності. А останні принципово не сумісні з російським державним ладом, із-за чого ним і були вжиті рішучі заходи, щоб максимально їх дискредитувати[1,с.65-66].

Знаючи, що «риба починає гнити з голови», не варто дивуватися тому, що російський імперіалізм, який уже звик паразитувати на інтелектуальних досягненнях Заходу, наніс перш за все нещівний удар по інтелігенції («Голові») української нації. До того ж діяв він у даному випадку самим підступним чином. Здавалось би, чого простіше: взяти тай викоринити повністю українську інтелігенцію. Так ні! Російський Імперіалізм споконвічно користується в цій справі «тонкими» східними способами поводження із своїм удаваним компаньоном. Йому потрібно щоб противник, збитий з пантелику, сам же й знищував своїх пророків, своїх найбільш послідовних і досвідчених захисників від імперської сваволі. Для цього українську інтелігенцію треба було зробити «служанкою двох панів», розташувавши її в фокусі суперництва свого народу з верховною владою Імперії. На такому напруженому політичному полігоні з самого початку виділяються дві взаємовилучаючі одна одну альтернативні лінії поводження людини – «кар'єристи» й «патріоти». Більш могутня - перша альтернатива, оскільки спирається вона на підтримку тих, хто володіє (висловлюючись в дусі нашого часу) контрольним пакетом акцій. Але вона дуже швидко вироджується внаслідок прогресуючої втрати її прихильниками надійної підтримки з боку свого народу. Друга альтернатива, максимально відповідаюча народним сподіванням, майже повністю блокується властями і через це теж утрачує моментально свою привабливість в очах народу. Тому то тут, як і в багатьох інших випадках, більш життєвою виявляється позиція тих, хто віддав перевагу «середній» лінії, лінії «золотої середини». Так що в результаті природного (себто – штучного, імперського) добору перемагає саме ця лінія[2,с.71-72; с.97-101].

В цьому місці невідповідно проскочила дивна обмовка. Штучний і природний добори аж ніяк не можуть бути ототожнені один з одним, оскільки вони належать до категорії контрадикторних

протилежностей. Але імперії вигідно, щоб здійснюваний нею процес регулювання поведінкою української інтелігенції сприймався «простими» людьми як спонтанний процес вільної самодіяльності їхньої національної еліти. І подібною ілюзією досі дуже уміло користуються імперсько-шовіністичні кола, які постійно збивають з пантелику широкі народні маси. До того ж люди не завжди задумуються над тим, що середня лінія становить не «чисту» («сортову», «породисту» – в лексиконі селекціонерів) лінію, а лінію «гібридну», лінію, котра раз у раз відхиляється вбік або першої або другої альтернативи. В результаті цього замість того, щоб служити нації, її «голова» (інтелігенція) переважно зайнята своїми внутрішніми «розбираннями», своїми власними суєтними справами. Саме таким шляхом російському імперіалізму на протязі багатьох віків легко вдавалося паралізувати волелюбні пориви українського народу і всіляко культивувати в ньому властивості затурканого й покійного робочого скоту, бидла. З цієї точки зору дуже важливо до кінця розібратися в феномені, іменуємому російським імперіалізмом. Слід із самого початку чітко відзначити, що в Росії і прихильники, і противники даного феномена, як правило, видають його за якусь особливу суспільну силу, а не рідко навіть – і за певну самостійну езотеричну сутність. Така субстанціалізація російського імперіалізму спрямована на відволікання уваги з того історичного суб'єкта, необхідною формою самоутвердження котрого він якраз і служить. Строги й всебічний науковий аналіз приводить до висновку, що російський імперіалізм є не що інше, як одна з модифікацій життєдіяльності російського етносу на певному етапі його історичного розвитку[1,с.65-66].

Імперії завжди формувалися в результаті кривавих війн та хижацького завоювання одних народів іншими. Але при цьому завойовник у культурному відношенні стояв вище підкорених ним народів. Парадокс виникнення Російської імперії полягає в тому, що її творцем став етнос, який фактично ще не встиг вийти з свого натурального природного середовища. Тому завоювання ним інших народів у первісній фазі з необхідністю повинно було здійснюватися в парадоксальній же формі...без завоювання. Такого роду дарунок фортуни своєму ізбранцю можливий тільки в тому випадку, коли сусідні держави – суперниці в кінець обескровлюють себе і зовсім знесиленими звальються до ніг випадкового повелителя. Приблизно за такою схемою відбувалося воз'єднання України з Росією (а точніше, її приєднання до Московії). Українці і росіяни споконвічно були антиподами: перші виступали носіями вищого рівня розвитку людської культури, в той час, як другі знаходилися в цьому відношенні поки ще лиш на вихідній позиції. Саме ця обставина й була закріплена самим фактом створення Російської імперії. Оскільки в найбільш концентрованому стані вона виявляла інтереси російського етносу, то її еволюція повинна була здійснюватися за рахунок відтоку культурного потенціалу від українців до росіян. І дійсно це так і відбувалось, але з рідкісними на прикмету, безпосередньо впадаючі в очі. В першу чергу, це – освіта. Однак, не зважаючи на всі явні успіхи зовнішнього культурного «каяття», імперія в процесі подальшого історичного розвитку не тільки не позбавилася свого первісного звіриного характеру, але й ще більш посилювала цю свою особливість. І це не дивно, якщо врахувати, що головне всеж таки постає з внутрішніх, «прихованих» прикмет людського ества. Іншими словами мова йде про моральний капітал нації, а його можна придбати тільки ціною власних її зусиль. Інакше доводиться відгороджуватися від зовнішнього світу частоклопом фальшивих і лицемірних декларацій про повне й безповоротне вирішення національного питання «в першій у світі державі трудящих». Звідси випливає, що розвал Радянського Союзу повністю відповідає корінним інтересам і росіян, і українців, і всіх останніх колишніх нивільників радянської імперії[2,с.71-72; с.97-101].

По путі справи, це – обов'язкова умова найбільш послідовного й демократичного рішення українського питання в Росії. Всі інші тісно пов'язані з ним питання ніякими особливими проблемами необтяжені. Але указаний тут світлій перспективі серйозно загрожують впливові темні сили і в Росії, і в Україні, які намагаються любою ціною відновити старі порядки[1,с.65-66; 2,с.71-72; с.97-101].

Бібліографічний список

1. Прохоренко В. Історико-соціологічна канва українського питання в Росії. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2007. - Т. XII.
2. Прохоренко В. Я. До з'ясування антитези українського та російського менталітету. Українського Історичного Клубу. - М., 1999. - Т. III.
- Прохоренко В. Я. До з'ясування антитези українського та російського менталітету Українського Історичного Клубу. - М., 2005. - Т. XI.

Стаття надійшла до редакції 11.12.2011

Историко-социологическая канва украинского вопроса в России

Аннотация: В статье анализируется историко-социологическая канва украинского вопроса в России.

Делается анализ взаимоотношений украинской диаспоры в России российской властью на протяжении столетий.

Ключевые слова: Россия, Украина, Московское государство, Российская империя, российский империализм.

Volodymyr Prokhorenko

Historical and social canvas of Ukrainian question in Russia

Annotation: In the article *historical and social canvas of Ukrainian question in Russia* is analyzed.

It is made an analysis of historical and philosophical researches of interrelations of Ukrainian Diaspora in Russia with Russian authorities during centuries.

Key words: Russia, Ukraine, Moscow state, Russian empire, Russian imperialism.

УДК 930(477)

Борис Тимошук

Останні напрацювання Українського Історичного Клубу міста Москви

Анотація: У статті розглядаються останні напрацювання Українського Історичного Клубу міста Москви.

Основний акцент концентрується на вивченні українських старожитностей в Державній Історичній Бібліотеці міста Москви.

Ключові слова: Український Історичний Клуб міста Москви, Державна Історична Бібліотека міста Москви.

Відновлення незалежності України співпало із річницею від дня народження першого президента України М.С. Грушевського. З цього приводу, організований випускником історичного факультету нинішнього Прикарпатського державного університету(м. Івано-Франківськ), вченим-істориком В.С. Ідзьо, Український Історичний Клуб міста Москви (УІК), активно включився у підготовку до цього знаменного ювілею.

На чергове засідання УІК прийшов радник з питань культури і освіти посольства України в РФ В.Г. Крикуненко, з яким УІК активно співпрацює на протязі багатьох років і запропонував включитися до очолюваної посольством України в РФ роботи по відзначенню дня народження видатного українського історика М.С.Грушевського, святкування якого приурочено до дня відновлення Незалежності України[1].

У зв'язку з цим вирішено було організувати фундаментальну книжкову виставку із фондів Державної Історичної Бібліотеки міста Москви. З пропозицією такої виставки до керівництва бібліотеки звернулося посольство України в РФ. Реально формувати виставку взяли активісти Українського Історичного Клубу на чолі з його Головою, вченим-істориком В.С. Ідзьо[3,с.111].

Ключове ядро з вчених-істориків на чолі Голови Клубу В.С. Ідзьо, Члена Ради Клубу К.Ю. Логінова і члена Клубу О.В. Кордона взялось за формування виставки. У самій бібліотеці вони зустріли підтримку з боку працівників відділу по формуванню виставок, яку очолює наша землячка Г.П. Діміденко.

Слід зауважити, що Історична Бібліотека міста Москви є єдиною профільною бібліотекою в Європі. Українські фонди тут досить великі. Усі вони розподіляються так, що дізнатися про усі фонди україністики практично неможливо. Є спеціальні сховища де розміщуються рідкі книгозбірні, доступ до яких ще до недавня був заборонений. Ось власне у ці напівсекретні відділи і звернули свій напрям пошуків члени клубу, очолені вченим-істориком В.С. Ідзьо[3,с.111].

Слід зауважити, що Голова Клубу В.С. Ідзьо, як вчений-історик, ось уже більше 20 років працює у центральних бібліотеках та архівах міста Москви і є унікальним фахівцем, можна сказати єдиним, який добре знає усі їх надбання. Тому він вирішив не зупинятися на тих фондах які йому були відомі раніше, а розпочати пошук рідких книг та українських стародруків для виставки у спецфондах, закритих книгозбірнях, у які раніше не можна було потрапити простому смертному. Шлях у пошуках привів вченого-історика В.С. Ідзьо і його друзів істориків у відділ рідких українських книг, які ведуть тут свій відлік згідно свідчень спецкаталогів починаючи з XII-XIV, XVI-XIX і XX століть[2,с. 182-183].

Внаслідок вивчення, щоправда не всіх каталогів, вчений-історик В.С.Ідзьо прийшов до висновку, що Державна Історична Бібліотека міста Москви, вірніше її «спец-хран» має фонди, які були вивезені з України внаслідок ліквідації Української Греко-Католицької Церкви. Дослідження книг XIV-XIX століть

на яких стоять стародавні штампи Львівських книгозбірень, герби Петра Могили, А.Шептицького, о.о.Василіан, і книгозбірень яких внаслідок вилучення немає у Львові і Києві і других містах України, вченим В.С.Ідзьо було встановлено, що книги ці раніше були у особистій бібліотеці митрополита А. Шептицького, о.о.Василіан, належали Київській і Острозькій Академіям, були святинями із особистих бібліотек К. Острозького і других політичних і культурних діячів України.

Без сумніву, що цим книгам немає ціни. Більшість із них в Україні зараз взагалі немає. Можна припускати, що вони були із власної бібліотеки митрополита А.Шептицького, яка внаслідок ліквідації Греко-Католицької Церкви у 1946 р. потрапила до Москви. Унікальні книги XV-XVII століть є надзвичайною рідкістю. Усі вони видані у Львові, Острозі, Києві у XVI-XVIII століттях. На багатьох книгах стоять означувальні вказівки, що вони вивезені із Львова у 1946 році на «збереження до Москви» [2,с. 182-183].

Таким чином, внаслідок клопіткої праці в рамках ювілейної виставки Голові Українського Клубу вченому-історику В.С.Ідзьо вдалось віднайти рідкісні книгозбірні книг Української Греко-Католицької Церкви, і українських громадських і політичних діячів, які, як нам здавалось, були втрачені. Можна з певністю сказати, зауважує Голова Українського Історичного Клубу, вчений В.С. Ідзьо, що особиста бібліотека митрополита А.Шептицького, бібліотека о.о.Василіан, сліди яких пропали у 1946 році, віднайдени, вони у Москві у спецфондах Історичної Бібліотеки, Російської Державної Бібліотеки, спецфондах бувшого КДБ (сьогоднішнього ФСБ), потрапити у які ще не можливо, тому, що українські фонди, наприклад, Російської державної Бібліотеки, уже 10 років «заштабельовані», і можна тільки догадуватися, які фонди і українські книгозбірні у собі вони утаюють. Екземпляри з їхніми штампами, клеймами були представлені на виставці [2,с. 182-183].

З своїми пошуковими відкриттями вчений-історик В.С.Ідзьо ознайомив Посольство України в РФ, культурних, наукових російських і українських діячів. Відкриття Голови УІК, вченого-історика В.С.Ідзьо стало причиною того, що в рамках виставки гості із США теж мали можливість, очевидно уперше, заглянути у найсекретніші «спец-храни» Державної Історичної Бібліотеки міста Москви.

Великі книгозбірні невідомих досі книг по україністиці вразили всіх... Тому в рамках виставки було схвально прийнято пропозицію продовжити подальший пошук українських книгозбірень у Москві[2,с. 182-183].

У зв'язку з науковими своїми напрацюваннями Український Історичний Клуб міста Москви запрошує усі науково-дослідницькі організації України, Росії, Світу які спеціалізуються по проблемах української історії та української культури до активної співпраці[1].

На нашу думку, перший Український Історичний Альманах Росії, Українська Історична Газета Росії та томи Наукових Вісників Українського Історичного Клубу, редакцію яких очолює Голова УІК, вчений-історик В.С. Ідзьо в яких викладена вся наукова інформація про «Останні напрацювання Українського Історичного Клубу» і до створення якого приклав багато зусиль - це теж конкретне і суттєве наукове напрацювання Українського Історичного Клубу міста Москви[1, 2,с.182-183; 3, с.111].

Бібліографічний список

- 1.Тимошук Б.О. Останні напрацювання Українського Історичного Клубу. Українська Історична газета Росії. - М., 1997. - №1-10.
- 2.Тимошук Б.О. Останні напрацювання Українського Історичного Клубу. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1997. - Т.І. - №VI.
- 3.Тимошук Б.О. Останні напрацювання Українського Історичного Клубу. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.,1999. - Т.ІІІ.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2011

Борис Тимошук

Последние наработки Украинского Исторического Клуба города Москвы

Аннотация: В статье изучаются последние наработки Украинского Исторического Клуба города Москвы.

Основний акцент концентрується на изучении украинских древностей в Исторической Государственной Библиотеке города Москвы.

Ключевые слова: Украинский Исторический Клуб города Москвы, Историческая Государственная Библиотека города Москвы.

Last developments of Ukrainian Historical Club of the city of Moscow

Annotation: In the article last developments of Ukrainian Historical Club of the city of Moscow are considered.

The main accent is concentrated on the studying of Ukrainian antiquities in State historical library of Moscow.

Key words: Ukrainian Historical Club of the city of Moscow, State historical library of Moscow.

УДК 930(477)

Вячеслав Чорномаз

Українці на Далекому Сході. Історія, статистика - (XIX - XXI століття)

Анотація: В статті досліджується історія українського населення Далекого Сходу.

Основний акцент концентрується на даних статистики чисельності українців за період їх проживання на Далекому Сході з XIX по XXI століття.

Ключові слова: Українці Далекого Сходу, українці Приморщини, українці Зеленого Клину, українські переселенці, статистичні джерела про українців.

За даними останнього (2011р.) перепису українці складають лише лічені відсотки населення Далекого Сходу Росії. Тоді як менше ста років тому ситуація, навіть за даними офіційної статистики, була принципово іншою. Згідно з підсумками перепису 1917 р., українці складали практично 40% населення регіону, причому вони безумовно домінували в сільському населенні півдня Далекого Сходу - Приморщини та Приамурщини. Вони складали переважну більшість селян - переселенців, які на межі XIX - XX ст. заселяли ці території, що тільки почали освоювати[20,с.74-80].

Крім офіційної статистики, це підтверджують численні свідчення сучасників, які описували типово український зовнішній вигляд більшості сіл Приморщини та Приамурщини. Треба зазначити, що переселення українців на Далекий Схід тривало протягом практично цілого XX ст. Воно призупинилося лише в 1990 - ті роки з розпадом Радянського Союзу та проголошенням незалежної Української держави. Відповідно українці зробили суттєвий внесок у формування сучасного населення та господарське освоєння Далекого Сходу. Незважаючи на всі лукаві цифри статистики, значна частина сучасного населення регіону має українські прізвища, а багато сіл півдня Далекого Сходу (особливо Приморщини) й досі зберігають типово український вигляд. Через це особливої актуальності набув історичний ювілей, що припав на квітень 2009 р. Це – 125-річчя початку масового переселення українців на Далекий Схід[20,с.74-80].

Достовірних свідчень про те, коли вперше українці з'явилися на терені Далекого Сходу, знайти не вдалося, однак професор О.П.Георгієвський вважав, що окремі випадки їх проникнення сюди через Московське царство в числі служилих та торгових людей мали задовго до XIX ст. Ще починаючи від XVII ст. Забайкальщина стає постійним місцем заслання українців. Так, за царя Михайла Федоровича (перша половина XVII століття) було заслано до Сибіру 180 запорожців, а в 60-х роках XVII ст. - тисячі українських козаків та селян, що були незадоволені приєднанням України до Московського царства. Одним із перших українців, про перебування якого на терені Далекого Сходу достовірно відомо, був гетьман України Дем'ян Многогрішний, якого 1672 р. було заслано до Нижньоселенгинська (Забайкальщина) царським урядом[14,с.126].

Як вважає О.П.Георгієвський, українці у складі козачих загонів досягали не лише Забайкальщини та верхньої течії Амуру, але водним шляхом діставалися також нижнього Амуру та Приморщини[2, с.44]. У другій половині XVIII століття (1765-1785 рр.) на Камчатку було заслано учасників Гайдамаччини. Тут з них та якутських козаків було утворено так зване камчатське козацтво, яке в майбутньому зазнало суттєвої асиміляції та метисації з місцевими тубільними народами, внаслідок чого на початку XX ст. лише окремі слова в мові камчатських козаків нагадували про їхнє українське походження[20,с.74-80].

Добровільне ж та масове переселення українців до Далекого Сходу пов'язане з включенням в середині XIX ст. Приморщини та Амурщини до складу Росії. Перша група українців ймовірно прибула до Далекого Сходу у складі переселенців-сектантів з Таврії 1859 р. Відомо, що невелика група українців-переселенців з Полтавщини прибула до Амурської області вже 1860 р. У 1861 р. переселенцями з Полтавської та Єнісейської губерній тут було засновано села Березівське, Богородське, Петропавлівське[9,с.62-64].

За свідченням того ж професора О.П.Георгієвського, першими українськими поселеннями в Амурській області стали засновані вихідцями з Полтавської губернії села Троїцьке (1863), Середньобільське та Новотроїцьке (1864)[5,с.44-48].

Однак на цьому етапі (до 1882 р.) число вихідців з України поміж переселенців було незначним. Масове переселення українців на Далекий Схід починається з 1883 р., коли було налагоджено перевезення переселенців морем з Одеси до Владивостока. Так, 4 та 10 березня 1883 р. (за старим стилем) з Одеси до Владивостока вийшли два пароплави «Россия» та «Санкт-Петербург», які прибули до порту призначення відповідно 13 та 20 квітня 1883 р. На першому перебувало 724, на другому – 780 перших переселенців, які подолали такий величезний морський шлях навколо майже половини земної кулі через Середземне море, Суец, Індійський та Тихий океани. Це були селяни – вихідці з Суражського (768 осіб), Чернігівського (552), Сосницького (239) та Мглинського (10 осіб) повітів Чернігівської губернії[6,с.46].

Ці переселенці заснували одні з перших сіл на терені Приморщини - Іванівка, Жарикове, Григор'ївка, Павлівка, Борисівка, Воздвиженка, Миколаївка, Майхінське, Попова Гора[9,с.96].

Як зазначає один із організаторів переселенської справи на Далекому Сході Ф. Ф. Буссе, «було вкрай необхідно для успіху справи визвати господарів, які бажали поселитися в далекому краї тому, що лише за цієї умови можна було розраховувати на енергію переселенців у створенні нового господарства»[6, с.94].

Виходячи з цього факту, який виявився у наявності великої кількості прохань про дозвіл на переселення, а також близькості до порту, з якого було організовано переселення, царська влада при організації переселення зробила ставку на селян українських губерній і перш за все, Чернігівської. Це було пов'язано з найбільшою гостротою аграрних проблем, що були властиві саме Україні – малоземелля та аграрного перенаселення. У Чернігівській губернії ці проблеми ускладнювалися ще й низькою родючістю земель. Через це оголошення про набір бажаючих переселитися викликало таку велику кількість тих, хто зголосився, що перші три партії переселенців, що було відправлено за державний кошт, були сформовані виключно з вихідців із Чернігівської губернії. У 1884 р. 1487 осіб переселилося з Суражського, 237 осіб – із Сосницького, 14 – із Мглинського, 12 – із Городнянського повітів. У 1885 р. кількість повітів, із яких відбувалося переселення, збільшується: Суражський (1193 осіб), Мглинський (423), Чернігівський (326), Городнянський (233), Кролевецький (165 осіб), Конотопський (144), Сосницький (35 осіб), Глухівський (5 осіб). Як зазначає Ф. Ф. Буссе, два північних повіти – Суражський та Мглинський дали 5/6 усіх так званих «казьоннокоштных» переселенців (тобто тих, яких було переселено за державний кошт) у 1883 - 1885 рр. (Суражський - 3448 осіб, Мглинський – 447 осіб). Крім того, 878 осіб переселилося з Чернігівського повіту, 511 – із Сосницького, 235 - із Городнянського[6, с.94].

Треба зазначити, що населення Суражського та Мглинського повітів мало перехідний в етнічному відношенні характер із чітко не визначеною етнічною свідомістю і мало в матеріальній та духовній культурі українські та білоруські риси. Згодом, уже в Приморщині, в умовах переважно українського етнічного оточення вихідці з цих повітів, як зазначає відомий статистик А.А.Меньшиков, стали самоідентифікуватися як «малороси» (тобто українці)[13,с.157].

Із переселенською партією 1883 р. було відправлено ходоків від селян, призначених до переселення на наступний рік, які надіслали на Батьківщину найкращі відгуки про новий край. Через це, незважаючи на значну дорожнечу переїзду морем, 43 родини із Сосницького та 2 з сусіднього Городнянського повітів попросили дозволу на переселення в 1884 р. на власний кошт, письмово відмовившись від права на будь-яку допомогу від казни. Ці 45 родин (249 душ) поклали початок руху так званих «своєкоштных» переселенців. Перекази про умови переїзду та місцеві природні багатства Далекого Сходу, які повідомляли перші переселенці у своїх листах на батьківщину родичам та знайомим, швидко розходилися по окрузі, сприяючи росту кількості бажаючих переселитися навіть на свій кошт. Через це від 1886 р. переселення за державний кошт припиняється. На цьому етапі переселенський рух охоплює вже переважно південну частину Чернігівської губернії і, відповідно, фактично припиняється переселення з її північних повітів, де населення було найбільш незаможним і якому видатки на переселення були не під силу. У цей період починається переселення з Конотопського, Борзенського, Козелецького, Ніжинського, Стародубського повітів. Взагалі, за перші десять років морського переселення (1883 - 1892). Суражський повіт дав 3467 переселенців, Чернігівський - 2608, Конотопський – 1436, Борзенський – 989, Сосницький – 950, Городнянський – 903, Кролевецький – 704, Козелецький – 672, Мглинський – 447, Ніжинський – 332, Стародубський – 157, Новомиргородський - 20, Новгород-Сіверський – 15, Глухівський – 5] [6, с.94].

Починаючи з 1887 р., переселенський рух поширюється і на Полтавську губернію, охоплюючи сусідній з Чернігівщиною Пирятинський повіт. А звідти, з поширенням переказів про новий край, до 1893 р. поширилося на 12 інших повітів Полтавщини. Найбільшу частину вихідців у цей період дали Пирятинський повіт (1215 осіб), Гадяцький (575), Лубенський (383), Роменський (331), Хорольський (325),

Лохвицький (162), Переяславський (154) і, меншою мірою – Прилуцький (48 осіб), Зіньківський (19), Кременчуцький (16), Миргородський, Костянтиноградський (по 7 осіб) та Кобеляцький (3 особи) [6, с.2-6].

У 1886 та 1889 рр. у складі переселенців з'являється декілька родин вихідців із Тираспольського та Херсонського повітів Херсонської губернії. Від 1889 р. починається переселення з Харківської губернії (Лебединський, Старобільський, Зміївський повіти), Катеринославської (Бахмутський повіт), Київської (Васильківський повіт), а також з Кубані та з Воронежської губернії, де практично половину населення складали українці. В 1888 - 1890 рр. переселилося декілька десятків осіб з Курської губернії, де українці складали близько третини населення. Треба зазначити, що переселення відбувалося якраз з тих повітів цих губерній, де переважало українське населення. Це – Острогозький, Бирюцький, Павловський, Коротоякський, Валуйський повіти Воронежської, Новооскольський, Курський та Корочанський повіти Курської губернії[20,с.74-80].

Таким чином, взагалі на першому етапі масового переселення в 1883-1892 р. 95,3% переселенців складали вихідці з Чернігівської (12705 осіб, 75,9%) та Полтавської губерній (3245 осіб, 19,4%). З Харківської губернії переселилося 133 осіб, Кубанської області – 121, Воронежської губ. – 111, Курської губ. – 98, Херсонської – 40, Катеринославської – 15, Київської – 7 осіб. Тоді як вихідців із власне російських губерній на даному етапі нараховувалося лише 110 осіб[6, с.2-6].

Враховуючи мішаний характер населення північних повітів Чернігівської губернії, Ф. Ф. Буссе робить висновок, що наприкінці XIX ст. у населенні Південно-Уссурійського краю (південна частина Приморської області) «переважаючий елемент ... складають малороси, число яких не менш як 75% від усього числа душ» [6, с.96].

Взагалі тут, як зазначає Ф. Ф. Буссе, «малоросійський елемент якщо не домінує, то у всякому випадку дуже значний; він відбився на місцевій народній говірці, на типі побудов і переважанні биків як робочої худоби в господарствах старожилів, на постійно повторюваних прізвиськах «кацап» та «хохол», якими обзиває сусід сусіда, при чому переважає останнє, зрештою, такий висновок підтверджують розпитування, зібрані мною з усіх майже поселень» [6, с.28].

Надалі переселення українців до Приморщини набуває ще більш масового характеру. Протягом наступного десятиріччя (1892-1901) сюди переселилося 41 664 осіб.[1,с.21], поміж якими переселенці з України складали 91,8%[2,с.28-29]. Посиленню міграційних процесів у цей період значною мірою сприяв голод від неврожаю, який мав місце в Україні у 1891-1892 рр.[15,с.17].

Взагалі, за період від 1883 до 1901 р. до Приморщини прибуло морем 55 208 осіб[9,с.97]. Поміж них 80,8% складали вихідці з Чернігівської, Київської та Полтавської губерній[13,с.194-198]. Переселенці цього етапу відомі під назвою «старожилів» (на відміну від «новоселів», що поселилися тут після 1901 року). Головним чином, переселенці морського етапу спрямовувалися до Південно-Уссурійського краю, який безпосередньо прилягав до Владивостока, що був кінцевим пунктом морського маршруту. З другого боку, місцеві природно-кліматичні умови нагадували українському селянину рідну Україну і він залишався тут, «приваблений природою Південно-Уссурійського краю»[8,с.34-35].

Таким чином, у Приморщині українці із числа переселенців-старожилів щільно заселили Приханкайську долину, долини правих допливів р. Уссурі та Сучанську долину, що нагадували лісостеповий ландшафт України та були найбільш придатними для землеробства, складаючи тут від 58,2 до 91,1% старожильського населення[13,с.156-157].

До 1909 р., враховуючи природний приріст, старожильське населення Приморської області нараховувало 110 448 осіб, українці серед них складали 81,4%, росіяни - 9,5%, білоруси - 5,6%[13,с.194]. Характеризуючи економічне становище і, відповідно, рівень життя старожилів, треба зазначити, що 100-десятинний земельний наділ, який отримували переселенці першого етапу, став основою для економічного процвітання цього прошарку далекосхідного селянства[20,с.74-80].

З початком XX ст. переселенський рух до Далекого Сходу зазнав особливо бурхливого розвитку. Закінчення будівництва Уссурійської (1897), Забайкальської (1900) та Китайської Східної залізниць (1902), які сполучили Далекий Схід через Сибір з європейською частиною Російської імперії, зробило можливим широку колонізацію краю сухопутним шляхом, оскільки організація залізничного сполучення значно полегшувала переїзд переселенців. Через це гужовий та морський шляхи втрачають своє значення і від 1903 р. морські перевезення переселенців остаточно припиняються. Переселення стало відбуватися лише залізницею через Урал та Сибір[20,с.74-80].

У межах цього етапу переселення необхідно зазначити нову переселенську хвилю, що розпочалася після 1906-1907 рр. та була пов'язана з так званою столипінською аграрною реформою. На цей період припадає найбільш масове переселення селян за всю історію освоєння далекосхідного регіону. За ці роки (1907-1917) до Приморської області переселилося 167 547 осіб[9,с.148], 76,7% яких складали переселенці з українських губерній (Чернігівської - 29,5%, Київської - 21,4%, Полтавської - 11,1%, Волинської - 7,1%,

Харківською - 3,9%, Кам'янець-Подільської - 3,7%)[3,с.6]. Серед переселенців цих років переважала сільська біднота, головною причиною переселення якої стало безземелля. Основний потік переселенців даного етапу було спрямовано, головним чином, у центральні та північні райони Приморської області, оскільки південні, найбільш придатні для землеробства, були вже значною мірою заселені[9,с.144].

Відповідно, на відміну від старожилів-стодесятиників, які зайняли найкращі степові землі, що лежали ближче до шляхів сполучення, переселенці-новосели отримували землі гіршої якості у віддалених районах. Через це обзаведення господарством у таких природних умовах вимагало значних сил та засобів. Але, як правило, ні того, ні іншого у новосела не було. Тому більшість селян-переселенців цього етапу не змогли загосподаритися. Значна їх частина змушена була повертатися на Батьківщину, інші йшли у найми до заможніших старожилів або на заробітки у місто[1,с.30,с.63].

Таким чином, взагалі за період від 1883 до 1917 р. до Приморщини переселилось 179 757 селян з українських губерній, які складали 67,5% всіх переселенців[1,с.30,с.63]. Однак, якщо вважати, що значна частина переселенців, місце виходу яких залишилося невідомим (а таких було 58 741 осіб або 22%) також були українцями (що цілком ймовірно), то загальна частка українців поміж переселенців буде суттєво більшою. Згідно з даними обстеження селянських господарств Приморщини, що відбувалося 1909-1913 рр., українці складали 81,26% селянського населення Приморської області, тоді як росіяни - 8,32% та білоруси - 6,8%[2,с.35-36].

Факт абсолютного домінування українців у селянському населенні Південно-Уссурійського краю на початку ХХ ст. підтверджують багато сучасників. Так В. С. Ілліч-Світич свідчить, що «поміж полтавчан, чернігівців, киян, волиняків та інших українців, переселенці з великоруських губерній зовсім губляться, являючись ніби крапленими в основний малоруський елемент»[8,с.45-46].

Поважне офіційне видання «Приамурье. Цифры, факты, наблюдения» також стверджує, що «чистих малоросів» в селянському населенні Приморської області нараховувалося на початку ХХ ст. не менш як 75%. Це дало підстави авторам зробити висновок, що Приморщина на той час представляла собою «другу Україну із значною домішкою білорусів»[17,с.718].

Складаючи переважну більшість селянського населення, українці утворювали в сільській місцевості Приморської області компактні, практично моноетнічні поселення. Іншим регіоном компактного розселення українців у межах Далекого Сходу стала Амурська область. У період до 1880-х років поміж переселенців до Амурської області, як і до Приморщини, переважали росіяни. Роль переселенців з українських губерній (Полтавської, Харківської) на даному етапі була не значною. Від 80-х рр. ХІХ ст., з полегшенням умов переселення на місцях виходу, етнічний склад переселенців до Амурської області змінюється і переважне місце поміж них починають посідати вихідці з українських губерній, головним чином – Полтавської[5,с.44-48].

Однак, на цьому етапі переселення до Амурської області відбувалося, як і раніш, переважно сухоходом через Сибір, що наклало свій відбиток на етнічний склад переселенців. Так, відносна вага українців тут була суттєво нижчою, як у Приморській області. У 1882-1891 рр. переселенці з України складали в Амурщині 46,5% (4977 осіб). Поміж них домінували вихідці з Полтавщини (3347 осіб), які складали 31,3% усіх переселенців. У 1892-1900 рр. частка переселенців з України підвищується до 59,6%[2,с.28-29].

За даними В.М.Кабузана, у 1883-1905 рр. до Амурської області з українських губерній переселилося 32 371 осіб, які складали 43,78% всіх переселенців цього етапу[9, с.122]. Головним чином це були вихідці з Полтавської губернії - 20884 осіб (64,51% усіх вихідців з України, або 28,24% усіх переселенців). Значно меншою мірою були представлені на Амурщині вихідці з Харківської - 1351 осіб та Чернігівської губерній - 1187 чол. Переселення до Амурської області з Правобережної України (з Київської - 977 осіб та Подільської губерній - 1013), так само як і з південних губерній (Катеринославської - 1876 осіб (2,8%), Таврійської - 722, Херсонської - 69, Бессарабської - 209, Дону - 2406 та Кубані - 1677) було незначним і розпочалося лише від 1900 р. Волинська губернія взагалі в цей період не брала участі в цьому процесі[9,с.122-123].

Відносна вага та чисельність українських переселенців до Амурської області збільшується в 1906-1917 рр. У цей час сюди переселилося 64169 вихідців з України, які складали майже половину всіх переселенців (49,75%), між ними з Полтавської губернії - 21163 (16,41%), Київської - 8764 (6,8%), Харківської - 7816 (6,06%), Чернігівської - 6846 (5,31%), Подільської - 5314 (4,12%) та з південних губерній - 14259 (11,06%). Волинь, як і раніше, не брала участі у переселенні до Амурщини[9,с.147].

Якщо взяти до уваги, що українці також були поміж переселенцями з Воронежської та Курської губерній (7255 осіб або 5,63%), Сибіру, Степового краю (сучасний Казахстан), Надволжя та інших регіонів, то їх частка буде перевищувати 50% у складі переселенців цього етапу. Взагалі за даними В. М. Кабузана, у 1883-1917 рр. до Амурської області із власне українських губерній переселилося 81571 осіб (43,4% від усіх

переселенців), практично половину яких складали вихідці з Полтавської губернії - 42047 чол. (22,4% всіх переселенців). З Київської губернії переселилося 9741 осіб (5,2%), Харківської - 9167 (4,9%), Чернігівської - 8033 (4,3%), Подільської - 6327 (3,4%), Катеринославської - 4053 (2,2%), Херсонської - 1122 (0,6%), Таврійської - 1074 (0,6%), Холмської - 39 та Волинської - 7 осіб. Крім того, із мішаних в етнічному відношенні регіонів, значну частину населення яких складали українці (Кубань, Дон, Бессарабія, Воронезька та Курська губернії), сюди переселилося ще 24233 осіб (12,9% усіх переселенців)[9,с.122-123,с.147].

Якщо взяти до уваги, що певну частину переселенців із цих регіонів складали українці, то їх частка у загальному складі переселенців буде ще більшою. Таким чином, відносна вага українців у загальному складі переселенців до Амурської області в період до 1917 р. буде складати не менш як 50%. Вище наведені дані дають підставу зробити висновок, що в Амурщині, так само як і в Приморщині, серед селян в дореволюційний період переважали переселенці з України[2,с.35-36].

Основна маса українських переселенців в Амурській області розселилася на родючій Зейсько-Буреїнській рівнині. Тут у семи волостях (Більській, Завитинській, Іванівській, Вознесенській, Краснояровській, Піщано-Озерській та Томській), які утворювали практично суцільну територію, що була розташована по течії чотирьох допливів р. Зеї – Томі з великим Горбилем, Білої, Будунди та Завитої, вони складали компактне, численне населення, нараховуючи в кожній волості більш, ніж по 500 родин. В усіх інших волостях їх мешкало більше, ніж по 200 родин, за виключенням Тамбовської волості, де їх нараховувалося менш 100 родин та Черняєво-Зейського підрайону (бл. 150 родин). Крім власне Амурської області, українці мешкали і на терені Амурського козачого війська[18,с.110].

Разом із селянством, українці були немалою мірою представлені і поміж амурського та уссурійського козацтва. Пов'язане це як із козачим переселенням з Дону та Кубані, де традиційно був значним український компонент, так і з тим, що на Далекому Сході існувала практика приписання до козачого стану селян[1,с.118].

Початок цьому було покладено губернатором Приморської області П.Ф.Унтербергером у 1894 р., коли до складу Уссурійського козачого війська було прийнято деяке число родин переселенців-українців, які заснували с. Павло-Федорівка[11,с.128].

Формальною підставою для цього було те, що на Україні аж до початку ХХ ст. зберігався козачий стан, до якого належали нащадки запорожців і який відрізнявся від навколишнього селянського населення більш високим рівнем життя та освіти. Взагалі за період 1850-1916 років до Далекого Сходу (Приморщину та Амурщину) з України переселилося 276 200 осіб, які, за підрахунками В. М. Кабузана, складали 56,54% всіх переселенців. Переважну масу українських переселенців (2/3) складали вихідці з Чернігівської - 68992 осіб (24,97%), Київської - 66709 (24,14%) та Полтавської губерній - 66703 (24,14%)[9,с.69-70].

Враховуючи, що значна частина переселенців не зазначила місце виходу і що поміж них також імовірно значною мірою були українці, можна вважати, що частка українців серед переселенців до Далекого Сходу була ще вищою, складаючи не менш як 300 тис. осіб[9,с.69-70].

Таким чином, наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. українці складали головну масу переселенців, що заселили в цей час сільські місцевості Приморщини та Амурщини. Всеросійський перепис населення 1917 р., зафіксував на Далекому Сході 421 тис. українців, які складали майже 40% (39,9%) загального населення краю[19,с.72-73]. У Приморській області мешкало 270,7 тис. українців, які складали практично половину (48,2%) всього населення. В Амурській області в цей час нараховувалося 147,4 тис. українців, які становили 43,2% її населення[7,с.114].

Компактність розселення була характерною ознакою колонізації українцями Далекого Сходу. Саме внаслідок цього в сільській місцевості утворювалися практично суцільні масиви компактних українських поселень, що найбільше було властиве для Приморщини. Більш строкатим в етнічному відношенні було населення Амурської області. Однак, навіть на мішаних теренах українці мешкали в окремих селах, або, в крайньому випадку, в окремих частинах поселень, які «виразно відрізнялися своїм виглядом та побутом»[10,с.775-776].

У цьому полягала сила українців, бо ця етнічна компактність дозволяла їм зберігати свою культурну самобутність. Терен колишніх Приморської та Амурської областей, найбільш компактно заселений українськими переселенцями, закріпився в українській етнічній свідомості під назвою «Зелений Клин». Первісно ця назва застосовувалася лише до частини терену Південно-Уссурійського краю, а згодом поширюється на весь південь російської частини Далекого Сходу. Її походження пов'язується з зеленим кольором буйної рослинності, який переважає тут, а також географічним положенням Південно-Уссурійського краю, що «клином» утиснувся поміж Китаєм та Японським морем. Крім того, слово «клин» використовується у значенні певної частини земного обширу – земельний клин. У цих регіонах, як і на інших колонізованих українцями землях, вони намагалися відтворити середовище, яке максимально

нагадувало батьківщину. Уже в офіційному російському виданні 1891 р. зазначалося, що степовий простір Південно-Уссурійського краю цілком нагадував собою «за характером місцевості, типу побудов та переважаючому населенню Малоросію»[16,123-134].

У господарському укладі та побуті перші переселенці з України зберегли багато характерних ознак української сільської культури – «мазані хати, садки, квітники та городи коло хат, планування вулиць, внутрішнє обійстя хат, подвір'я, господарське та хатнє майно, інвентар, а деінде одяг – усе це в окремих селах нібито цілком перенесене з України»[15,с.18].

Український селянин ніби пересадив свою рідну Полтавщину та Київщину на береги океану. Далекосхідний етнограф В.А.Лопатін писав, що українці «цілком перенесли з собою Малоросію» на Далекий Схід. Зазначаючи схильність українців до традицій навіть у топоніміці, він звертав увагу на той факт, що тут «навіть назви сіл та місцевостей ті ж, що в Малоросії», бо «переселенці, приходячи в Уссурійський край, не бажали давати новим селищам та новим місцям інших назв, крім тих, до яких вони звикли у себе вдома» [12,с.58-59].

Так, у цей час на Амурщині та Приморщині виникли три Чернігівки, дві Переяславки, двос Ромнів, дві Тавричанки, дві Костянтиноградівки, два Краснопілля, Київ, Новокиївськ, Новокиївка та Хрещатик, Полтавка, Новополтавка, Верхньополтавка та Нижньополтавка, Харкове та дві Харківки, Василькове, Васильківка та Нововасильківка, Україна та дві Українки, села Біла Церква та Білоцерківка, Богуславка (і декілька Богославок і Богославців), Зенькове та Зеньківка, Катеринославка та Катеринославське, Ніжино та Новоніжино, Кам'янець-Подільське та Подоловка, Бориспіль, Брацлавка, Житомирка, Золотоношка, Звенигородка, Каховка, Кролевець, Лохвиці, Прилуки, Тараща, Хороль, Черкасове, Чугуївка, Новоумань, Новоямпіль, Перетина (Пирятино?), Гайворон, Новоострополь, Попільня, Хмельницьке, а також Рокитне, Чернетчине, Крим, Новоросія, Хохлацьке. Той же В. А. Лопатін зазначає, що «в таких районах на сотні верст можна почувати себе так само, як і в Малоросії»[12,с.58-59].

Подібні українські поселенські землі, які за своїм ландшафтом та зовнішнім виглядом максимально нагадували залишену батьківщину, отримали в українській етнічній свідомості статус «нових Україн». По відношенню до українських поселенських земель на півдні Далекого Сходу, поруч із назвою «Зелений Клин», використовувалися також назви «Нова Україна», «Далекосхідна Україна», «Зелена Україна». У літературі використання назви «Далекосхідна Україна» зафіксоване вже 1905 р. в однойменній праці В. С. Ілліча-Світича стосовно до частини Південно-Уссурійського краю з центром в Микольську-Уссурійському[8,с.23-26].

Безперечно, на вибір місць поселення вплинуло прагнення зберегти в нових умовах звичний спосіб життя, між іншим і традиційні види господарської діяльності. Українці тяжіли до землеробства і, відповідно, не дуже охоче селилися в промислових районах. Таким чином, центральне місце в господарстві українців і на Далекому Сході залишалося землеробство, городництво та садівництво[4,с.15-16].

Саме тому вони особливо щільно розселилися саме в Південно-Уссурійському краю, де було багато вільних від лісу та придатних до обробки земель. Українські селяни принесли з собою на Далекий Схід і традиційні способи ведення господарства й свій господарський уклад. Збереження традицій господарської діяльності виявлялося, зокрема, і у складі вирощуваних культур (перш за все – пшениця), і у використанні волів як робочої худоби. Крім рогатої худоби, українці традиційно утримували свиней та були постійними постачальниками сала на міські базари[4,с.15-16].

Наплив українців до Далекого Сходу тривав і в советський період – практично протягом усіх 20-80-х рр. XX ст. Українці в цей час прибували на Далекий Схід, рятуючись від примусової колективізації та Голодомору 1932-1933 та 1946-1947 рр., як в'язні ГУЛАГу та примусово депортовані, а згодом – у рамках організованого переселення до сільської місцевості, за оргнаборами для праці в морі, у рибній промисловості, за комсомольськими спорядженнями на будівництво промислових об'єктів[20,с.74-80].

Бібліографічний список

- 1.Аргудяева Ю. В. Крестьянская семья украинцев в Приморье (80-е гг. XIX - начало XX вв). - М., 1993.
- 2.Аргудяева Ю. В. Крестьянская семья у восточных славян на юге Дальнего Востока России (50-е годы XX в. – начало XX в.). - М., 1997.
- 3.Аргудяева Ю. В. Этническая и социально-демографическая структура сельской семьи у восточнославянского населения южных районов Дальнего Востока России // Дальний Восток России в контексте мировой истории: от прошлого к будущему. Материалы международной научной конференции. - Владивосток, 1997.
- 4.Арсеньев В.К., Титов Е.М. Быт и характер народностей Дальневосточного края. - Владивосток, 1928.
- 5.Георгиевский А. П. Диалектология Дальневосточного края в связи с этнологией. - Владивосток, 1930.

6. Буссе Ф. Ф. Переселение крестьян морем в Южно-Уссурийский край. -СПб, 1896.
7. Винниченко І. Українці в державах колишнього СРСР: історико-географічний нарис. - Київ, 1992.
8. Иллич-Свитыч В. С. Дальневосточная Украина. Киев, 1905.
9. Кабузан В. М. Дальневосточный край в XVII - начале XX вв. (1640 - 1917). Историко-демографический очерк. - М., 1985.
10. Кубійович В., Світ І. Зелений Клин // Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Перевидання в Україні. Львів, 1993. - Т. II.
11. Л-ко М. Українство на Далекому Сході // Нова Україна. Календар на рік 1921-й. - Владивосток, 1921.
12. Лопатин И.А. Национальный вопрос на русском Дальнем Востоке // Новый Дальний Восток. - Владивосток, 1923. - Полутом I.
13. Меньщиков А. Материалы по обследованию крестьянских хозяйств Приморской области. Т. 5. Новоселы (таблицы и тексты). - Владивосток, 1914.
14. Нова Україна. Календар звичайний на рік 1921-ший. - Владивосток, 1921.
15. Новицький М. Зелений Клин (Приморщина). - Харків, 1928.
16. От Владивостока до Уральска. Путеводитель к путешествию е.и.в. государя наследника цесаревича. Составлен Центр. Стат. Комитетом МВД, 1891.
17. Приамурье. Цифры, факты, наблюдения. - Владивосток, 1909.
18. Руднев В. А. Население // Труды Амурской экспедиции. Материалы статистико - экономического обследования казачьего и крестьянского хозяйства Амурской области. Вып. 2. Т. 2. Ч. 1.
19. Черная Н.В. Украинское население России и СССР за пределами Украины (XVIII - XX вв.) // Динамика численности и размещение. Расы и народы. - М., 1991. - Вып. 21.
20. В.Чорномаз. Українці на Далекому Сході. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2010. - Т.ХV.

Стаття надійшла до редакції 15.12.2011

Вячеслав Чорномаз

Украинцы на Дальнем Востоке. История, статистика – (XIX – XXI века)

Аннотация: В статье исследуется история украинское население Дальнего Востока.

Основной акцент концентрируется на источниках статистики чисельности украинцев за период их проживания на Дальнем Востоке с XIX по XXI век.

Ключевые слова: Украинцы Дальнего Востока, украинцы Приморщины, украинцы Зелёного Клина, украинские переселенцы, статистические источники об украинцах.

Viacheslav Chornomaz

Ukrainians on Far East. History, statistics (XIX-XXI centuries)

Annotation: In the article the history of Ukrainian population of Far East is researched.

The main accent is concentrated on the data of quantity statistics of Ukrainians during their residence on Far East from XIX to XXI century.

Key words: Ukrainians of Far East, Ukrainians of Primoriye, Ukrainians of Zelenyi Klyn, Ukrainian resettlers, statistical sources about Ukrainians.

**Український письменник-москвич, Василь Трофимович Наріжний –
основоположник українського роману**

Анотація: У статті досліджується українська література початку XIX століття яка розвивалася в межах Російської імперії.

Основний акцент концентрується на українському письменнику-москвичу, Василю Трофимовичу Наріжному - основоположнику українського роману.

Ключові слова: Українська література початку XIX століття, Василь Трофимович Наріжний, основоположник українського роману.

Українська література початку XIX століття розвивалася в межах Російської імперії після жорстокого знищення української держави в останній чверті XVII століття. У той час українська культура була майже ліквідована диктаторським режимом Російської імперії. У таких нелегких умовах розпочав у першій чверті XIX століття свою українську літературну діяльність перший український романіст Василь Трофимович Наріжний (1870-1825 рр.). Незважаючи на складні умови епохи російського тоталітаризму, українська література не занепадає, з'являються нові, дуже талановиті та яскраві імена, особистості, які, на жаль, мало знані навіть сучасним українським літературознавцям, історикам літератури та українським критикам.

Проаналізовані нами літературні джерела свідчать, що В.Наріжний є обдарованим українським письменником, який своєю творчістю заклав підвалини українського класичного роману. Водночас слід наголосити, що В.Наріжний, живучи в умовах російського оточення, був українським патріотом, який задовго до епохи знаменитого українця М.В.Гоголя творив українську класичну літературу в тих жорстоких умовах закабалення українського народу, будив українську самосвідомість, національну гідність, культуру своїми історико-літературними творами, в яких висвітлював українську державність IX-XIII ст., українську козацьку державу. Бачимо кризу призму часу, що серед талановитих українських письменників В. Наріжний на початку XIX ст. в Російській імперії започаткував українську романістику, зробив підґрунтя для розвитку української тематики в творчості М.В.Гоголя[7,с.118-124; с.5-18].

Зрештою, українська тематика у творчості В. Наріжного слабо вивчена, оскільки російська та радянська літературна критика завжди розглядала творчість українця В. Наріжного лише як творчість «російського письменника», «основоположника російського роману». Сьогодні ми, в умовах української незалежної держави, проаналізувавши творчість В.Наріжного, бачимо яскраві приклади українського письменницького таланту на прикладі конкретних історичних та художніх образів українського життя, які розкривав письменник. У творчості письменника бачимо той інтелектуальний доробок, який притаманний українській художній та письменницькій культурі та літературі, що дає право вважати В.Наріжного засновником української літературної традиції XVIII-XIX століть[7,с.118-124].

Слід наголосити, що українську літературну традицію В. Наріжного в Росії розвинув талант М.В.Гоголь, який наголошував, що історико-культурний та літературний контекст, який він сформулював у Росії на українському національно-культурному та письменницькому ґрунті, був закладений В.Т.Наріжним.

У статті «О движении журнальной литературы» М.Гоголь писав: «Нигде не встретишь, чтобы упоминали имена уже окончивших поприще писателей... Наша эпоха, кажется, как будто отрублена от своего корня, как будто у нас вовсе нет начала, как будто история прошедшего для нас, украинцев, не существует...»[5,с.104-105].

Однак, якщо донедавна вважалось, що українська література в умовах жорстокого російського самодержавного режиму в першій чверті XIX століття занепадала, то вже у 1841 р. це твердження вважав невірним визначний російський літературознавець В.Белінський, який в огляді «Русская литература в 1841 году», називаючи В. Наріжного першим романістом, наголошував: «Романістів у першій чверті XIX століття було багато, однак серед них є першим письменник українського походження, який забутий в Росії, оскільки віднесений російськими письменниками до малоросійської літератури». Василь Наріжний у 1824 р. написав перший роман на малоросійську тематику з національного та культурного життя. Твір вирізняється яскравим письменницьким талантом, тому В. Наріжного критики, обізнані з його творчістю, слушно називають родоначальником роману [1,с.137].

Василь Трофимович Наріжний народився у 1780 р. в містечку Устивиці, Миргородського уїзду, Полтавської губернії. Батько письменника, Трофим Іванович Наріжний, походив із запорізьких козаків, служив вахмістром у Чернігівському карабінерному полку. У складі козацьких полків під керівництвом

фельдмаршала Румянцева-Задунайського він брав активну участь у російсько-турецьких війнах, після виходу у відставку отримав перший офіцерський чин корнета і спадковий дворянський титул.

Василь Наріжний у «Послужному списку» вказував: «Людей за собою не имею, а имением недвижимым владею я не по предкам, а собою для дневного пропитания приобретенным, пахотною и сенокосною землею не владею. Других же угодий никаких не имеется...» [2,с.5].

Як засвідчують дослідники В.Ф.Калмиков та В.С.Ідзьо, дитячі роки письменника минули в містечку Устивиці у середовищі українського національного та культурного життя та української історії, знання про яку він черпав із розповідей батька, загальні засади функціонування якої виклав у подальшій творчості: у творах «Запорожець», «Гаркуша – малоросійський розбійник» та інших. Початкову освіту В. Наріжний отримав дома під керівництвом свого дядька Андрієвського-Наріжного. У дванадцятирічному віці його відіслали вчитися в дворянську гімназію при Московському університеті, яка готувала майбутніх студентів цього вузу. Саме в університеті він познайомився з істориками та літературознавцями, письменниками та критиками: А.Ф.Мерзляковим, А.Ф.Воєйковим, В.П.Вронченком, А.Тургенєвим. Беручи участь в університетському літературному гуртку, він знайомиться з творчістю Ломоносова, Татіщева, Карамзіна. Саме тоді В. Наріжний планує створення історико-героїчних поем української минувшини. Досліджені праці лягли в основу написання таких творів В. Наріжного: «Рогволод», «Дмитрий Самозванець». Ці твори немов би були предтечею «Слов'янських вечорів», у яких письменник зафіксував основні віхи історії України епохи Київської Русі, показав історичний розвиток українського народу від часів слов'янських племен до розвинутої державності [7,с.118-124; с.5-18].

У «Слов'янських вечорах» Василь Наріжний виявив своє бачення української язичницької міфології та культури до часу прийняття володарем України-Русі нової релігії християнства. «Слов'янські вечори» В. Наріжного – це вся історія України домонгольського періоду, яка закінчується описом нападу татаро-монголів на Київську Русь. Яскраво відтворює В.Наріжний смерть чернігівського князя Михайла в Золотій Орді. Як наголошує автор, ця праця присвячена «Единственно отечеству, витязям земли Руской». У творі письменник використовує всі виявлені тогочасні літописи та Слово о полку Ігоревім. Слід наголосити, що тогочасна критика високо оцінила «Славянские вечера», назвавши його «большим философским, литературным и историческим достоянием малороссийского писателя». Рецензент «Цветника» писав: «Можно назвать труд «Славянские вечера» подражанием Оссиановым, весьма удачным. Превосходная проза!...» [11,с.263-264,с.273].

Слід наголосити, що перша частина «Славянских вечеров» була опублікована в 1809 р., вона і містила вісім повістей: «Кий і Дуліб», «Славен», «Рогдай», «Велесил», «Громобій», «Ірена», «Мирослав», «Михайл». Згодом В.Наріжний додав ще шість повістей, серед них – «Любослав» та «Ігор». Останній твір вперше був опублікований в журналі «Украинский вестник» № 4 в 1918 р., і редакція вперше відзначила В.Наріжного як письменника, який майстерно висвітлює українську історію та культуру, і є першим визначним українським романістом ХІХ ст. в Російській імперії [10,с.9-13].

Із 1802 р. В. Наріжний перебував на Кавказі, де бачив боротьбу кавказьких народів за своє соціальне та національне визволення, злочини російської адміністрації, казнокрадство чиновників. Це, закономірно, вплинуло на подальшу творчість письменника, відбилася в романі «Черный год, или Горские князья», який одразу ж був заборонений. Побачена боротьба кавказьких народів за своє національне визволення привернула увагу В.Наріжного до національно-культурного та духовного життя свого, українського народу. Продовжуючи демократичну тенденцію, започатковану творчістю на Кавказі, В.Наріжний у 1824 р. пише роман «Бурсак», в якому вся увага зосереджується на історичному минулому своєї батьківщини – України. Письменник у цьому епічному полотні яскраво показує боротьбу українського народу з польським панством, розкриває український державний устрій часів української гетьманської держави. У романі подано великий пласт українського архаїчного етнографічного матеріалу. Вперше в українській літературі В.Наріжний розкриває новий тип українця на порозі буржуазної епохи. Критика схвально оцінила «перший український роман «Бурсак». Так, рецензент журналу «Благонамеренный» писав: «Характери дійових осіб висвітлені прекрасно, особливо характер гетьмана». Далі рецензент наголошував: «...Характер гетьмана превосходен... Малоросы, обычаи малороссийские, гетманский двор, шляхетство, Сечь Запорожская и прочие культурные традиции малоросиян описаны превосходно...» [3,с.280-281].

Яскраво своє позитивне ставлення до української гетьманської держави та військового устрою козаків у Запорозької Січі В.Наріжний виявив у повісті «Запорожець», де розкриває весь демократизм українського політичного та культурного устрою, завзятість та волелюбність кращих синів українського народу, українських лицарів із Запорізької Січі. Таким чином, у повісті «Запорожець» В.Наріжний звернувся до минувшини рідної України, любов та зацікавлення трагічною історією якої він переніс крізь усе своє життя. У повісті «Запорожець» автор виявляє своє бачення функціонування Запорізької Січі, устрій якої він ідеалізує, використовуючи український фольклорно-етнографічний матеріал, історичні джерела, які

повинні були слугувати розкриттю теми та характеристики життя українського народу в контексті європейського життя у XVIII столітті. Дослідник М. Шашмагонов вважає, що повість «Запорожець» постає яскравим нарисом з історії України та Запорізької Січі, в якому бачимо елементи українських народних легенд, епосу. Вперше рецензія на повість була опублікована в «Отечественных записках», і автор статті наголосив: «Історія Запорізької Січі – це опис не строго документальний, а витвір світобачення та історико-політичного світогляду і новітнього устремління самого В. Наріжного» [12, с.21-22].

У наступному романі «Два Ивана, или Страсть к тяжбам», який В. Наріжний написав у 1825 р., письменник розкриває життєвий уклад дрібного українського дворянства. В основі сюжету роману – тяжба двох українських поміщиків Івана Зубаря та Івана Хмари з паном Харитоном Занозою. Автор відтворює правдиві сцени життя українських поміщиків на тлі побуту, свят та буднів українського народу. Твір В.Наріжного за структурою зображення життя українського народу набагато яскравіший за гоголівську повість «Як посварилися Іван Іванович з Іваном Никорфоровичем» [7, с.114-118; с.5-18].

Слід наголосити, що роман В. Наріжного був визнаний найкращим з-поміж інших творів його сучасників. Так, П.А. Вяземський у листі, опублікованому в журналі «Московский телеграф» в 1825 році, писав: «Нарежный победил первый, и покамест один. Это трудность, которую, признаюсь, почитал я до него непобедимой. Мне казалось, что наши нравы, что вообще наш народный быт не имеет или имеет мало окончательностей живописных, кои мог бы схватить наблюдатель для составления романа» [4, с.203-204]. Таким чином, опублікований у «Московському телеграфі» роман Василя Наріжного «Два Івана» вже після смерті автора був високо оцінений літературною громадськістю, редакція так коментувала його вихід у світ: «В.Т.Нарежный... подавал некогда большие о себе надежды. Обстоятельства – тяжелая цепь, часто угнетающая таланты, – остановила и Нарежного на его поприще» [8, с.346-347].

Слід наголосити, що схожі явища з українського народного життя описав В.Т.Наріжний й у романі «Російський Жилбаз», повістях «Багатий бідняк», «Марія», «Турецький суд», «Наречена під замком», «Заморський принц» та інших [7, с.118-124; с.5-18].

В останні роки життя письменник активно працював над романом з українського народного життя «Гаркуша, малороссиский разбойник». Тут письменник засуджував закріпачення російським самодержавством українського народу. У романі В.Т.Наріжний намагався з історичною достовірністю відтворити всю біографію українського народного месника другої половини XVIII ст., Гаркуші, який намагався помститися російському самодержавству за всі кривди, заподіяні українському народові. Увагу автора привертає тема як національного, так і соціального поневолення та насилля над українським народом. Характеризуючи Гаркушу як особистість талановиту, скромну і чесну, самодостатню та обдаровану, яка має власну українську гідність, В.Т.Наріжний, розкриває його образ у контексті боротьби всього українського народу за своє соціальне та національне визволення. Гаркуша піднімає український народ на боротьбу. Як зауважують дослідники В.А.Гріхін, роман «Гаркуша, малороссиский разбойник» є найвизначнішим романом антикріпосницького спрямування в літературі першої третини XIX століття. Очевидно, що на ґрунті українського національно-культурного спрямування твір заборонив російський цензурний комітет» [6, с.21-22].

Як свідчать дослідники творчості В.Т.Наріжного, твір за життя письменника не був опублікований.

У 1835 р. дружина В.Т.Наріжного звернулася до цензурного комітету з проханням дозволити опублікувати роман. У доносі цензора А. Крилова від 9 травня 1835 р. голові Петербурзького цензурного комітету князю М.А.Дундукову-Корсакову було наголошено: «Автор розвиває своїм романом почуття помсти... Він розвиває образ свого героя від часу праведності і до часу створення злочину проти російської влади... Оскільки роман незавершений і ми не знаємо, чим і як закінчив герой, то не можемо судити про твір...» [9].

За таких обставин публікувати роман було заборонено. Без вказування імені автора уперше роман опублікували у 1831 р. в «Українському альманасі». Як наголошував невідомий автор вступної статті, в Україні «народ про героя та народного месника Гаркушу складав багато легенд та балад, в яких месник зображається захисником українського народу, мужнім та винахідливим месником. Основна думка автора – це розповідь про “справедливого розбійника», який відстоював ідею звільнення з іноземного рабства українського народу... Автор роману через все своє життя в тайні проніс цю «козацьку ідею, яка передалася йому від батька...». Ми вважаємо, що статтю написала вдова В.Наріжного. З рукописом роману «Гаркуша, малороссиский разбойник» у кінці минулого століття працювала дослідниця творчості В.Наріжного М.Н.Білозерська. У 1925 р. дослідник В.А.Бурдін віднайшов рукопис роману в рукописному відділі Державної публічної бібліотеки ім. М.Салтикова-Щедріна. Він розпочав підготовку до видання роману, який в той час ще залишався невідомим [7, с.5-18].

Уперше українською мовою роман «Гаркуша, малороссиский разбойник» був виданий у Харкові в 1931 р., російською – у Москві в 1950 році [7, с.118-124; с.5-18].

Головний герой роману Семен Гаркуша – історична постать, провідник селянського руху в Україні у другій половині XVIII століття. Відомо, що в середині століття він був козаком у Запорізькій Січі, який відстоював незалежність України перед експансією Росії. У 1748 р. разом із запорожцями Семен Гаркуша брав участь в різних повстанських рухах в Україні, у козацьких загонах брав участь у російсько-турецькій війні 1768-1774 рр., у 1771 р. під Хаджибеєм був поранений. Після одужання на чолі загону козаків та селян, які повтікали від своїх панів, нападає на помістя російських поміщиків, які окупували українські землі та закабалили український народ. У 1775 р., як і багато інших січовиків, був відправлений в Сибір, звідкіля утік. В Україні організував загін народних месників і мстив за тиранію України російським самодержавством. Згодом Семена Гаркушу схопили і відправили в Москву, де його засудили до довічної каторги у Казані. Однак, невдовзі він знову втік і повернувся в Україну. У 1784 р. розбійника-месника знову схопили і заслали на каторжні роботи в Херсон, де він і загинув. Як впливає із сказаного, В.Т.Наріжний постає перед сучасними дослідниками як український письменник, досліджуючи творчість якого можна припустити, що В. Наріжний – засновник українського роману, який жив і працював у складний для українського народу час, однак навіть у таких умовах його визначна творчість слугувала поневоленому українському народу, будила його національну та культурну свідомість[7,с.118-124; с.5-18].

Творчість В.Т.Наріжного, який жив і творив у першій чверті XIX ст. в умовах Російської імперії і формував українську літературну думку, необхідно досліджувати в новому ракурсі. Його літературну творчість необхідно повернути в Україну, перекласти на українською мовою і донести до сучасного читача.

Бібліографічний список

- 1.Белинский Н.В.Собрание сочинений в 9-ти томах. - М.,1976. - Т.І.
- 2.Белозерская Н.В. В.Т. Нарезный. - Спб.,1896. - Ч.2. - Приложения.
- 3.Благонамеренный.Ч.27, 1824.
- 4.Вяземский П.А. Сочинения. - Спб.,1878. - Т.І.
- 5.Гоголь Н.В.Собрание сочинений в 6-ти томах. - М.,1953. - Т.6.
- 6.Гріхін В.А., Калмиков В.Ф. Творчество В.Т.Нарежного. В.Т.Нарежный. Избранное. - М., 1983.
- 7.Калмиков В.Ф. Жизнь и творчество украинского и русского писателя В.Т.Нарежного. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М.1999. - Т.ІІІ.
- Ідзьо В. Василь Трофимович Наріжний - основоположник українського роману. - Львів «Сполом», 2008. - 44с.
- 8.Московский телеграф. - М.,1825. - №16.
- 9.Нарежный В.Т. - Архив Института русской литературы Российской Академии Наук. - Москва.
- 10.«Украинский вестник». - С.-Пб., 1918 г. - №4,
- 11.«Цветник». - М., 1809. - Ч.ІІІ. - №8.
- 12.Шахмагонов Н. В.Т.Нарежный.Историческая проза. - М.,1990.

Стаття надійшла до редакції 18.12.2011

Виктор Ідзьо

Украинский писатель-москвич, Василий Трофимович Нарезный – основоположник украинского романа

Аннотация:В статье исследуется украинская литература начала XIX века развивавшаяся в границах Российской империи.

Основной акцент концентрируется на украинском писателе-москвиче, Василии Трофимовиче Нарезному – основоположнику украинского романа.

Ключевые слова:Украинская литература начала XIX века, Василий Трофимович Нарезный, основоположнику украинского романа.

Viktor Idzo

Ukrainian writer-moscower Vasyl Trofymovych Narizhnyi – founder of Ukrainian novel

Annotation:In the article Ukrainian literature of the beginning of XIX century, developing within the bounds of Russian empire is researched.

The main accent is concentrated on Ukrainian writer-moscower Vasyl Trofymovych Narizhnyi – founder of Ukrainian novel.

Key words: Ukrainian literature of the beginning of XIX century, Vasyl Trofymovych Narizhnyi , founder of Ukrainian novel.

До історії української літератури в Російській Федерації

Анотація: В статті досліджується проблема розвитку української літератури в Російській Федерації.

Основний акцент концентрується на українських літераторах, істориках, науковцях, які внесли вклад у розвиток української літератури в Російській Федерації.

Ключові слова: Українська література, Російська Федерація, українські літератори Росії.

В Україні сьогодні добре знані імена письменників, що творили і творять нашу літературу в США і Канаді, Західній Європі, Австралії та Південній Америці... З кінця 80-х років, завдячуючи процесам гласності і відкритості, а потім і незалежності нашої держави, творчість цих українських поетів, прозаїків, істориків літератури та літературознавців активно вводиться в контексти загальноукраїнського красного письменства. В Україні виходять численні збірники їх творів, з'являються історико - аналітичні розвідки та творчі портрети численних авторів із західної діаспори. За їх активною участю в Україні відбуваються численні творчі зустрічі, наукові конференції, всесвітній фестиваль української поезії «Золотий гомін» тощо. Все це засвідчує по - справжньому світовий ареал творення української літератури, динамічне засвоєння материковим її тілом усього кращого, що створено українськими письменниками на чужині. Втім цей надзвичайно важливий і благодотворний процес виявлення і надання цілісності розпорошеним у світах масивах духовної енергії української нації буде неповним і незавершеним, якщо не охоплюватиме великого обширу української духовної культури і літератури зокрема, тієї її частини, що творилася на теренах Росії, Російської Федерації[1,с.49-54].

Спробуємо визначити суть цієї дефініції: українська література в Російській Федерації - література, створювана і видавана українською мовою на території Російської Федерації як в центрі, так і в регіонах з компактним проживанням українського населення. Важливо згадати, що початок традицій побутування і розвитку нашого красного письменства в Росії пов'язаний з іменами, Ст. Яворського, Дм. Туптала, Ф.Прокоповича /18 - те ст./, засновника українського роману В.Наріжного, поета і художника Т.Шевченка, М.Костомарова, Я.Кухаренка, В.Мови, В.Вареника /19-те ст./, Я.Жарка, В.Потапенка, Г. Доброскока, В.Самійленка, С.Петлюри та ін. /початок 20-го ст./ та багатьох інших... Дехто з цих авторів перебував у Росії тимчасово, волею жорстоких обставин долі, і власне діаспорна література тут завше перебувала під безпосереднім впливом майстрів слова з Великої України. Живучи в Росії, письменники - українці прагнули, настільки дозволяли умови, долучитися до загальноукраїнського літературного процесу, засновували тут свої літературно-художні видання /альманах «Ластовка», журнал «Основа», що видавалися в середині 19 ст. в Санкт - Петербурзі; журнали «Зоря», «Украинская жизнь», «Промінь» продовжили традиції української журналістики в Москві.../ На їх сторінках друкувалися твори публіцистичних жанрів, а також поезія, проза, літературна критика, фольклорні та історико - краснзнавчі матеріали, що знаходили жвавий відгук і в Україні. Антиукраїнська політика царизму, переслідування і заборони українських видань, тотальна русифікація українського населення не дозволяли українській літературі розвиватися тут в рамках цілісного літературного процесу[2,с.29-31].

Стосовно двох перших десятиліть ХХ століття вищенаведене визначення української літератури в Росії з певною часткою умовності може бути поширене і на ту частину української літератури, яка функціонувала і розвивалася на території, що входила до геополітичного простору Російської імперії /Наддніпрянська Україна, або т.зв. Малоросія/. Українська література зберігала свої корінні якісні особливості як самостійний національний ідейно-художній феномен, хоча включеність в загальноімперську систему природнім чином вносила деякі специфічні моменти в окремі письменницькі долі, в тематичний і жанровий репертуар, в характер творчих та ідеологічних взаємодій, притягувань і відштовхувань, в практику журнально - видавничої справи[3,с.34-38].

Значним успіхом користуються в той період у російського читача романи і повісті В.Винниченка, що публікуються в збірниках «Земля», виходять у світ в російських перекладах тритомник його оповідань, декілька томів зібрання творів. Тоді ж видаються журнали «Украинский вестник» /Санкт - Петербург/, «Украинская жизнь», «Зоря», «Промінь» /Москва/, останні два - українською мовою/, які за нових історико - культурних умов продовжили традиції петербурзьких українських видань ХІХ століття - альманаху «Ластовка», журналу «Основа». Однак загалом в Росії, зокрема, й у місцях масового проживання українського населення /Північний Кавказ, Дон, Поволжя, Воронізька і Курська губернії, Південний Сибір, Далекий Схід/ в умовах імперської політики жорстокого обрусительства українська література не мала ніяких можливостей розвиватися в рамках більш - менш цілісного процесу, а ті літературні сили, що там

були, не мали реальних можливостей для свого виявлення, були розрізнені і, за деякими винятками, відрізані од загальноукраїнського літературного життя[2,с.29-31].

Окреме явище дорадянського періоду становить феномен кубанської літератури, представлений творчістю А.Головатого, Я.Кухаренка, В.Вареника, В.Мови - Лиманського, Я. Жарка, В.Потапенка, Н.Щербини та багатьох інших письменників, прозова спадщина яких вперше подана як цілісне явище в нещодавно виданому в Краснодарі збірнику «Курень» /антологія кубанської літератури кінця XVIII - початку XX століть/, впорядкованому авторитетним дослідником української літератури Кубані Віктором Чумаченком. Упорядник справедливо зазначає в передмові до збірника, що в історико-культурних умовах Кубані саме український фольклор став плідним ґрунтом для зростання там індивідуальних письменницьких талантів. Разом з тим кубанська література дуже швидко пройшла «фольклорний шлях розвитку» і підключилася до вирішення загальнонаціональних художніх завдань. Про це промовисто свідчить, наприклад, активна участь одного з провідних представників цієї літератури Якова Кухаренка в журналі «Основа», а за ним до українського літературного процесу через цей часопис долучалися й такі кубанські автори як Ф.Бойчук, В.Мова - Лиманський, Д.Дмитрієнко - Бут, С.Шарапх[1,с.49-54].

Разом з тим відсутність на Кубані, де переважну кількість населення складали нащадки запорожців, переселенці з України, української періодичної преси, неприйняття української культури і заборона її офіційною владою, руйнівні процеси русифікації суттєво обмежили можливості подальшого розвитку там української літератури. І тільки короткотривала політика українізації краю /1925-1932 рр./ пробудила до творчості нові українські літературні сили на Кубані.

З початком українізації літературне українське життя в Росії поживалося і в інших регіонах Російської Федерації, де масово проживало українське населення. Дещо раніше свою позитивну роль в розгортанні української преси, публіцистики в Росії відіграло пробудження українського національного руху в період революційних подій 1917 р. Так, уже одразу після Лютневої революції 1917 р. не тільки в обох столицях, але і в низці провінційних міст Росії виникають українські видання: «Наше життя» - Петроград, «Сонце України» - Москва, «Праця і Воля» - Воронеж, «Чорноморська Рада» - Новоросійськ, «Голос України» - Омськ, «Українське слово» - Томськ, «Українська Амурська Справа» - Благовіщенськ та ін., створюються національні культурно - просвітницькі центри[1,с.49-54].

Помітно поживалося літературне українське життя в різних регіонах Росії в двадцять роки, що було і відгуком на стрімко зростаючі в добу розгортання «культурної революції» духовні запити українського населення, кількість якого в Росії на той час дедалі збільшувалася. Так, якщо, за переписом населення в 1920 р. у Російській Федерації /без автономій/ проживало більше 4 мільйонів українців, то в 1926 р. цей показник сягнув уже близько 8 мільйонів чол. Тобто майже чверть від загальної кількості українців у СРСР перебувало поза межами України, переважно в Російській Федерації[2,с.29-31].

Ця обставина, а також розпочатий радянською владою на перших порах курс на підтримку національних меншин, зокрема, на українізацію в місцях компактного проживання українського населення, сприяли створенню тут досить розгалуженої освітньої і культурницької інфраструктури. З'являються періодичні українські видання, в тому числі й поодинокі літературно-художні. Об'єктивно цим створювалися сприятливіші умови для виявлення і реалізації творчого потенціалу місцевого українства, зокрема, у галузі журналістики, художньої літератури. Досить швидко відбувалася самоорганізація літературних сил, виникали перші письменницькі організації, що об'єднували авторів, які писали українською мовою[3,с.34-38].

Уже 1921 р. в станиці Старо-Корсунській Краснодарського району створюється об'єднання молодих українських письменників - кубанців, видається машинописний журнал «Зоря». Протягом 1926 - 1928 рр. розгортається діяльність українських літературних організацій в усьому Північно - Кавказькому краї /Полтавської - в станиці Полтавська, «Степ» - у Ростові-на-Дону, «Нова Кубань» - у Краснодарі/[1,с.49-54].

З часом відкриваються нові газети, журнали, альманахи, що групували довкола себе літературні українські сили в Ростові - на - Дону, Краснодарі, Саратові, Хабаровську[2,с.29-31].

Важливим для підтримки українського літературного руху в провінції був «столичний імпульс» українського життя, що надходив з Москви. З жовтня 1923 р. до серпня 1924 р. в Москві активно діяла філія української організації пролетарських письменників ГАРТ /В.Гадзінський, Г.Коляда, І.Доржній, А.Скеля, П.Анищенко та ін./, що стала першою спробою збирання українських літературних сил в масштабах Російської Федерації. Згодом із московського гартівського активу сформувалося ядро всеросійської організації українських письменників «СіМ» /«Село і місто»/ - «Спілка українських пролетарських і селянських письменників в РРФСР». В ній об'єдналися українські письменники, що проживали в Москві, на Кубані, в Сибіру[3,с.34-38].

Поклавши в основу своєї діяльності принцип національно - культурної консолідації, СіМ об'єднав письменників, що відносили себе раніше або до пролетарських, або до селянських літераторів, або ж до

«попутників». Цим пояснюється досить широка ідейно-творча платформа СіМУ, неприйняття ним догматизму і вульгарно-соціологічних схем, конструктивне ставлення до національних традицій, хоча все це поєднувалося й з даниною модним деклараціям футуристичного зразка. Кращим творам письменників, що належали до СіМу, властиві прагнення до постановки і вирішення складних художніх завдань, до психологізму, філософського осмислення проблем життя, до розширення тематичної, жанрової, стильової палітри. Усе це знаходило вияв на сторінках численних друкованих видань цієї організації, філії якої діяли також на Кубані, в Сибіру та Казахстані[3,с.34-38].

У 1925 р. в Москві створюється українське книжкове видавництво «СіМ», яке за перші півроку спромоглося видати 15 назв книг українських письменників, як класиків, так і сучасників. Того ж року починає виходити літературно - художній журнал «Нео – Ліф», що надавав свої сторінки творам письменників не тільки з Москви, але й Кубані, Казахстану, Сибіру /І.Дорожній, О.Касьян та ін./ У перші ж місяці діяльності видавництва «СіМ» з'являються друком поетична збірка Г. Коляди «Штурм і натиск» в оформленні професора О.Родченка, «Вибрані твори» цього ж автора. Окремими книгами з'являються поеми В.Гадзінського «Заклик Червоного Ренесансу» і І.Дорожнього «Потяг смерті». За редакцією В.Гадзінського і Костя Буревія «СіМ» видає 45 - тисячним накладом «Повний збірник творів Тараса Шевченка в 2 - х томах» українською мовою в художньому оформленні видатного українського художника Ан. Петрицького. Тоді ж покладено початок серії «Библиотека украинских писателей в русских переводах»[3,с.34-38].

Важливо було те, що Московський центр «СіМу» не замикався на реалізації творчих планів «столичних» авторів, але прагнув підтримати вогнища українського літературного життя в Російській Федерації, допомогти філіям у Сибіру, Казахстані, на Кубані, а також окремим членам спілки, орієнтуючись при цьому не тільки на професійні літературні сили, але також і на ширше коло робітників, початкуючих авторів. Такий «масовізм», підданий справедливій критиці в Україні, у практиці «СіМу» мав і свіє позитивний сенс. Адже мова йшла про залучення до літературної творчості рідною мовою, до національної культури українців Росії, які, здавалося, були приречені тут на повну асиміляцію десятиліттями обрусительської політики. Разом із тим у творчості провідних письменників – «СіМівців» помітне рівняння на кращі зразки сучасного мистецтва, розширення тематичного та ідейно - стильового діапазону, посилюється інтерес до вічних проблем філософського осмислення життя. Освоюються нові для української літератури жанри науково - фантастичної повісті - антиутопії /В.Гадзінський, «Кінець»/, кіноповісті /В.Очерет, «Кривавий монастир»/, афоризмів /Г.Коляда, «Цвітна капуста»/. В багатьох творах успішно долалися властиві радянській літературі 20-х рр. догматичні підходи до життя, вульгарно-соціологічні схеми та ілюстративність. Українські письменники Російської Федерації брали активну участь в літературних дискусіях того часу, рішуче виступаючи проти псевдоінтернаціоналізму Всесоюзної асоціації пролетарських письменників, звинувачуючи її керівництво за зневажливе ставлення до літератур національних меншин, недопущення їх на «зовнішній ринок літератури»[2,с.29-31].

Схоже, що саме гострий конфлікт з пролеткультівським керівництвом спричинив 1927 року фактичне закриття «СіМу». Досить швидко припинили діяльність також його видавництво і журнал.

Цікавою і досі маловивченою сторінкою побутування української літератури в РФ є і діяльність кубанської філії «СіМу», яка об'єднала кращі українські літературні сили краю /М.Чайка, І.Луценко, Я. Яр, Т.Івашенко, К.Тихий та ін./. Новий імпульс для свого розвитку українська література в Придонні і на Північному Кавказі отримала з виникненням україномовних газет в Ростові - на - Дону, Краснодарі, а також появою тут альманахів і журналів «Новим шляхом», «Великим колективом», «Наступ», «Ленінським шляхом», налагодженням випуску українських книг у видавництві «Северный Кавказ». Так, в 1931 р. у видавництвах Північно-Кавказького краю було видано 149 назв українських книг та брошур загальним накладом 968.000 примірників. Згідно з планом 1932 р. передбачалося надрукувати вже 600 назв з накладом 4.800 000 примірників[1,с.49-54].

Після ліквідації Спілки українських письменників Російської Федерації «Село і місто» українське літературне життя в краї зосередилося довкола літературної групи «Нова Кубань», що випустила в світ літературно - художній збірник «Нова Кубань», а також гостропубліцистичний нарис Ф.Чапали «Українізація на Північному Кавказі», збірку віршів І.Луценка, повість Сп. Добровольського «Степ на барикадах» та ін. Наприкінці 20-х рр. українські літератори Північно-Кавказького краю сформували українські секції при місцевих письменницьких об'єднаннях пролетарських та селянських письменників. В них входили С.Добровольський, М.Михасевич, П.Оліячук, Ю.Таран, В.Очерет, Ф.Прийма, М.Лола, О.Кирий, Ю.Коржевський, Ю.Безкровний та ін. В складі української секції Всеросійської спілки селянських письменників перебувало немало літераторів, які водночас були членами всеукраїнської організації селянських письменників «Плуг», завдяки чому їх твори широко друкувалися і в Україні. Творчість українських авторів Північного Кавказу була представлена також на сторінках журналу «На подъеме», де існував український розділ. Саме там, на Північному Кавказі, ропочинали свій шлях в літературу нині

широко знані українські письменники - майстер історичного роману Спиридон Добровольський, всесвітньо відомий поет, автор унікальних строфічних епопей Василь Барка /В.Очерет/, що нині живе у США, сподвижник на ниві української культури та освіти в діаспорі Дмитро Нитченко /Д.Ніценко, Д.Чуб/, котрий мешкає в Австралії... Там, на Кубані, вони зазнали перших переслідувань сталінських сатрапів за свою любов до рідного Слова, якому не зрадили і в далеких світах[3,с.34-38].

Природно, що тогочасне українське літературне життя на території Росії протікало в організаційній і творчій взаємодії з «материковою» літературою, як також і з літературою російською. Багато письменників перебували одночасно як у місцевих, так і в українських організаціях, брали активну участь в літературних дискусіях, що точилися в українській та російській пресі, публікували свої твори в харківських і київських виданнях, а також і в журналах російських письменницьких угруповань. Українські часописи незрідка друкували рецензії на твори цих письменників, причому оцінювалися вони без всяких знижок на діаспорне походження. Рівняння на високі критерії «материкової» літератури, безумовно, мало сприяти щільнішій інтегрованості і наших письменників з Російської Федерації в загальноукраїнський літературний процес. Слід відзначити, що типологічно близькими українському літературному процесові були й тематичні, жанрові, стильові пошуки українських письменників Російської Федерації. В той же час діяльність окремих письменників Кубані та України була тісно пов'язана з життям народів Північного Кавказу, великою кавказькою темою /П.Капельгородський, В.Очерет /Барка, США/, П.Капельгородський та ін.[2,с.29-31].

Природно, що розвиткові українського літературного життя в Росії, особливо ж на Кубані, сприяло тодішнє досить рясне україномовне середовище /за підсумками перепису населення 1926 р. українці в окремих районах Північно-Кавказького краю складали 80-95 відсотків населення, що наближалось до середнього показника Полтавської області/. Стрімко відбувався процес консолідації українських літературних сил краю. Була розпочата організаторська робота по створенню асоціації українських письменників Північного Кавказу, готувався перший її з'їзд. Наприкінці двадцятих років українське літературне життя активно пробуджувалося й в Нижньому Поволжі, де з 1931 р. почав видаватися громадсько-політичний і літературно-художній журнал «Ленінові заповіді», виходила українська газета, довкола яких гуртувалися місцеві літературні сили. Важливим фактом національного самоусвідомлення української творчої інтелігенції в Росії як суб'єкта творення тут національної культури стали перші спроби теоретичного осмислення українського літературного процесу як цілісного явища в умовах Російської Федерації. Яскравим прикладом цього є монографія Юрія Тарана /П.Зайченко/ «Українська література Північного Кавказу», що вийшла з промовистою посвятою: «Консолидации украинских пролетарских и крестьянских писателей Северного Кавказа...»[3,с.34-38].

Однак, ані пролетарське, ані, тим більше, селянське походження не гарантувало українській літературі та її творцям ніякого майбутнього в умовах більшовистської імперії. Насувався невідворотний льодовик сталінського терору. Українська муза лишилася беззахисною на морозних вітрах Сибіру і Соловків, куди невдовзі потрапили сотні творців і поборників української культури та національної ідеї.

Водночас із підступним припиненням політики українізації в районах масового проживання українців на теренах Російської Федерації, яке фактично співпало з початком голодомору і масовим виселенням українських селян під приводом боротьби з куркульством, були зліквідовані і паростки українського красного письменства в Росії. Українські письменники тут були позбавлені не тільки власних видань, якоїсь можливості публікуватися рідною мовою, але часто втратили й волю, були репресовані й закатовані в сталінських ГУЛАГах. «Розстріляне відродження» - це визначення відомого періоду в розвитку нашої культури має в повній мірі бути застосоване й до характеристики трагічно завершеного епізоду нездійсненого становлення українського літературного процесу в Російській Федерації[3,с.34-38].

Вивчення цієї трагічно обірваної сторінки в історії нашої культури має важливе значення як для відтворення цілісної картини світового контексту розвитку української культури, так і з огляду на перспективи духовного відродження сучасного українства в Російській Федерації. Протягом останнього часу в Москві, Самарі, Оренбурзі, Новосибірську, Краснодарі, а також і в Україні з'явилися «перші ластівки» цього відродження - нові книги, журнальні та газетні публікації українських літераторів з Росії, що в своїй сукупності засвідчують наявність у Росії, хоч і нечисленних, але досить цікавих і активних літературних сил, які в непростих сучасних умовах сприяють поширенню і ствердженню українського слова в діаспорі, ознайомленню з нашою культурою широких кіл росіян.

В Російській Федерації працюють члени Спільноти письменників України москвичі знані літературознавець доктор філології Юрій Барабаш, поетеса Юлія Ілліна, перекладач і публіцист О.Руденко-Десняк, хабаровчанин Геннадій Турков /перекладач з китайської та японської мов/; українськими письменниками по праву називаються і члени Спільноти письменників РФ лауреати Державної премії України імені Т.Г.Шевченка відомі літературознавці оренбуржець Леонід Большаков, петербуржець Петро Жур,

прозаїк і перекладач з Калуги Арсен Струк, поет і перекладач Вячеслав Шевченко з Мінеральних Вод, українознавець - науковець, доктор історичних наук, професор, академік, засновник Українського державного університету (УУМ), Українського Історичного Клубу(УІК), Науків Вісників (УУМ та УІК) у Москві - Віктор Ідзьо, під керівництвом якого, проводяться в Москві, міжнародні наукові конференції «Українська діаспора в Росії», «Українсько - російські взаємовідносини»[3,с.34-38].

Активно працюють в царині рідного слова представники молодшого покоління - поет і художник з Алтаю Олександр Остапенко, дослідник української літератури на Кубані Віктор Чумаченко з Краснодару, етнограф і фольклорист Василь Бабенко з Уфи. Яскравою зорею спалахнула на небосхилі українського відродження в Росії багатогранна діяльність відомого філософа, академіка і поета з Новосибірська Йосафа Ладенка, який встиг видати в «неісходимому Сибіру» дві поетичних збірки українською мовою і одну - в російському перекладі ...[3,с.34-38].

Ці та інші приклади засвідчують собою реальне українське літературне життя в Російській Федерації, яке попри всі перешкоди продовжує розвивати в нових історичних умовах досвід і традиції попередників. Глибше вивчити цей досвід, ввести його до загальноукраїнського контексту - справа честі істориків нашої літератури[1,с.49-54; 2,с.29-31;с.34-38].

Бібліографічний список

- 1.Крикуненко В.Г. «Наша дума, наша пісня... До історії побутування української літератури в Російській Федерації». На у к о в и й В і с н и к Українського Історичного Клубу. - М.,1997. - Т.І. - №2.
- 2.Крикуненко В.Г. «Наша дума, Наша пісня...До історії побутування української літератури в Російській Федерації». На у к о в и й В і с н и к Українського Історичного Клубу. - М.,1999. - Т.ІІІ.
- 3.В.Г.Крикуненко. «Наша дума, Наша пісня...До історії побутування української літератури в Російській Федерації». На у к о в и й В і с н и к Українського Університету міста Москви. - М., 2010. - Т.ХV.

Стаття надійшла до редакції 28.11.2011

Віталій Крикуненко

К истории украинской литературы в Российской Федерации

Аннотация: В статье изучается проблема развития украинской литературы в Российской Федерации.

Основной акцент концентрируется на украинских литераторах, историках, учёных, которые внесли вклад в развитие украинской литературы в Российской Федерации.

Ключевые слова: Украинская литература, Российская Федерация, украинские литераторы России.

Vitalii Krykunenko

To the history of Ukrainian literature in Russian Federation

Annotation:In the article the problem of the development of Ukrainian literature in Russian Federation is researched.

The main accent is concentrated on Ukrainian literary men, historians, scientists who made contribution in the development of Ukrainian literature in Russian Federation.

Key words: Ukrainian literature, Russian Federation, Ukrainian literary men of Russia.

УДК801(477)

Андрій Окара

Типи соціально-психологічного позиціонування в комунікативно-мовній ситуації України

Анотація: У статті досліджується історичний розвиток української мови.

Основний акцент концентрується на з'ясуванні типів соціально-психологічного позиціонування в комунікативно-мовній ситуації України.

Ключові слова: Україна, українська мова, соціально-психологічне позиціонування, комунікативно-мовна ситуація.

Мова для України - питання перш за все екзистенційного порядку. А вже потім - комунікативного чи загальнокультурного. Принаймні, хоча б тому, що саме мова та віра створили українську націю. В добу української «Осені Середньовіччя» - у XV-XVIII століттях - православ'я було міцним чинником етнічної

ідентичності, що давав українцям основу для соціально-політичної та духовної консолідації, можливість відчуття себе «народом Божим»; саме православ'я не дало перетворити українців на поляків та католиків, що в ті часи було цілком можливе (і навіть невеликою мірою відбулося зі шляхтою) [3,с.167-172].

У XIX - на початку XX століття, од доби романтизму й до модерну, головним фактором збереження національної ідентичності та створення нової української нації стає українська мова. Точніше, *Слово* як трансцендентна, понадлюдська реальність. Звідси й культ літератури, апофеозом якого стала поетична творчість Тараса Шевченка[1,с.137-140].

За Радянської влади національна ідентичність українців зберігалася насамперед *державними культурно-адміністративними* методами на підставі секулярно-позитивіського розуміння нації — можна було й не належати до православ'я, навіть не знати української мови і безо всяких внутрішніх самодокорів цілком щиро вважати себе українцем. Засобами такої ідентичності була наявність української субдержавності (УРСР) з її власними атрибутами - і запис в офіційних документах про етнічне походження громадянина, і державно-національна символіка, і представництво в ООН, і свідомо створюваний, контрольований та спрямований державою національний культурний процес (у тому числі утворення єдиної норми літературної мови, вивчення цієї мови у школі)[2,с.70-79].

Сучасне, пострадянське, «постколоніальне» уявлення про національну ідентичність знов актуалізувало мовний фактор як один з найголовних, що фіксує належність особи до тієї чи іншої етнічної чи політичної «великої спільноти». (В даній роботі йдеться насамперед про українське населення України, для якого українська мова не є абсолютно чужою, сторонньою. Навіть якщо людина абсолютно не володіє нею, у свідомості живе уявлення про те, що це була мова предків.) Будь-яка сфера людського буття - релігія, культура, філософія, політика, право, техніка - має в своїй основі антропологію - те чи інше уявлення про природу людини, про внутрішнє мотивування її існування, про її зв'язок з різними ієрархічними рівнями світобудови (Богом, природою, соціальним середовищем). Це уявлення екстраполюється на будь-яку сферу діяльності людини, у тому числі й мовну, і відповідним чином структурує її, передбачає ті чи інші провідні концептуальні настанови. Мовно-культурна ситуація в сучасній Україні дає багато матеріалу для роздумів та досліджень саме в антропологічній галузі[3,с.167-172].

Отже, на Західній Україні українська мова домінує абсолютно в усіх сферах - тож людина з цього середовища, як правило, не стоїть перед вибором, якою мовою (українською чи російською) спілкуватися в різних сферах життя, навчати дітей, писати, читати та ін. Звісно, що українською (коли не йдеться про національні меншини), хоча російська як носій культури та один з засобів комунікації, звісно, не заперечується. Вибір мови та мовної поведінки в контексті такої мовно-культурної реальності не є екзистенційним, бо він не обумовлений внутрішнім чинником - питання про виживання української мови там не стоїть; в крайньому випадку, та чи інша мовна поведінка (наприклад, свідоме ігнорування російської мови та російськомовної культури) може бути публічно-демонстративною і мотивуватися політично або ідеологічно[1,с.137-140].

Зовсім інше бачимо на Сході та Півдні України. На прикладі існування української мови на Східній Україні можна виділити та описати три типологічно різні ставлення до мови, три різновиди мотивування тієї чи іншої мовної поведінки та мовного етикету, що частіше за все в реальних умовах полягає у свідомому виборі російської чи української мови для того чи іншого виду мовної практики[4,с.85-91].

Перший тип ставлення - *функціоналістичний, прагматично-утилітарний*. Мова розглядається лише як засіб спілкування, як комунікаційне знаряддя. Таке ставлення позбавлене будь-яких метафізичних та трансцендентних «обертонів», головний критерій в подібному ставленні до мови - її соціальна «престижність», вписаність у контекст «офіційності» та «легального дискурсу». За Радянської влади, у 1960-1980-ті роки, «легальний дискурс» міг обходитися і найчастіше обходився без української мови. Вона існувала у сферах, пов'язаних перш за все з культурою, літературою, історією, гуманітарними науками та сільським контекстом. «Серйозні» сфери (з точки зору техноцентристських стереотипів доби) обходилися без неї. В такій системі цінностей для неї взагалі не було місця. Коли дитину віддавали в школу і поставало питання - в яку саме (українську чи російську) батьки з подібним типом мовної свідомості керувалися відповідними стереотипами та несприятливими умовами доби - їхнє рішення впливало з прагматичного ставлення до проблеми. Дитина скінчить в школу, піде в інститут, в інституті все чи майже все викладається російською мовою (тим більше, якщо в планах був вступ не до українського, а до московського чи пітерського вузу). Після інституту треба йти кудись працювати, робити кар'єру, служити в армії - також все на російській мові. Мова партії, комсомолу, державної служби, якоїсь іншої діяльності - російська. Навіщо тоді потрібна українська мова? [3,с.167-172].

Отже, люди з функціонально-прагматичним ставленням до мови, що керувалися виключно подібними максимами, свій вибір робили на користь російської, причому якщо дехто з них розглядав українську як мову для приватного життя та приватного спілкування, то більшість намагалася позбутися її взагалі - як

соціально неprestижної та «неперспективної», багато хто навіть добивався (завжди з успіхом!) звільнення дітей од її вивчення у школі. Подібне ставлення до мови притаманне людині маси», «середньому» представнику «масового суспільства», який, за Хосе Ортега-і-Гасетом, «не відчуває у собі ніякого особливого хисту або відмінності од інших, але відчуває себе таким самим, як інші, причому аніскільки цим не засмучений, а навпаки - радий себе відчувати як усі». Але прийшли інші політичні часи, розпався СРСР та єдиний культурно-інформаційний простір, в Україні на порядок денний стала де-русифікація та українізація усіх сфер буття, українська мова обрела «офіційний» статус та державний вимір (під цього процесу прийшовся на першу половину 1990-х). Люди з функціонально-прагматичним, утилітаристським ставленням до мови зорієнтувалися в новій ситуації: в культурно-політичному контексті 1990-х пріоритети змінилися на протилежні, отже з державою, з кар'єрною перспективністю, з «офіційним дискурсом», навіть з «офіціозом» тепер пов'язувалася українська мова. За тим самим мотивуванням стало «вигідно» віддавати дітей до україномовних шкіл, всіляко вивчати українську мову та вміти на ній вільно розмовляти, без чого тепер також кар'єрні можливості виявилися значно мінімізовані. Східноукраїнська політична еліта, з якої далеко не всі вміли розмовляти українською (багато хто - саме через те, що колись премудрі батьки звільнили у школі од навчання мови предків), за дуже короткий час не без деякого успіху пододала мовний бар'єр[2,с.70-79].

Другий тип ставлення до мови - *народницький, культурно-фольклорницький*, притаманний перш за все гуманітарній інтелігенції («професійним» українцям: викладачам, письменникам, журналістам, музейним працівникам, фольклористам, історикам та ін.). Як правило, загальна свідомість цих людей є «профанічною» (або позитивістською, або моралістично-релігійною, але позбавленою трансцендентного виміру), тому і їхня мовна свідомість, що побудована найчастіше на романтично-народницькому уявленні про мову як «дух народу», як його органічну та невід'ємну частину, також вторинна - увага ними звертається головним чином на зовнішньо-поверхові явища, а не на трансцендентні реалії чи метафізичні аспекти. Для них є актуальними метафори мови як «духовного скарбу», як «криниці народної душі», як «спадщини від минулих поколінь, що треба передати майбутнім» та ін. За типом мислення такі люди часто мають ознаки належності до вищої касты - брахманів (жерців), але без необхідної ініціації[4,с.85-91].

«Фольклорна» свідомість в українській інтелігенції розвинута набагато сильніше, ніж в російській, бо національна ідентичність українців складалася навколо етнокультури, а в росіян - перш за все навколо державної естетики. Звідси в українському суспільстві (особливо в інтелігентському середовищі) намагання, яке йде ще від доби народництва, абсолютизувати фольклорний дискурс. Це, в свою чергу, впливає й на будову української літературної мови, куди охоче добирають діалектизми, полонізми та германізми, а церковнослов'янською лексикою свідомо нехтують. Оскільки люди саме з подібним світоглядом зараз домінують в тих адміністративно-державницьких органах, що покликані займатися мовною та ширше - гуманітарною політикою, культурою, освітою в Україні, оскільки саме на таких покладено завдання де-русифікації та українізації мовно-культурного простору України, цілком закономірно, що вони своє інтелігентсько-народницьке бачення поширюють на всю свою діяльність. І це, як правило, в цілому має негативні наслідки для праці, в справедливості якої вони щиро переконані. Українська мова та культура в їхньому «прочитанні» набуває образу нудотного «офіціозу», сільського провінціалізму, необхідного, але нецікавого явища. Така інтерпретація відбиває (особливо в молоді) всяке бажання до ототожнювання з рідною культурою, народом та з українським началом взагалі. Нерозуміння головними «хранителями» української ідентичності сучасного культурного контексту додає справі українського національно-культурного відродження відстало-архаїчного смаку[1,с.137-140].

Третій тип ставлення - *традиціоналістський*, тобто такий, що відповідає «Примордальній Традиції» (остання розуміється, за Рене Геноном, як «сукупність богоодкровенних нелюдського походження знань»). В цьому контексті мова розглядається не лише як умовність чи засіб комунікації, але перш за все - як позаумовна трансцендентна реальність, як реальність божественного, а не людського порядку (за аналогією, таке сприйняття можна назвати «іконічним»). Зрозуміло, що подібний езотеричний дискурс апелює до середньовічного культурного світогляду, для якого є актуальними як християнське («іконичне»: мова як Першобраз, як концентрація божественних енергій), так і язичницько-магічне розуміння абсолютності та самоцінності (а не функціональності) словесної матерії (саме на цьому підґрунті виникло вчення Олександра Потебні про «внутрішню форму слова»). Таке розуміння української мови передбачає в людині внутрішній «духовний максималізм» (тоді як два попередні варіанти передбачали «внутрішній антропологічний мінімалізм»)[4,с.85-91].

Порівняно невелика популярність української мови в молодіжних колах Східної України - це, поряд з проблемою недостатнього володіння нею та чисто провінційними й абсолютно нетворчими стереотипами, пояснюється ще й відсутністю відповідного культурного дискурсу, в межах якого вона могла б

позиціонуватися саме як своєрідна, унікальна, пов'язана чи то з соціальним престижем, чи то з метафізичними контекстами[1,с.137-140].

Якусь альтернативу в плані мовної поведінки свого часу, в середині 1990-х, на Східній Україні утворила організація УНА-УНСО: її ідеологи розглядали українську мову не в руслі «офіційно-нудотного» дискурсу «національної свідомості», а саме в трансцендентному плані: як мову Консервативної Революції, як мову спротиву Новому Світовому Ладу (неважко помітити, що в сучасній Україні саме російська мова виконує функції носія нівелюючих вартостей Нового Світового Ладу - уніфікації, стандартизації, глобалізації)[3,с.167-172].

Відродження української мови на Східній Україні може йти двома відмінними шляхами: «екзотеричним» (чи «профаним»), орієнтованим на «людину маси», на духовного конформіста, та «езотеричним», орієнтованим на «максималістів», на духовну еліту[2,с.70-79].

Перший потребує великих організаційних зусиль для створення відповідної маскультної інфраструктури: розважальної, «модної», «сучасної» молодіжної україномовної культури, що була б носієм усіх жанрів та стилів, які вимагає сучасне уявлення про культуру. Тобто в цьому разі українська культура та мова розглядається як просто комунікативна реальність, що принципово не вирізняється з безлічі інших за своїми якісними, онтологічними ознаками. Другий потребує принципово інше ставлення до українського національного начала, і перш за все - до української мови, яка розуміється як найвищий Божий Дарунок народові, як передумова «колективного спасіння», як «Золотий Шлях» у Вічність[3,с.167-172].

Бібліографічний список

- 1.Окара А.М. Запах мертвого слова (огляд російськомовної літератури в Україні). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1999. - Т.ІІІ.
- 2.Окара А.О. Гончар в контексті соцреалістичного дискурсу. Аналіз творчості українського філолога з Москви. Науковий Вісник Українського Університету міста Москви. - М.,2011. - Т. XVI.
- 3.Окара А.Типи соціально - психологічного позиціонування в комунікативно – мовній ситуації сучасної України. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2010. - Т.ХVІ.
- 4.Окара А. Українська та російська культури у ХVІІ столітті: культурний вплив чи культурний конфлікт?. Науковий Вісник Українського Університету м.Москви. - М., 2012р. - Т. ХVІІ.

Стаття надійшла до редакції 23.12.2011

Андрей Окара

Типы социально-психологической позиции в коммуникативно-языковой ситуации Украины

Аннотация: В статье исследуется историческое развитие украинского языка.

Основной акцент концентрируется на изучении типов социально-психологической позиции в коммуникативно-языковой ситуации Украины.

Ключевые слова: Украина, украинский язык, социально-психологические позиции, коммуникативно-языковые ситуации.

Andrii Okara

Types of socio and psychological positioning in the communicative and language situation of Ukraine

Annotation: In the article the historical development of the Ukrainian language is researched.

The main accent is concentrated on the clarification of types of socio and psychological positioning in the communicative and language situation of Ukraine.

Key words: Ukraine, the Ukrainian language, socio and psychological positioning, communicative and language situation.

До історії походження «Руської» азбуки «Кирилиці»

Анотація: В статті досліджується історія виникнення української мови.

Основний акцент концентрується на з'ясуванні походження Руської азбуки «Кирилиці».

Ключові слова: Українська мова, Руська азбука, Кирилиця, походження, історія.

Здавна, якщо не раніше всього іншого, розпочали вчені досліджувати давні пам'ятки монет, кам'яних плит та інших предметів з написами. Ці написи свідчили про накреслення літер грецьким унціальним письмом. Греки, нащадки давніх високоосвічених еллінів, мали широкі поселення біля Азовського та Чорного морів (Херсонес, Ялта, Балаклава, Маріуполь та ін.=25 поселень), де проживають і нині. На монетах, що були знайдені в Херсонесі, - сліди чеканних грецьких літер. Так на одній з них голова богині Артеміди – покровительки міста, а з другого боку цієї монети – літери ХЕР. Вчені встановили, що ця пам'ятка відноситься до грецького періоду, коли місто мало свою автономію (2-1 ст. до Р.Х.). До щасливих знахідок відносять третю Херсонеську монету, на якій написано: СЕКАΙ. ΑΡΟ, що в перекладі означає «лежачий колос», а з другого боку цієї монети написано в два рядки:

ХЕРС

ΟΝΟΥ

Лежачий колосок – емблема плодючості, являється на цій монеті однією з найголовніших статей торгівлі й відносить нас до найдавнішого часу назад, до панування Августа. Написи на каменях, що служили постаментами для статуй богів та богинь, знайдені в Ольвії, також зроблені грецькими буквами й відносяться до часу кінця 1-го поч. 2-го ст. по Р.Х. Про написи грецьким унціальним письмом свідчать й інші давні пам'ятки: чернігівська гривня, напис на камені, знайдений в Десятинній церкві, напис на мозаїках Софійського Собору. Азбука, що збереглася на стіні Софійського Собору в Києві (див. таблицю) має 27 літер, з них 23 – відповідають грецькому алфавіту. Дослідник С.О.Висоцький робить висновок, що це і є давньоруська азбука, яка відповідає писемності дохристиянської доби. Виникає питання, чому на стіні Софійського Собору, збудованого в 1037р., з'явилася азбука? Очевидно, вона відображала писемність стародавніх пам'яток, які в 11- ому столітті ще зберігалися в Софійському Соборі. Це могли бути якісь документи з князівської канцелярії: кодекс законів «Руської правди», який вчені відносять до глибокої давності – від дофеодальної язичницької пори до феодальної християнської; договори Русі з греками, берестяні грамоти, послання... Саме в цій діловій писемності знаходимо відгомін усної народної мови східних слов'ян[2,с.451-459].

Письмо дохристиянської епохи розвивалося набагато енергійніше, ніж рухалася християнізація на східних слов'ян з кінця 10-ого століття! Потреба в письмі з'явилася з накопиченням багатств та з розвитком торгівлі: потрібно було записувати кількість товарів, борги, різні зобов'язання, письмово оформити передачу багатств спадкоємцям та ін. Слов'яни уже вміли складати письмові заповіти про належне їм майно грецькими й латинськими буквами ще до Кирила, відмічає дослідник П.І.Шафарик і підкреслює, що правильніше називати Кирилівську азбуку Греко-Слов'янською або Греко-Руською, так як вона є переважно з грецьким накресленням літер. Софійська азбука – не варіант Кирилиці, вона зберігає риси грецької азбуки (див. таблицю), а саме: літери фіта й ксі стоять ще на тому самому місці, що й у грецькому алфавіті - посередині, а не в кінці азбуки, як у Кирилиці. Азбука, що збереглася на стіні Софійського Собору, має 27 літер (з них – 24 грецькі), тоді як Кирилиця мала 43 букви. На теорію еволюційного розвитку Кирилиці з грецького уставного письма, до якого поступово додавалися букви, що були потрібні для передачі фонетичних особливостей слов'янської мови, вказували вчені й дослідники слов'янської писемності середини 19-ого століття, зокрема академіки: І.І.Срезневський, А.І.Соболевський, П.І.Шафарик, В.І.Ягіч та ін. Так академік Ягіч зазначав, що вивчати слов'янські пам'ятки можна тільки з умовою їх головного джерела – письма грецького. Академік Срезневський підкреслював, що слов'янське письмо зобов'язане своїм існуванням грецькому, бо ж усі давні палеографічні пам'ятки з'явилися під впливом графіки грецької (див. таблиці походження азбук). Східні слов'яни, що жили в Корсуні (Херсоні) в 8-ому - 9-ому століттях переймали вплив не тільки грецької культури, а й східної (арабської, єврейської, хазарської) і могли, на думку академіка Ягіча, виробити письмо, змішане з грецького та східного.

Звернімося до основного нашого джерела про повстання азбук і письма дослідника середини 20-ого століття – І.І.Огієнка. Він підкреслює, що народ, який має вищу культуру, сильно впливає на сусідній народ із культурою меншою, а від народу вищої культури, звичайно, переймається і його алфавіт, який ніколи не створюється якоюсь окремою людиною. Доповнення чи удосконалення можуть робити й окремі особи, підкреслює дослідник, а характер письма тих народів, що складали собі письмо на грецькій основі, відразу

кидається в очі. Першим народом, що завів собі послідовне фонетичне письмо, були фінікійяни. Вони взяли від єгиптян 22 букви і до свого алфавіту нічого не добавили. Єгипетське письмо пережило всі ступені розвитку ідеографії. Перші початки письма в долині Нілу дослідники відносять на час за 7-8 тис. літ до Христа. Найдавніша писана пам'ятка єгиптян, що зберігається тепер у Оксфорді, написана за 4-5 тис. літ до Христа. Як і в письмі єгиптян, позичені букви фінікійців також визначали переважно приголосні звуки, а з голосних вживалися тільки ті, що визначали *i* та *u*. Писали фінікійці від правої руки до лівої, без голосних. Культура фінікійців була дуже високою і їй підпадали всі сусідні народи. Фінікійці вели свою торгівлю з цілим світом, а тому й рано прищепили свою азбуку багатьом народам. Греки з дуже давнього часу були в близьких стосунках з фінікійцями, і так само мусили підпасти культурному впливові. Вони не мали свого власного письма, але життя часто вимагало від них писемності, тому й стали вони вживати для своїх потреб фінікійське письмо. Отже, грецький алфавіт повстав із фінікійського, але в процесі довгого історично-еволюційного життя. Процес перероблення й пристосування фінікійської азбуки до вимог грецької мови тягнувся через довгі віки. Англійський вчений Тейлор, один з найкращих дослідників про історію давніх азбук, відносить перше появлення письма в греків на 9-10 ст. до Христа. Давньогрецьке письмо, як і фінікійське, писалося від правої руки до лівої; пізніше, дець перед 5 ст. до Христа, у Греції з'являється особливий спосіб писання: рядки спочатку йдуть справа наліво, потім – зліва направо. І вже з 5-4 ст. до Христа в Греції встає новітній спосіб писання: зліва направо. Греки перейняли від фінікійців усю їхню азбуку з 22 літер, а також порядок, назву та цифрове значення, але дещо змінили стосовно фонетики своєї мови. Так фінікійські придихові звуки **A, E, I (ii), O, Y(Y)** – стали в греків голосними. Дець у 6 ст. до Христа греки додали до свого алфавіту нові знаки письма: **Y(Y), Ф, X, пси, омега** – тому нові букви містилися вже в кінці грецької азбуки після букви Т (див. таблицю). Так само в Кирилиці букви для чисто слов'янських звуків вміщено на кінці азбуки після грецьких літер. Торговельні відносини греків з Італією розпочалися з найдавнішого часу, коли греки заснували в південній Італії свої колонії. Ось за цього часу греки й занесли до Італії свій алфавіт, що також мав там свою довгу історію розвитку, а вкінці дав алфавіт латинський[3,с.97-101].

Глибше дослідження Кирилиці показало, що її джерело – грецьке унціальне письмо не 9 ст., а ще 7 ст. Форма грецького унціального письма 7 ст. більше подібна до форми найстаріших наших кирилических пам'яток, - підкреслює дослідник І.І.Огієнко, - а це свідчить про те, що певне застосування грецького унціального письма на слов'янських землях, зокрема у східних слов'ян, почалося задовго до Кирила. Ще в кінці 19 ст. вчений О.Первольф висловив думку про те, що «руські» письмена, ще до створення Кирилиці, були написані мовою полян хоч і грецьким письмом. Таку ж саме думку висловлювали майже всі представники слов'янської теорії. Кирило, прийшовши з проповідницькою місією християнства на полях Русі, не міг відразу читати «руські» письмена, а навчившись від місцевих русинів, швидко зміг читати і згодом використав це письмо в своїй азбуці – Кирилиці. Над упорядкуванням слов'янської азбуки Кирило працював довгий час. Спочатку він складав її відповідно до звуків солунської слов'янської мови; пізніше, в міру ознайомлення зі слов'янським світом, робив ті чи інші поправки. Дослідник І.І.Огієнко підкреслює, що частина літер, таких, наприклад, як **б, ш** – прийшла до «руської» азбуки з єврейського письма ще задовго до Кирила, який взяв із цього ж письма ще декілька літер, таких як **ц, ч, ъ, ѿ**, додавши їх до «руського» алфавіту. Отже, не тільки поширення грецької азбуки поміж східних слов'ян розпочалося до Христа й розвивалося по Христу (чому багато допомагали грецькі колонії на берегах Азовського й Чорного морів; жваві стосунки Києва з Царгородом), а й те, що в Хазарії, Києві було багато євреїв ще з найдавніших часів. Ось через це зовсім природний був вплив єврейський на «руське» письмо[3,с.97-101].

Чи завжди східні слов'яни користувалися «руським» письмом до і після Христа, чи користувалися й рунічним письмом або рунами?[2,с.451-459].

Повстання рун вчені відносять на час за 2 тис. років до Христа. Про те, що руни дійсно давнє письмо скандинавців, англійців, германців – свідчить і готський алфавіт. В середині 19 ст. вчений Kirchhoff довів, - підкреслює дослідник І.І.Огієнко, - що руни повстали з латинського письма, яке було розповсюджене в Італії, і яке, знову ж таки, за походженням грецьке! Латинське письмо запанувало на землях чехоморавських, словацьких, польських, хорватських, далматинських та ін. на початку 3ст. по Христу. Сувору критику академіка Ягіча про те, що всі слов'янські рунічні пам'ятки він визнає за фальсифікати, не дає можливості всебічного й об'єктивного їх вивчення. Зміст рунічних написів мало цікавий; переважно це назви тих осіб, кому належала річ з рунічним написом, наприклад: спис, ніж, меч, щит, гребінець та ін., нерідко буває й прізвище майстра, що вирізав напис. Рунічні написи мають переважно одне слово, але бувають і більші, наприклад, на пагорбках, де іноді буває й біографія померлого. Для потреб повсякденного життя рун уживалося мало. Рунічний алфавіт називається futhork – футорк. Найчастіша форма рун – шпичаста, але нерідко й кругляста. Болгарський чернець Храбр в 10 ст. по Христу написав оповідання про писемність слов'янську. Щоб возвеличити Кирила та його азбуку, а головне – сприяти розповсюдженню

християнської віри за допомогою літургійних писаних текстів новоствореною азбукою, що дістала назву церковнослов'янської, Храбр зазначає, що ніби слов'яни до хрещення не мали ніякого письма, та різами (рисками й зарубками) писали й гадали, а як охрестилися, то намагалися невпорядковано писати грецькими й римськими буквами слов'янську мову. От для чого треба було створити «руську» азбуку[1,с.119-120].

Християнство як релігія, не мислиме без літургійних писаних текстів, тобто без книг. Написане в християнських книгах вважається як закон, а всяка зміна в перекладі чи написанні толкується як єресь. До прийняття християнства на Русі світова християнська церква була підкорена трьохмовній догмі. Служба проходила тільки на трьох «священних» мовах: єврейській, грецькій, латинській. Використання інших мов та іншої писемності вважалось єрессю. Грецька мова була природною для Візантії, так як в ній переважало грецьке населення. Латинська мова хоч і була вже давно мертвою мовою, та в певній мірі все ж була зрозумілою в романських державах Європи. Для того, щоб слово боже та мудрість отців церкви могли бути зрозумілими народам інших країн, зокрема слов'янським, потрібно було вести літургії рідною мовою. Перекладав «святе» письмо з грецької мови на слов'янську брат Кирила – Methodій. Брати Кирило та Methodій були потомками болгарських урядовців із міста Солунь. Одержали у Візантії вищий аристократичний сан. Вчилися в Магнаурській школі Константинополя – єдиному університеті того часу. Після його закінчення одержали вищі адміністративні посади. Methodій був призначений правителем військово-адміністративної області у Фесалії, а Кирило одержав посаду головного бібліотекаря Патріаршої бібліотеки. У 855р. брати відмовилися від кар'єри й пішли в отроки, проголосивши, що присвятять себе євангелізації болгар і слов'ян. Вони вирішили створити письмо й перекладати «святі» книги з грецької мови на слов'янську, зокрема на давньоболгарську. До часу прийняття християнства болгарами (середина 9 ст.) як такої загальнослов'янської мови не було. Усна мова русинів, поляків, чехів, сербів, хорватів була досить добре оформлена й розділена. Особливих лексичних і граматичних розрізень не було і, таким чином, давньоболгарська мова була досить добре зрозумілою для всіх слов'ян. Існує той факт, що до 12 ст., на протязі трьохсот років, не було перекладацьких центрів. До 862 р. вже була складена Кирилом азбука й перекладені Methodієм основні богослужбні книги на давньоболгарську мову. І русини, і серби переписували болгарські рукописні книги «святого письма» фототипно, до останньої коми. Приймавши християнство, Борис-1 не відразу вдалося ввести богослужіння давньоболгарською мовою, оскільки Рим і Константинополь проголосили б його й увесь народ єретиками. Необхідно було добитися канонічного визнання нової писемності, щоб могли опанувати нею священники й вчителі. В тому ж 862р. із Константинополя прийшло перше канонічне визнання болгаро-слов'янської азбуки. В Константинополі врахували, що коли вперто відстоювати трьохмовну догму, то вряд чи вдасться вирвати Моравію з-під папського впливу Риму. Патріарх Константинополя благословив нову азбуку Кирила й оголосив її цілком канонічною. На протязі семи літ Кирило та Methodій викладали нову писемність, відбиваючи атаки латинського духовенства. У 869р. папа Микола-1 запросив просвітителів до Риму для дачі пояснення, так як ті займалися проповіддю в папському діоцезі. Було ясно, що над братами готується розправа. Та доки вони їхали до папи в Рим, Микола-1 помер. У нового папи Адріана-2 виникли проблеми: впливові сили римського суспільства виступили проти його виборів на престол. У пошуках союзника він вирішив звернутися до Візантії і прийшов до думки, що коли він підтримає ідеї та діяльність Кирила й Methodія, то отримає від Константинополя потрібну підтримку. Тому-то, замість образ і засуджень за єретизм, Кирило та Methodій були оголошені в Римі героями християнства. Цей акт ще раз був підтверджений в 879р. папою Іоанном-8. Відразу ж після прийняття християнства на території Болгарії було розведено безліч монастирів. Серби й хорвати були першими на Балканах, щодо болгарської духовної експансії. На шляху до слов'янських земель болгари євангелізували ще одну неслов'янську групу народності – румун. Потомки даків та римських легіонерів імператора Трояна були опечені місіонерами Болгарії на рівнинах Валахії та Молдови. Румуни, створивши свою державу тільки в середині XIV століття, офіційною мовою собі взяли церковно-болгарську. Та найбільшого успіху болгари добилися на безкрайніх просторах Русі! Боротьба за Русь продовжувалася більше ста літ, аж до 988р., а ґрунт для цього підготували сотні болгарських місіонерів, «... розкиданих як насіння, по всій Русі - від Мурманська до дельти Дніпра», - підкреслює болгарист Петро Куцаров. Скрізь, де розповсюджувалася влада Візантії, вводилось і нове церковнослов'янське письмо, щоб християнство не тільки розповсюджувалось, а й укріплялося, - відмічає П.І.Шафарик. Отже, на протязі семи віків після прийняття християнства, слов'яни, зокрема в Київській Русі, використовували два письма: церковнослов'янське (давньоболгарське) та «руське». Церковнослов'янська мова була мовою богослужіння, літургій та релігійних книг; вона носила характер догми щодо спілкування в народі. Другою й основною мовою, мовою не тільки спілкування, а й мовою діловою, мовою грамот (документів) та законодавчих пам'яток – була мова народна, яка в своєму письмі особливо й не потребувала новостворених Кирилом знаків письма. В 1710р. Петро-1 зробив розумну реформу кириличного письма. Було введено новий шрифт, який визначав округлість літер, замінено

**Український мовознавець Павло Плющ та українська інтелігенція в 20 -70 - ті роки.
Дослідження з Москви**

Анотація: В статті вивчається життя української інтелігенції в Україні в 20 - 70 роках ХХ століття.

Основний акцент концентрується на історичні долі видатного українського філолога та мовознавця, звідувача кафедри української філології Київського національного університету Павла Плюща.

Ключові слова: Україна, Київ, Москва, українська інтелігенція 20-70 років, Павло Плющ, українська мова, рідна мова.

Говорити про інтелігенцію України дуже непросто було у всі часи, в післяреволюційні - також. Жакливе життя, арешти, заслання зробили свою справу-поділили українське суспільство на дві частини. Одна підтримувала все, що йшло зверху: русифікацію, зневагу до культури, рідної мови і т.і. Що говорити, коли голова українського уряду В.В.Щербицький жодного слова не говорив на українській мові. Друга частина суспільства робила, що могла, щоб зберегти, захистити і рідну мову, і рідну культуру. У одній із шкіл м.Києва лишили один старший клас, викладання велось на українській мові, щоб було куди водити іноземців і показувати «розквіт» української культури. Викладання в вузах велось російською мовою, українську мову можна було почути в Києві, столиці України, лише на базарі, та власне це була не українська мова, а «суржик». Була ще й третя частина українського суспільства (чи не найбільша), яка ставилася до того, що робиться в Україні зовсім байдуже[3,с.66-70].

Звичайно, говорячи про українську інтелігенцію, я можу розповісти лише про батька та про наших близьких друзів, лише про те, що відбувалося на моїх очах. Були роки коли кафедра української мови в столичному університеті, була єдиною кафедрою, де не було аспірантів. Вважалося, що це не обов'язково, можна й без національних кадрів обійтись. Батько як міг боровся, писав, звертався до міністерств, до ЦК України, писав у газети, звертався до громадськості[3,с.66-70].

Коли я була у Парижі у 1991 році, я зустрілася з паном професором А.Жуковським, видатним українським вченим, що живе в Парижі і підтримує українську культуру ще з того європейського французького боку. Я була здивована, що й там знають батька не тільки як вченого, але ще і як відважну людину, що у таких умовах не боїться, саме не боїться, гостро реагувати на все, що заважає розвитку українського мовознавства. Щоб підтвердити ці свої слова професор А.Жуковський зробив на ксероксі відбиток однієї статті, цитуючої батька в одному з розділів в «Українському мирянині в житті церкви, спільності та людства (видання українського християнського руху, Париж-Рим, 1966 р.), що називається «Боротьба за українську мову, її чистоту та розвиток» і «Про брак фахових підручників з української мови, які відповідали б сучасному стану лінгвістики, писали б в першу чергу професор Плющ і П.Тимошенко»[4,с.2].

«Відчувається занедбання української мови, брак кваліфікованих сил в ділянці української мови в українських університетах». Про це писав П.П.Плющ - професор Київського університету. «Винно в цьому міністерство вищої освіти УРСР, яке протягом останніх років ліквідувало набір до стаціонарної аспірантури із спеціальності української мови в усіх університетах України з тієї нібито причини, що воно не має можливості забезпечити призначення цих аспірантів на роботу по закінченні ними аспірантури...»[2,с.8].

Про інших у тому ж «Мирянині» писали і Білодід, який після смерті академіка Л.Булаховського являється найвищим офіційним авторитетом української мови, висловлює реакційне вчення про вищість російської мови... Незважаючи на заходи партії та її речників у виді І.Кравцева та І.Білодіда, боротьба за українську мову продовжується[5,с.15-18].

Батько дуже уважно ставився до студентів, аспірантів, жодного разу не поставив на іспитах оцінку, яка могла б позбавити студента стипендії, завжди захищав їх і казав, що найголовніше - це прищепити любов до знань, культури, до прагнення вчитись. А те, що зараз успіхи не блискучі, це не так уже й важливо, «воно ще вб'ється в колодочки».

Я й зараз пригадую листочки курсових, дипломних робіт, аспірантських дисертацій поділені уподовж пополам, з одного боку заповнені розмашистим крупним почерком студента, аспіранта, а з другого-красивим дрібним характерним почерком батька. Рукою кожного водив він. А як боялися студенти, що на випускних іспитах з'явиться «отой Плющ і почне задавати свої улюблені питання і що встигли побачити в Києві за п'ять років навчання, які музеї відвідали, що бачили в театрі, чому не позбавилися діалектизмів в українській мові і т. ін.» ...Мав надзвичайну працездатність і читав лекції, мав дипломників,

аспірантів (коли можна було) не тільки з української мови, але із Канади, Японії. Десь живе зараз в Японії вчений Фокуока, колишній батьків аспірант, що вивчав українську мову, закохався в неї та й перекладає твори М.Коцюбинського на японську мову. Все життя мого батька було підпорядкованелюбій роботі.

Я не пам'ятаю батька інакше, як за його письмовим столом під зеленою лампою, де день у день проводив він у праці. Вся його постать-невисока, струнка, легка, елегантна. З роками він став невід'ємною частиною університету, так природно було зустріти його постать, що несла на собі відбиток власної гідності, непохлибності, спокійної уповненості, що так приваблювало людей.Стійка, чуйна, вразлива людина, сильна, мужня, порядна.Батько був завжди дуже елегантним і дуже вихованим. Не було випадку, щоб він комусь не відповів на листа.Листувався навіть з маленькою дівчинкою, з якою заприятелював, коли ми відпочивали в Чигирині. Вона збирала обгортки від цукерок, батько купував для неї різні цукерки в різних обгортках і посилав їй з теплими словами. Мій батько був зовсім особливий, не такий, як інші. Енциклопедійно освічений, все життя вчився. Я пам'ятаю, як до нас приходили вчителі з латині, польської мови. Особливо пам'ятаю вчителя латинської мови друга батька-В.Ф.Субача. Пізніше в автобіографічній повісті К.Паустовського я прочитала про нашого Субача, що був класним керівником у К.Паустовського, що вчився в першій чоловічій гімназії міста Києва. Пам'ятаю, як батько з своїм вчителем звернулись один до одного з полум'яними жартівливими промовами, що кінчались веселим сміхом[3,с.66-70].

Пам'ятаю, як Субач 31 грудня 1940 році на зустрічі нового 1941 року у нас дома виголосив промову на латині про гусей, що Рим врятували, а до столу як раз подавали гусей. А трохи пізніше у тому ж таки 1941 напередодні війни його заарештували і він загинув, звичайно. (Тоді перед війною, пройшла смуга безглузвих арештів і в тому жахливому водовороті загинув і наш друг і науковий керівник мого батька славетний А.Ю.Кримський). Про це ніколи батько спокійно згадувати не міг[3,с.66-70].

У 30 - х роках батька призначають інспектором-методистом управління вищої школи Наркомату освіти УРСР, а у 1940 р. він цілком віддається педагогічній та науковій діяльності в університеті. Маючи великий досвід роботи у середній школі у 30-х роках, батько упорядковує посібник для вивчення української мови. Двічі за довоєнного часу виходить його «Збірник вправ з стилістики, у співавторстві», видає посібник для вчителів «Збірник диктантів для 5-7 класів». Широковідомим став «Збірник вправ з синтаксису та пунктуації», що був складений разом із О.Сарнацькою. 1938 р. по 1954 р. збірка зі змінами і доповненнями перевидавалася вісім разів. Разом з тим батько працює в галузі історії української літературної мови, українсько - російських та інших слов'янських зв'язків, історії українського мовознавства, перекладу методики викладання мови у вищій школі. Він став автором перших сестиматизованих посібників з історії літературної мови, статей і заміток з мовознавства.Вийшов і підручник «Історія української літературної мови». Взагалі над цією проблемою працювали такі великі вчені як Максимович-перший ректор Київського університету, А.Ю.Кримський і продовжувач цього напрямку-мій батько[3,с.66-70].

Підручник, що вийшов 30 років тому і зараз лишається єдиним посібником для вузів України з історії української літературної мови. Перу батька належать дослідження про мову творів І.Котляревського, Т.Шевченка, Л.Українки, М.Коцюбинського, І.Тобілевича, В.Стефаніка - молодих сучасних авторів про мову давнього українського письменництва тощо. Багато уваги приділяв вихованню науковців та науково - педагогічних кадрів для вищих шкіл. Він був членом учених рад наукових установ міста Києва, консультантом видавництва і редакцій. Протягом багатьох років очолює експертну комісію з питань українського і російського мовознавства при Міністерстві вищої та середньої спеціальної освіти республіки. Окремо хочеться сказати про ставлення батька до своєї кафедри. Він знав і любив кожного з членів кафедри, цікавився тим, хто і над чим працює, всіляко допомагав, вимагав, сердився, коли зустрічався з несерйозним ставленням до роботи і радів, як дитина успіхом своїх колег. Дуже піклувався і про наукові успіхи і про їх здоров'я. Колись одна з членів кафедри попала в автомобільну катастрофу і надовго опинилася у лікарні, зароджувалась інвалідність, нестаток грошей. Батько розподілив між членами кафедри навантаження так, щоб звільнити хвору від роботи і забезпечити її матеріально.Іноді він запрошував у гості кафедру. Дома пеклось, варилося готувалось безліч страв. Мій син очікував гостей біля дверей і першим сповіщав про те, що прийшла «голодна кафедра». У ті жахливі роки про які я писала батько жив якось безстрашно, настільки безстрашно, що люди тулились до нього, біля нього. Було тепліше, спокійніше.У дитинстві я згадую, як ми ходили до стареньких людей, у яких було заарештовано сина з його дружиною. Всі знайомі кинули їх, боялись з ними спілкуватися. Старі розгубились, з ними була їхня маленька (як і я) онучка. І батько не міг кинути їх, часто навідував, про щось вони з ним говорили, щось їм батько радив, заспокоював.І в інші роки (страшні по іншому) коли вже багато його друзів перебувало в ув'язненні, ходив, писав, клопотав, ми з малою посилали їм (це був наш обов'язок) посилки. Особливо непокоїла його доля друзів-братів Плевако. Старший, Микола Антонович, професор, видатний літературознавець і молодший, Олександр Антонович-економіст. Старший загинув на засланні, а молодший, просидівши всього 30 років,

повернувся нам всім на радість. Багато у ці роки Миколі Антоновичу допомагав академік Олександр Іванович Білецький, який видавав твори Миколи Антоновича під своїм ім'ям, гонорари передавав сім'ї Миколи Антоновича, рятуючи цю сім'ю від голодної смерті. Згадується і те, що трапилось з молодим Білецьким сином Олександра Івановича уже значно пізніше. Якось у київській центральній газеті з'явилась стаття «За зеленими шторами», в якій автор говорив про те, що збираються потай люди, читають один одному вірші, звичайно, не ті вірші як водиться. На той час молодий Білецький завідував у Київському університеті кафедрою стародавніх мов (грецька, латинська). Тоді реакція була одна: це центральна преса, збори, на яких людина виправдатись не могла, втрата роботи, зламане життя. Провести ці збори доручили батькові. Білецький перестав з батьком вітатися, всі очікували звичайного кінця. Як проводив батько ці збори як воно було- не знаю, не була там, але дивне диво стало-все кінчилось перемогою. Молодого Білецького виправдали, він залишився на роботі, на другий день побіг до батька, я йому відчинила двері і вальсуючи ми опинилися перед батьком. Їм було про що поговорити...[1,с.116-116].

А ось випадок, що трапився з самим батьком. В українському журналі «Комуніст» з'явилася ганебна стаття про батька, яка звинувачувала його в українському націоналізмі. «Покайся», - молила мати вдома. Перспектива та ж: спочатку збори засудження, втрата роботи. Батько на трибуні, автор статті в залі (в актовому залі Київського університету в червоному корпусі). Спокійний голос батька, який цитував автора статті, а потім цитата з власної праці (навмисне скорочена і перекручена ставало очевидними). Суперечок не було, тиша була мертва, все обійшлося. Що й говорити, його талановита праця, його вперта боротьба за розвиток української мови стали їм поперек горла. Ворогів у нього було достатньо, йому самому довелося захищати дисертацію у Москві. Батькові дуже допомогли його російські друзі академік В.В.Виноградов, професор М.К.Гудзій та академік Б.Ларін, які з великим співчуттям ставилися до того, що робилось в українському мовознавстві, в культурному житті України. Інколи ця ситуація торкалася і батьківських аспірантів. Одного разу до ВАКу викликали одну з батькових аспіранток після захисту дисертації. Молода жінка страшенно наполохалася, кинулась до батька. Що робити? До кого кидатись? «Як»,- сказав батько абсолютно спокійно, - «Що значить, що робити - їхати до ВАКу. Розібратись, якщо треба- ще раз захищатись». Аспірантка була розчарована, вона сподівалася, що батько кудись буде телефонувати, щось влаштовувати, сам перелякається. Нічого подібного: «Чи Ви не вірите у власні сили? У Вас прекрасна робота, найкращий фахівець в цьому питанні - Ви, от і доведіть це!». Легко сказати... Правда, батька попрохав мене (я жила у Москві), супроводити аспірантку. Обидві перелякані пішли ми до ВАКу. Я стояла під дверима. Спочатку голос звучав невпевнено, потім зміцнів, а потім і зовсім став дзвінким, ужвавленим, а потім...все скінчилось добре. Коли я через якийсь час згадувала все це, я подумала про те, скільки гідності було в позиції батька, скільки поваги до своєї аспірантки, віри в її сили, скільки поваги до їх спільної праці. Я думаю, все це і вона зрозуміла, і це допомагало їй не один раз в житті. А скільки людей було в нашій хаті у ті ж такі жажливі часи (та чи були вони ті часи у нас коли інші), про яких і думати, і говорити голосно не можна було, все- «вороги народу» (це було і після війни)[3,с.66-70].

Хтось повертався з заслання і батько допомагав влаштовуватися, а то й просто давав притулок на якийсь час у нашій оселі, а іноді у нас жив хтось, хто очікував арешту. Пам'ятаю убогий затишок нашої післявоєнної квартири. Після школи я йшла на базар, купувала оберемок дров, з ними йшла додому, розтоплювала буржуйку. На підлозі на паркеті лежала купа картоплі. Кілька картоплин я чистила, ставила варити, а сама сідала за уроки і час від часу ловила на собі погляд очей мало знайомої мені людини, погляд, що з невимовним сумом спостерігав наше сімейне буття, нехитрі радощі, які готувався брати знову з собою в дорогу, (тоді таке робилось, людей відпускали з таборів, але через короткий час саме їх у першу чергу знову ув'язнювали і всі це знали). І ніколи батьки мені не наказували, що б я про це нікому не розповідала. Ми, діти, самі це знали. Такі були часи. І пізніше наша квартира стала місцем, де зустрічалися колишні в'язні, що жили тепер у різних містах: хто - в Чернігові, хто - в Дніпродзержинську, хто де. Пам'ятаю, як уже пізніше батько умовляв Ганцова поїхати до Москви на з'їзд славистів, і як Ганцов казав: «Ну, от зустріну я Мазона (славетний французький славист), він мене питає чим же я займався, що робив усі ці роки, що я буду йому відповідати?». Дуже цікава була доля у Олександра Антоновича після заслання. Працювати економістом він не міг. Час його минув. Тому наш невтомний друг став дитячим письменником і випустив кілька книжок про цікаві вчинки тварин. Одну з них випустив у 1970 році. Це був рік століття Леніна, коли не друкували ніде нічого, окрім матеріалів, що стосуються цього ювілею. У 60-тих роках видавалась в Києві УРЕ. Олександр Антонович добився того, щоб розсипали набір на букву «П» і набрали статтю про старшого брата Миколу, що загинув на засланні і якого реабілітували, дякуючи енергії того ж таки Олександра Антоновича. Звичайно в ті часи ні про Миколу Антоновича, ні про А.Ю.Кримського в УРЕ і не натякнули якою жажливою смертю вони загинули. Пригадується мені ще один друг мого батька Теліга Іван Лукич. Будучи простим селянським хлопцем, закінчив гімназію і вступив до Київського університету. Тут доля звела його з славетним українським вченим М.К.Зеровим, що був літературознавцем,

професором, поетом і перекладачем. Він належав до літературної групи «неокласиків». Іван Лукич захопився славетним вченим, вступив до гуртка, яким курував М.К.Зеров і ще в студентські роки опублікував в літературних журналах кілька серйозних статей, у тому числі й статтю про П.Куліша. У двадцять роки і М.К.Зеров і І.Л.Теліга були заарештовані і заслані на Соловки. Зеров звідти і не повернувся, а І.Л.Телізі пощастило - він повернувся до Києва. (Цікава деталь. Коли Іван Лукич був в ув'язненні в Києві в Лук'янівській тюрмі, його наречена не побоялася одружитися з ним в тюрмі і потім мала можливість навіщати його на Соловках, а хоробрості не позичати було). Після заслання Іван Лукич мав можливість викладати лиш в школах у маленьких містечках (Пуща Водиця та ін.), але не в Києві. Тільки для себе «в стіл» продовжував працювати Іван Лукич над науковими питаннями, перекладав сонети Зерова на українську мову, писав і сам сонети, присвячені М.К.Зерову. Запам'яталось: «Прихильник строгих форм, природжений естет...». Пробував без надії щось опублікувати, лишив багато рукописів, які ждуть свого дослідника. Жив, звичайно, під постійним страхом бути заарештованим у кожную хвилину. От на що йшли сили, напружувались нерви, над чим гурдили найрозумніші голови... [3,с.66-70].

Ніколи не бачила я ні мого батька, ні його друзів зляканими і розгубленими. Ні. Завжди спокійні, зібрані. А що там було в душі? ! Хто знає!-гумор! Боже мій, який це був гумор, які дотепи, справжній український гумор. Пам'ятаю, як на якійсь лінгвістичній конференції в тодішньому Ленінграді батькові була подарована книга з написом: «Самому остроумному ведущему»... Так вони жили... Батько жив за принципом: «Роби, що треба, а далі все буде як буде». Батько й мати чудово співали, на диво мелодійний мамин голос - сопрано, у батька - м'який бас. Інколи, не змовляючись, вони починали співати. Співали удвох, для себе. Співали годину, дві... Коли темніло (якщо починали співати засвітло), не запалювали світла. Все завмирало. Це були святі години. В сім'ї нашої жила велика любов до України, до мови, до народу, літератури, мистецтва, театру, музики. Батько пишався тим, що був нащадком козацького роду, походив з Запорозької Січі, казав, що ніхто з нашого роду не був кріпаком. У батька були улюблені опери, балети, а своїх улюблених вистав батько ніколи не пропускав. Скільки йшов «Запорожець за Дунаєм» або «Лебедине озеро», стільки батько був у театрі. У батьків у київській філармонії були певні місця, на яких вони завжди сиділи [3,с.66-70].

Відпочивали батьки завжди під Києвом у м.Острі на Чернігівщині на Десні, спочатку жили в містечку, а потім у казковому заповідному гаю на березі Десни, щоб батько міг там працювати (бо не працювати батько не міг жодного дня), і там він поводив свої дні то милуючись Десною, то прислухаючись до гомону птахів, то заглиблюючись у свою роботу. Відпочиваючи, батько часто гуляв понад Десною, інколи писав вірші. (Взагалі писав цікаві щоденники і багато віршів) [3,с.66-70].

Кілька слів про маму. Вона була надзвичайно красива. З тонким вишуканим смаком. Тому наша оселя дуже відрізнялася від інших знайомих мені осель. Меблі стояли якимось інакше, було багато красивого посуду і килимів, у всьому відчувався артистизм. Будучи вчителькою і багато працюючи, моя мама була ще й тонким художником. Вона вишивала батькові чудові сорочки, собі й мені плаття. Хто знав тоді про полуботківські сорочки? А мій батько завжди з насолодою носив їх і пишався здібністю дружини. Колись у бесіді зі мною відомий етнограф професор Микола Йосипович Воробйов говорив, що займався питаннями жіночого характеру і особливо зацікавила його українська жінка. Певний уклад життя виконував і певний характер. Українські чоловіки багато часу проводили в Запорізькій Січі, жінки дома самостійно займались господарством, виховували дітей і це зробило їх стійкими, самостійними, хоробрими. Така була й моя мати. Батьки мої навки зв'язали своє життя з Україною. Коли були вони вже немолодими, стало питання, як жити далі. Домовились, що вони переїдуть до Москви, до нас, але в глибині душі я знала, що ніколи вони з України нікуди не поїдуть. Так і сталося. Так вони померли в Києві і поховані на Байковому кладовищі... [3,с.66-70].

Бібліографічний список

- 1.Заревівський О.Сучасне положення в Україні й роля еміграції. Український мирянин в житті церкви, спільності та людства. Париж-Рим, 1966.
- 2.Літературна газета. - Київ,1958. - Київ,1958. - 26 вересня.
- 3.Плющ М.П.Життя інтелігенції України в 20-70-ті роки. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2005.- Т. XI.
- 4.Тимошенко П. «Невідкладні питання розвитку української мови». - Літературна газета. - Київ,1958. - 26 вересня. (Тимошенко П. - колишній аспірант батька, потім професор кафедри української мови в Київському державному університеті).
- 5.Український мирянин в житті церкви, спільності та людства. - Париж-Рим,1966.

Стаття надійшла до редакції 12.01.2012

Мирослава Плющ

**Украинский филолог Павло Плющ и украинская интеллигенция в 20-70 годы.
Исследование с Москвы**

Аннотация: В статье исследуется жизнь украинской интеллигенции в Украине в 20-70 годах XX века.

Основной акцент концентрируется на исторической судьбе выдающего украинского филолога, заведующего кафедрой украинской филологии Киевского национального университета Павла Плюща.

Ключевые слова: Украина, Киев, Москва, украинская интеллигенция в 20-70 годов, украинский язык, родной язык.

Myroslava Pliushch

**Ukrainian linguist Pavlo Pliushch and Ukrainian intellectuals in 20-70 years.
Research from Moscow**

Annotation: In the article the life of Ukrainian intellectuals of 20-70 years in Ukraine is studied.

The main accent is concentrated on the historical life of Ukrainian philologist and linguist, the head of Ukrainian philology department of Kyiv national university Pavlo Pliushch.

Key words: Ukraine, Kyiv, Moscow, Ukrainian intellectuals of 20-70 years, Pavlo Pliushch, Ukrainian, native tongue.

УДК801(477)

Олег Храбан

Кирило-Мефодіївська Біблія

Анотація: В статті досліджується літературна діяльність Кирило-Мефодіївського братства.

Основний акцент концентрується на літературно-релігійному трактуванні Кирило-Мефодіївським братством, Біблії.

Ключаві слова: Кирило-Мефодіївське братство, Кирило-Мефодіївська Біблія, літературно-релігійне трактування.

На початку 1840-х років у Києві група студентів та молодих професорів створила нелегальний гурток, метою якого була боротьба проти кріпацтва та національне визволення українського народу. Тоді у Києві зібралося чимало української національно-свідомої, талановитої молоді. Серед неї були: історик М. Костомаров, що з 1844 року викладав історію в гімназії, а згодом став ад'юнктом-професором університету; П. Куліш - талановитий етнограф, письменник; М. Гулак-Артемівський - історик права; П. Маркевич - етнограф; В. Білозерський; з ними близько зійшлися молодші люди, що недавно закінчили університет або були ще студентами. Моральним авторитетом цього неформального товариства став Т. Шевченко, який у 1846 році дістав посаду вчителя малювання при Київському університеті. В тому гуртку молоді Шевченко відразу став центральною особою не тільки як славний поет і маляр: до того приєднувався особистий чар, який підкоряв йому всіх, хто з ним зустрічався. До того він якраз був тим героєм, про якого мріяла молодь — був кріпаком, який багато терпів у своїм житті, був людиною з маси українського народу, яка виросла під впливом історичних спогадів про козацтво, про гайдамаків[4,с.56-65].

Члени гуртка читали французьких філософів-утопістів - Сен-Сімона, Фур'є, цікавилися відродженням поляків, чехів, хорватів, сербів, болгарів, словаків, мріяли, щоб «усі слов'яни стали добрими братами», щоб «брат з братом обнялися і проговорили слово тихої любові во віки і віки»[2,с.34-67].

Року 1846-го гурток київської молоді оформився в товариство, що дістало назву Кирило-Мефодіївське Братство. Сама назва «братство» і обрання за патронів святих братів-просвітителів слов'ян вказували на його характер. До Братства вступили студенти Київського університету О. Навроцький, І. Посада, Ю. Андрузький, О. Тулуб, Л. Загурський, дідич М. Савич та інші. У Братстві не було представників аристократії, як то було в декабристському русі, члени його були письменники, вчені, діти середніх або дрібних дідачів, урядовці - представники тієї інтелігенції, що в 1840-их роках виходила на широкий кін життя[4,с.56-65].

Такий склад членів Братства, природно, відбився на його ідеології. Вони мріяли, що настане час, коли вся Слов'янщина встане і не залишиться в ній ні царя, ні царевича..., ні князя, ні графа, ні герцога..., ні пана, ні боярина, ні холопа...». Братство ставило своїм завданням перебудову суспільства на засадах християнства і прагнуло ліквідації кріпацтва, станів, поширення освіти й об'єднання всіх слов'янських народів в одну федерацію, в якій кожний народ зберігав би свою внутрішню свободу. Провідна роль назначалася Україні: Київ мав бути столицею федерації, де збирався б загальний сойм. У Братстві не було

єдності думок: Костомаров, Куліш стояли за поступові реформи, Шевченко, Гулак, Савич - за організацію збройного повстання і повалення царату[4,с.56-65].

Братство існувало недовго. На початку 1847 року на донос студента Петрова члени його були заарештовані. Більшу частину їх заслали до різних міст Європейської Росії, а найгірша дісталась доля Шевченкові: його здали в солдати й заслали до Оренбургу «без права писати й малювати» [4,с.56-65].

Серед конфіскованих паперів Братства були «Устав Товариства св. Кирила та Методія» та «Книга буття українського народу». У цих творах були зафіксовані погляди та програма Братства. На них помітні впливи «Історії Русів», а також західноєвропейських ідей, головним чином Міцкевича з його «Книгами народу польського». Текст «Книги буття ...» взятий із збірника мало відомих або і зовсім не публікованих творів Костомарова «Скотской бунт» [4,с.56-65].

ЗАКОН БОЖИЙ. КНИГА БЫТИЯ УКРАИНСКОГО НАРОДА

«Бог сотворил мир: небо и землю и населил всяким творением и назначил над всею землею тварью человека, повелел ему раститься и множиться и узаконил, чтоб род человеческий разделился на поколения и племена, и **каждому поколению и племени даровал страну, дабы каждое поколение и племя искало Бога, который от человека близко**, и так поклонялись бы ему все люди и веровали в него и любили бы все его, и все были бы счастливы.

Но род человеческий забыл Бога и отдался Дьяволу, и каждое племя выдумало себе богов, и в каждом племени народы выдумали себе богов и стали биться за этих богов, и начала земля поливаться кровью и усеиваться пеплом и костями, и во всем свете стало горе, нищета, болезнь, бедствия и несогласия.

Так наказал людей справедливый Господь потопом, войнами, мором **и что хуже** - неволею.

Ибо есть единый Бог истинный, и он есть единый царь рода человеческого, а люди как скоро натворили себе богов, то тем самым натворили себе царей, ибо, так как в каждом углу был свой бог, так точно в каждом углу был свой царь, и стали люди драться за своих царей, и земля начала еще более поливаться кровью и усеиваться пеплом и костями, и во всем мире увеличились горе, нищета и болезнь, и бедствия и несогласия.

Нет другого бога, кроме того Бога, который обитает в небесных селениях и вездесущ духом своим святым, и хотя люди натворили богов в образе тварей и человека, но их боги были не боги, а страсти и похоти и управлял людьми отец страстей и похотей человекоубийца Дьявол.

Нет другого царя, кроме одного царя небесного утешителя; хотя люди и натворили себе царей в образе своих братьев-человеков, но то не были настоящие цари, ибо **царь, то есть тот, кто всеми управляет, должен быть разумнее и справедливее всех, а разумнее, справедливее всех один Бог**, царь же со страстями и похотями, и управлял людьми отец страстей и похотей человекоубийца Дьявол.

И лукавые цари отобрали из между людей сильнейших и нужнейших для себя и называли **их** господами, а других сделали невольниками господ, и умножились на земле горе, нищета и болезнь, и бедствия и несогласия.

Два народа отличались по достоинству: евреи и греки.

Евреев сам Господь избрал и послал к ним Моисея и Моисей установил для них закон, принятый от Бога на горе Синайской, и учредил равенство между ними, чтоб не было у них царя, а знали бы все одного царя - Бога небесного, а правлением заведывали бы судьи, избранные народною волею.

Но евреи выбрали себе царя, не слушая святого старца Самуила, и Бог скоро показал им, что они сделали нехорошо, ибо хотя Давид был лучший из всех царей в мире, но и его Бог попустил в прегрешение так, что он отнял у соседа жену. Это же сделалось для того, дабы люди уразумели, что каков бы ни был добродетельный человек, но если он станет властвовать самодержавно, то впадет в порок. И Соломона, мудрейшего из людей, Бог попустил впасть в наивеличайшее безумие - идолопоклонство, дабы люди уразумели, что как бы ни был разумен человек, но если станет властвовать самодержавно, то обезумеет»[1].

Ибо кто скажет сам о себе: «Я лучше всех и умнее всех, все должны мне повиноваться и почитать меня владыкою и делать то, что мне вздумается», тот согрешает первородным грехом, погубившим Адама, когда он, слушаясь Дьявола, захотел поравняться с богом и обезумел, тот даже уподобляется самому Дьяволу, который хотел поставить себя наравне с Богом и попал в ад.

Ибо есть один Бог: он же и царь. Господь неба и земли.

Оттого и евреи, как только натворили себе царей, а забыли царя небесного, тотчас отпали от истинного Бога и поклонялись Ваалу и Дагону. И покарал их Господь: погинуло царство **их** и всех забрали в плен халдеи.

А греки сказали: не хотим царя, хотим быть вольными и равными. И стали греки просвещеннейшим

народом в свете, ибо от них пошли науки, искусства и художества, какие у нас теперь есть.

Но греки не познали истинной свободы, ибо хотя отреклись от царей, но не знали царя небесного и изобретали себе богов; и так царей у них не было, а боги были, от этого они вполнину стали такими, какими были бы, если б не было у них богов и если б они знали небесного Бога. Ибо хотя много говорили о свободе, а свободными были не все, а только часть народа, прочие же были невольниками; итак, царей у них не было, а господа были, и это все равно, как бы у них было много царьков.

И наказал их Господь; дрались они между собой, и попали в неволю в руки македонян, а потом римлян.

И так наказал Господь род человеческий, большая часть его, самая образованная, попала в неволю, в руки римского императора. И сделался римский император царем народов и сам себя наименовал богом.

Тогда возрадовался Дьявол и весь ад с ним. И сказали в аде: вот теперь уже наше царство; человек далеко отступил от Бога, когда один назвал себя и Богом и царем вместе.

Но в то время сжалился Господь - отец небесный - над родом человеческим и послал на землю сына своего, дабы показать людям Бога, царя и господина.

И пришел сын Божий на землю, чтоб открыть истину, дабы та истина освободила род человеческий.

И научил Христос, **что все люди - братья и ближние**, все обязаны любить, прежде всего, Бога, а потом друг друга, и наибольшая заслуга у Бога будет тому, кто положит душу за друга своя. А кто хочет быть первым, тот должен быть всем слугою.

И сам показал собою пример: он был самый разумный и самый справедливый из всех людей, следовательно, царь и господин, но явился не в образе земного царя и господина, а родился в яслях, жил в нищете, избрал учеников не из рода знатного, не из ученых философов, а из простых рыбаков.

И стал народ прозревать истину. Тогда испугались лжефилософы и люди римского императора, что истина торжествует, а за истиною будет свобода, и тогда уж не так легко можно дурачить и мучить людей. И осудили на смерть Иисуса Христа - Бога, царя и господина - и претерпел Иисус Христос оплевания, заушения, биения, крест и погребение за свободу рода человеческого, потому что не хотели признать его царем и господином, имея другого царя-кесаря, который сам себя называл богом и пил кровь человеческую.

А Христос свою собственную кровь пролил за свободу рода человеческого и оставил навсегда свою собственную кровь для питания верным.

И воскрес Христос в третий день и стал царем неба и земли.

Ученики его, бедные рыбаки, **разошлись по земле и проповедовали истину** и свободу. И те, которые принимали слово **их**, стали братьями, были ли они прежде того господами или невольниками, философами-учеными или невеждами - все стали свободными по крови Христовой, которую все равно принимали, все стали просвещенными светом правды.

И жили христиане братством; все было у них общее и были у них старшие избранные, а те старшие были всем слуги, ибо Господь сказал: «Кто захочет быть первым, должен быть всем слугою».

Тогда императоры римские и господа, и чиновники, и все клеветы их, и философы поднялись на христианство и хотели искоренить Христову веру и **гибли христиане: их топили, вешали, четвертовали, сжигали, строга́ли железными гребенками и творили им другие неисчислимые мучения**.

А вера Христова не умалялася, но чем более злились кесари и господа, тем более было верующих.

Тогда **императоры с господами условились** и сказали между собою так: уж нам не искоренить христианства, поднимемся на хитрости, **примем сами христианство, извратим учение Христово так, чтоб нам выгодно было, и одурачим народ**.

И начали цари принимать христианство и говорить: «Вот видите: можно быть и царем и христианином».

И господа принимали христианство и говорили: «Вот видите: можно быть и христианами и господами».

А того не помнили, что мало называться только, ибо сказано: «Не вся глаголай ми: Господи, Господи!, внидеть в царствие небесное, но творяй волю отца моего, еже есть на небесах».

И одурачили архиереев, духовных и мудрецов, те и говорят: истинно так, Христос сказал: «Воздадите кесарю кесареви, а Боже Богови»; и апостол говорит: «Всяка власть от Бога». Так сам Господь установил, чтоб одни в мире сем были господами и богатыми, а другие нищими и рабами.

А говорили они неправду. Хотя Христос сказал «Воздадите кесарево кесареви», но это сказано потому, что Христос не хотел, чтобы были бунты и несогласия, а хотел, чтобы мирно и любовно распространялась вера и свобода, ибо ежели христианин будет воздавать кесарево кесареви, т.е. платить подать, повиноваться закону, то кесарь, принявши веру, должен отказаться от своего кесарства, ибо он, будучи первым, обязан быть всем слугою; и тогда б не было кесаря, а был бы единый царь — Господь

Иисус Христос.

И хотя апостол сказал: «Всякая власть от Бога», но это не значит, чтоб каждый, присвоивший себе власть, был сам от Бога. Начальство и устройство, и правительство **должны существовать на земле**, и это власть, **и власть эта от Бога, но начальник и правитель обязаны подчиняться закону и народному собранию**, ибо и Христос повелевает судиться пред народным сонмищем; и так как начальник и правитель первые лица, то они должны быть слугами и не должны делать, что им придет в голову, а должны делать то, что установлено, и не должны величаться и ослеплять великолепием, а должны жить просто и усердно, трудиться для общества, ибо власть их от Бога, а сами они грешные люди и самые последние из людей, ибо всем слуги.

А это еще **большая ложь, будто бы Бог поставил, чтоб одни господствовали и обогащались, а другие были в неволе и нищие**, ибо этого б не было, коль скоро бы приняли Евангелие; господа обязаны освободить рабов и сделаться их братьями, а богатые должны наделять нищих и нищие стали бы также богатыми; так было бы, если б была в сердцах любовь христианская, ибо кто любит кого, тот желает, чтоб любимому так же было хорошо, как и ему.

И те, которые так говорили и говорят и извращают Христово слово, те отдадут ответ в день судный. Они скажут судие: Господи, не твое ли имя пророчествовах? А судия скажет: Не вем вас.

Таковыми объяснениями цари, господа и ученые осквернили свободу христианскую.

Благодать дана всем языкам, а прежде поколению Яфетов, ибо Симово отвергнуло Христа в лице жидов. И перешла благодать к племенам греческому, романскому, немецкому и славянскому.

И **греки приняли благодать и запятнали ее**; ибо они приняли новую веру, а не совлеклись ветхого человека со страстями и похотями, они оставили у себя императоров и господ, и тщеславие царское, и неволю; и наказал **их** Господь: царство греческое чахло тысячу лет и попало по иго турков.

А **романское племя** - итальянцы, французы, гишпанцы - **приняли благодать и вошли в силу, новую жизнь и образованность**; и благословил **их** Господь, ибо они лучше приняли святую веру, нежели греки, **однако и они не совлеклись ветхого человека со страстями и похотями**, оставили королей и господ и выдумали главу христианства - папу, и этот папа выдумал, будто имеет власть над целым миром христианским, и никто не может судить его, а что вздумает, все то хорошо.

И племя немецкое - народы немецкие - приняли благодать и вошли в силу и новую жизнь, и образованность, и благословил его Господь, ибо они еще лучше приняли веру святую, нежели греки и романцы, и появился у них Лютер, который учил, что **должно христианам жить так, как жили до того времени, когда учение Христово приняли и извратили цари и господа**, и чтоб не было неподсудимого главы над церковью христианскою, ибо есть единый глава всем - Христос. Но и немцы не совлеклись ветхого человека со страстями и похотями, ибо и они оставили у себя королей и господ, и, что хуже всего, позволили вместо папы и епископов управлять церковью Христовою королям и господам.

И была последняя лезть горше первой, ибо не только у немцев короли, но и у других землях взяли верх, а чтоб удержать народ в ярме, творили идолов, отвращали людей от Христа и приказывали поклоняться идолам и биться за них.

Ибо их политические идеи были все равно, что идолы, хотя французы были крещенные, однако они менее заботились о Христе, нежели о своей чести национальной, как назывался их идол, а англичане поклонялись золоту и мамоне, и другие народы также своим идолам; и посылали их короли на зарез за клочок земли, за табак, за чай, за вино; и табак, и чай, и вино, и прочая стали у них богами, ибо сказано: где сокровище ваше, там и сердце ваше. Сердце христианина с Иисусом Христом, а сердце идолопоклонника - с своим идолом. И стало, как говорит апостол, их богом чрево.

И выдумали отступники нового бога, сильнеешего над всеми мелкими боженятами, этот бог по-французски назывался эгоизм или интерес.

И философы начали кричать: глупо веровать в сына Божия, нет ни рая, ни ада, все должны поклоняться эгоизму или интересу или немецкому Я.

Ко всему этому довели короли и господа; и исполнилась мера мерзостей, праведный Господь послал **меч** свой обоюдоострый на род прелюбодейный, взбунтовались **французы и сказали: не хотим, чтоб были у нас короли и господа, а хотим быть равными и вольными.**

Но **этого не могло быть, ибо только там свобода, где дух Господен**, а дух Божий давно уже прежде того изгнали из Франции короли, маркизы и философы.

И французы убили короля своего и прогнали господ, а сами начали резаться и дорезались до того, что впали в горшую неволю. Ибо на них Господь хотел показать всем языкам, что нет свободы без Христовой веры. И с тех пор **племена романское и немецкое метутся, возвратили себе королей и господ, а кричат о свободе, и нет у них свободы, ибо нет свободы без веры.**

А племя славянское меньшей брат в семье Яфетовой.

Случается, что меньшой брат лучше любит отца, однако получает меньше участок, чем другие братья, а впоследствии, как братья старшие то потратят свое достояние, а меньшой сбережет свое, то меньшой старших выручает.

Племя славянское еще до принятия веры не имело ни царей, ни господ, и все были равны, и не было идолов, а поклонялись славяне одному Богу вседержителю. Так пишет о славянах грек-историк.

Когда просветились старшие братья греки, романцы, немцы, тогда Господь послал к меньшим братьям славянам двух братьев: Константина и Мефодия; покрыл их Господь духом святым и перевели они на славянский язык священное писание и установили отправлять богослужение на том языке, на котором все говорили, а этого не было тогда ни у романцев, ни у немцев, ибо там по-латыни отправляли богослужение, так что романцы мало, а немцы ничего не понимали, что им было читано. 392 И славяне скоро принимали Христову веру, как ни один народ так не принимал.

Но были две беды у славян: во-первых, несогласие между собою, и, во-вторых, они, как меньшие братья, перенимали все от старших: нужное и не нужное, не видя того, что у них самих собственное лучше было, нежели у старших братьев.

И приняли славяне от немцев королей и господ, а прежде того короли были у них выбранные начальники и не тщеславились перед народом, а обедали с простым человеком заровно, и сами землю пахали, а после стали у них великолепие, тщеславие, гвардия, двор.

И господ у славян не было, а были старейшины; кто старше по летам, а к тому еще умнее других, того и слушали на собрании народном, а после стали у них господа, а у господ невольники.

И наказал Господь славянское племя жесточе, нежели другие племена, ибо сам Господь сказал: кому дано больше, от того больше и взыщется, - и попали славяне в неволю к чужеземцам: чехи и полабы - к немцам, сербы и болгары - к грекам и туркам, а великороссияне - к татарам.

И казалось, пропадет племя славянское, ибо те славяне, которые обитали около Лабы и Поморья Балтийского, погибли так, что и следа их не осталось. Но не до конца прогневался Господь на племя славянское, ибо Господь предначертал, чтобы над этим племенем совершилось писание: Камень его же не брегоша зиждущие, той бысть во главу угла.

По прошествии многого времени в Славянщине стало три независимые царства: Польша, Литва и Московщина.

Польша состояла из поляков и кричали поляки: у нас свобода и равенство, но и они сотворили себе господ и обезумел народ польский, ибо простой народ попал в неволю самую горькую, какая когда-нибудь была на свете, и господа безо всякого закона вешали и убивали своих невольников.

Московщина состояла из великороссиян и была у них великая Речь Посполитая Новгородская, вольная и равная, хотя не без господ; и погиб Новгород за то, что и там завелись господа, и возвысился над всеми великороссиянами царь московский, а возвысился он, кланяясь татарам, и ноги целовал хану татарскому - басурману, чтоб помогал ему держать в неключимой неволе христианский народ великороссийский.

И обезумел народ великороссийский и впал в идолопоклонство, ибо царя своего назвал земным богом, и все, что царь скажет, считал хорошим, так что когда царь Иван в Новгороде душил и топил по десятку тысяч в день народу, то летописцы, рассказывая об этом, называли его христолубивым.

А Литва соединилась с Польшею, и в Литве были литвины, а к Литве принадлежала Украина. И соединилась Украина с Польшею как сестра с сестрою, как единый народ славянский с другим народом славянским нераздельно и несмеси́мо, по образу ипостасей божественных нераздельных и несмеси́мых, так как некогда соединятся все народы славянские между собою.

Не любила Украина ни царя, ни пана, а составила у себя казачество, т.е. братство, куда каждый, вступая, был братом других - был ли он прежде господином или рабом лишь бы он был христианин; и были казаки между собою все равны, а старшины выбирались на собрании и должны были служить всем по слову Христову, ибо принимали должности по принуждению, как повинность, и не было никакого господского великолепия и титула между казаками. И постановили они сохранить чистоту; оттого старый летописец говорит о казаках: «татья же и блуд ниже именуются в них» [1; 4,с.56-65].

«И постановило казачество охранять святую веру и освобождать от неволи своих ближних. Гетман Свирговский ходил защищать Волощину, и казаки не взяли блуда с червонцами, когда им давали в благодарность за услуги, не взяли потому, что проливали кровь за веру и за ближних, служили Богу, а не золотому тельцу. А Сагайдачный разорил Кафу и освободил оттуда несколько тысяч невольников из подземных темниц.

И много было рыцарей, которые так поступали, их подвиги не все записаны в книгах мира сего, но записаны на небе, ибо за них пред Богом были молитвы тех, которых они освободили из неволи. И день со

дня росло и умножалось казачество, и скоро все люди в Украине стали бы казаками, т.е. вольными и равными, и не было бы над Украиной ни царя, ни пана, кроме Бога единого, и, смотря на Украину, так же бы сделалось и в Польше, а потом и в других славянских землях.

Ибо Украина не хотела идти вслед языков, а держалась закона Божия, и **каждый чужестранец, заехавши в Украину, удивлялся, ибо ни в одном краю на свете так чистосердечно не молились богу, нигде так муж не любил своей жены, а дети своих родителей.**

А когда папы и иезуиты хотели насильно подчинить Украину своей власти, чтоб украинцы-христиане поверили, будто в самом деле все так и справедливо, что скажет папа, тогда **в Украине появились братства, такие, какие были у первых христиан, и всякий, записываясь в братство, был ли он господин или невольник, назывался братом.** А это потому, чтоб все видели, что в Украине осталась древняя истинная вера и что в Украине не было идолов; оттого там и ереси никакие не появлялись.

Но господа увидели, что казачество возрастает и скоро все люди станут казаками, т.е. вольными, и запрещали своим невольникам вступать в казачество и хотели забить народ простой как скотину, так, чтоб не было в нем ни чувства, ни смысла, и стали господа обдирать своих рабов, отдали **их** жидам на такую муку, подобную которой только творили над первыми христианами, сдирали с живых кожи, варили в котлах детей, отдавали матерям кормить грудью собак.

И хотели господа сделать из народа дерево или камень, и стали **их** не пускать в церковь, запрещали крестить детей, венчаться, причащаться, хоронить мертвых, а все это для того, чтоб народ простой потерял даже образ человеческий и тогда удобнее можно им управлять. И начали господа мучить и уничтожать казачество, ибо такое свободное христианское братство мешало очень господам.

Но не так сделалось, как думали господа, а с ним поднялся весь народ, истребили и прогнали господ, и стала Украина земля казачья, т.е. вольная, ибо все были равны между собою и свободны, но не надолго.

И хотела Украина снова жить с Польшею по-братски, неразделимо и несмеси́мо, но Польша никаким образом не хотела отречься от своего панства.

Тогда Украина пристала к Московщине и соединилась с нею как один народ славянский с другим народом славянским неразделимо и несмеси́мо, по образу ипостасей божественных неразделимых и несмеси́мых, как некогда соединятся между собою все народы славянские.

Но скоро увидела Украина, что она попала в неволю, ибо она по своей простоте не узнала, что такое значит царь московский, а царь московский значил то же, что идол и мучитель. И отпала Украина от Московщины, и не знала, бедная, куда приютить голову.

Ибо она любила и поляков, и великороссиян как братьев своих и не хотела с ними разбрататься, а хотела она, чтоб все жили вместе, соединившись как один народ славянский с другим народом славянским, а эти два соединились бы с третьим, и было бы три Речи Посполитые в одном союзе неразделимо и несмеси́мо по образу Троицы божественной нераздельной и несмеси́мой, как некогда соединятся между собой все народы славянские.

Но этого не поняли ни ляхи, ни великороссияне. И видят польские паны и московский государь, что ничего они не сделают с Украиной, и сказали между собою: не будет Украины ни польским панам, ни московскому царю; раздерем ее на две половины по течению Днепра, который разделяет ее пополам; левый берег будет московскому царю на пожизну, а правый берег - польским господам на обдирание.

И билась против этого Украина лет пятьдесят; это святейшая и славнейшая война за свободу, которой подобная едва ли есть в истории, а разделение Украины есть гнуснейшее дело, какое только можно отыскать в истории. Украина потеряла силы, и изгнали поляки казачество с правой стороны Днепра, и властвовали паны над нищими остатками вольного народа.

А на левой стороне долее держалось казачество, но час от часу подпадало в неключимую неволю московского царя, а потом петербургского императора, ибо последний царь московский и первый император петербургский положил сотни тысяч в каналах и на костях их построил себе столицу. А **немка царица Катерина**, распутница всесветная, безбожница, мужеубийца, **кончила казачество и свободу**, ибо, отобравши тех, которые были в Украине старшинами, наделила их дворянством и землями и отдала им вольную их братию в ярмо, **одних поделала господами, а других рабами.**

И погибла Украина. Но так только кажется.

Не погибла она, ибо она не хотела знать ни царя, ни господина; а хотя и был царь над нею, но чуждый, и хотя были дворяне, но чужие; а хотя из украинской крови эти вырождаки, однако они не сквернят своими подлыми устами украинского языка и сами себя не называют украинцами, а истинный украинец, будет ли он происхождения простого или дворянского, должен не любить ни царя, ни господина, а должен помнить одного бога Иисуса Христа, царя и господина неба и земли. Так было прежде, так и теперь

продолжается.

И Славянщина хотя терпела и терпит неволю, но не сама сотворила неволю, ибо царь и дворянство не славянского духа изобретения, а немецкого и татарского. И теперь в России хотя и есть деспот царь, однако он не славянин, а немец и чиновники у него немцы, оттого и дворяне хотя и есть в России, но они скоро переделываются в немцев или французов, а истинный славянин не любит ни царя, ни господина, а любит и помнит одного бога Иисуса Христа, царя неба и земли. Так было прежде, так и теперь продолжается.

Лежит Украина в могиле, но не умерла.

Ибо голос ее, голос, что призывал всю Славянщину к свободе и братству, разошелся по миру славянскому и отозвался он, этот голос Украины, в Польше, когда 3 мая поляки постановили, чтоб не было между **ними** господ, чтоб все были равны в Речи Посполитой; а этого хотела Украина еще за 120 лет перед тем.

И не допустили к тому Польшу; и разорвали Польшу, как прежде разорвали Украину. Так Польше и нужно, ибо она не послушалась тогда Украины и погубила сестру свою. Но не погибнет Польша, ибо ее пробудит Украина, которая не помнит зла и любит сестру свою так, как будто ничего не было между ними.

И голос Украины отозвался в Московщине, когда по смерти царя Александра русские хотели изгнать царя и дворянство уничтожить, учредить республику и всех славян соединить с нею по образу божественных ипостасей нераздельно и несмеси; а этого Украина хотела и домогалась еще за 200 лет перед тем. И не допустил до того Деспот; одни кончили жизнь на виселице, других замучили в рудопнях, третьих отдали на убой черкесам.

И царствует деспот над тремя славянскими народами, правит ими посредством немцев, заражает, калечит, уничтожает добрую природу славянскую, но ничего он не сделает.

Ибо голос Украины не умолкнул. **Встанет Украина из своей могилы и опять воззовет к братьям славянам, и услышат воззвание ее**, и восстанет Славянщина, и не останется ни царя, ни царевича, ни князя, ни графа, ни герцога, ни сиятельства, ни превосходительства, ни пана, ни боярина, ни крестьянина, ни холопа, ни в Великой России, ни в Польше, ни в Украине, ни в Чехии, ни у хорутан, ни у сербов, ни у болгар.

И Украина делается независимою Речью Посполитою в союзе славянском.

Тогда скажут все народы, указывая на то место, где на карте будет нарисована Украина: «Вот камень, его же не брегоша зиждущий, той бысть во главу угла» 1845-1846 г.г.»[4,с.56-65].

ТОРА, БІБЛІЯ. РЕЛІГІЯ

Спочатку треба, мабуть, дати слово тим, хто вважає себе щиро віруючим в Бога.

Сеятель добра или зла?

«Я обязан христианству и полагаю, что мир, в котором мы живем последние 2000 лет, тоже» (предисловие к изданию «Two Thousand Years - The First Millennium: The Birth of Christianity to the Crusades»).

Эти слова одобрения в адрес «христианства» принадлежат английскому публицисту и телеведущему Мелвину Брэгу. В них отражено мнение миллионов людей со всего света, которые тоже считают себя весьма обязанными той религии, к которой они принадлежат. Эти люди абсолютно убеждены в том, что лично для них религия - это могучий источник добра. К примеру, один писатель сказал, что ислам «дал начало великой цивилизации... которая обогатила весь мир».

Однако следующие слова Брэга поднимают важный вопрос: действительно ли религия в целом побуждает к добру? Он пишет: «Христианство должно мне кое-что объяснить». Что именно? Брэг поясняет: «Почему его «история» часто связана с фанатизмом, злодеяниями, бесчеловечностью и упрямым невежеством».

Многие, вероятно, отметят, что, судя по всемирной истории, фанатизм, злодеяния, бесчеловечность и упрямое невежество свойственны большинству вероисповеданий. Очевидно, по их мнению, религия просто выдает себя за благодетельницу человечества, прикрываясь маской целомудрия и святости, за которой кроется лицемерие и беззаконие[1.Матфей 23:27, 28]. В «Энциклопедии рационалиста» говорится: «Ни одно утверждение не встречается в литературе так часто, как утверждение о том, что религия играет особо ценную роль в истории цивилизации» («A Rationalist Encyclopaedia»). Дальше в энциклопедии отмечается: «И ни одно не имеет столь много развенчивающих его исторических фактов».

Загляните в любую газету (или вспомните историю – О.Х), и вы обнаружите почти несчетное множество примеров того, как религиозные руководители проповедуют любовь, мир и сострадание, а сами разжигают пламя ненависти и именем Бога оправдывают кровавые столкновения. Это объясняет, почему

многие уверены в том, что религия - это источник разрушительной силы в жизни людей. Некоторые, например английский философ Бертран Рассел, даже пришли к выводу, что было бы лучше, если бы со временем «все формы религиозных верований исчезли» [4,с.56-65].

«Боговибрані» народи

Простий народ не дуже вдумується в теологічні премудрості релігії. «Віра наших батьків і є нашою вірою.» Більшість інтелігентів теж мало орієнтується в історії світових релігій. Вважається, що така релігія, як іудейо-християнізм, є мірилом всіх вартостей, що Біблія є єдина релігійна книга, якій можна вірити, бо вона «написана Богом» ще в незапам'ятні часи. Але це не зовсім так[4,с.56-65].

Біблія в її первісному вигляді складалась лише з п'яти книг, так званого п'ятикнижжя Моїсея, і називалась Торою. Багато критиків вважають, що П'ятикнижжя написав зовсім не Моїсей. Філософ XVII століття Барух Спіноза твердив: ясніше денного світла видно, що П'ятикнижжя було написано не Моїсеєм. В другій половині XX віку німецький історик-біблеїст Юліус Велльгаузен популяризував свою „документальну гіпотезу“, що книги Моїсея це збірник творів або наслідок спільної праці кількох авторів. Правду тепер установити неможливо. У всякому разі масова втеча євреїв з Єгипту, так мальовничо описана в Торі, не залишила ніякого сліду в історіях Єгипту або Сирії[4,с.56-65].

Чому ж навчає нас Біблія?

Напевне головним в Біблії вважаються не байки про багаторічну мандрівку Моїсея по пустині, бо ніхто не може впевнено сказати, де ж ходив Моїсей зі своїм народом. Головне - Божі заповіді. А **головне в Божих заповідях - ідея богом вибраного народу, який буде панувати над усіма народами.**

«5 Вот, я научил вас постановлениям и законам, как повелел мне Господь, Бог мой, дабы вы так поступали в той земле, в которую вы вступаете, чтоб овладеть ею; 6 итак храните и исполняйте их, ибо **в этом мудрость ваша и разум ваш пред глазами народов**, которые, услышав о всех сих постановлениях, скажут, **только этот великий народ есть народ мудрый и разумный.** 7 Ибо есть ли какой великий народ, к которому боги его были бы столь близки, как близок к нам Господь, Бог ваш, когда ни призовем Его? !и **есть ли какой великий народ, у которого были бы такие справедливые постановления и законы, как весь закон сей**, который я предлагаю вам сегодня?»

«Если будешь слушать гласа Моего, и будешь исполнять все, что скажу тебе, и сохранишь завет Мой, то вы будете у Меня народом избранным из всех племен, ибо вся земля Моя; **вы будете у Меня царственным священством и народом святым. Ужас Мой пошлю пред тобою, и в смущение приведу всякий народ, к которому ты придешь, и буду обращать к тебе тыл всех врагов твоих; пошлю пред тобою шершней, и они погонят от лица твоего** [Аморреев,] Евеев, [Иевусеев,] Хананеев и Хеттеев; **не выгоню их от лица твоего в один год, чтобы земля не сделалась пуста и не умножились против тебя звери полевые:** 30 мало-помалу буду прогонять их от тебя, доколе ты не размножишься и не возьмешь во владение земли сей. **Проведу пределы твои от моря Чермного до моря Филистимского и от пустыни до реки [великой Евфрата], ибо предам в РУКИ ваши жителей сей земли, и прогонишь их от лица твоего;** [не смешивайся и] не заключай союза ни с ними, ни с богами их; «не должны они жить в земле твоей, чтобы они не ввели тебя в грех против Меня; ибо если ты будешь служить богам их, то это будет тебе сетью» [1.Второзаконие, 20,16-18].

Звертає на себе увагу така, здавалось би невеличка, деталь: Бог пошле шершнів, щоб вони вигнали (чи може навіть повбивали) мешканців земель, які Бог дарує ізраїльтянам. Але виганяти їх зразу не буде, щоб на пустій землі не «умножились польові звірі», а зробить це лише потім, коли вже розмножиться ізраїльський народ і добре візьме «во владение» подаровані землі[4,с.56-65].

Ідея вибраності єврейського народу, обіцянки Бога зробити цей народ паном на всій землі, погрози тим євреям, які не будуть виконувати божі закони, весь час повторяються в біблії:

«Ветхий Завет создал мировоззрение избранного Богом народа, которому предназначена роль руководителя и властителя человечества, которому все другие народы предназначены служить, ради которого весь мир, может быть, только и создан Это поразительное, больше нигде не возникавшее мировоззрение в течение тысячелетий определяло отношение еврейства к остальному человечеству. Поэтому мы попытаемся сейчас по возможности охарактеризовать его рядом цитат из Ветхого Завета, даже рискуя, быть может, утомить читателя обилием этих цитат. «Так говорит Господь Саваоф: будет в те дни, возьмутся десять человек из всех разноразличных народов, возьмутся за полу Иудея и будут говорить: мы пойдем с тобою, ибо мы слышали, что с вами - Бог»[1.Захария, 8, 23].

«Тогда сыновья иноземцев будут строить стены твои, и цари их будут служить тебе; ибо во гневе Моём Я поражаю тебя, но в благоволении Моём буду милостив к тебе. И будут всегда отверсты врата твои, не будут

затворяться ни днем, ни ночью, чтобы приносимо было к тебе достояние народов и приводимы были цари их. Ибо народ и царства, которые не захотят служить тебе, погибнут, и такие народы совершенно истребятся»[1, Исая, 60,10-12].

«И будут цари питателями твоими, и царицы их кормилицами твоими; лицом до земли будут кланяться тебе и лизать прах ног твоих, и узнаешь, что Я Господь, что надеющиеся на Меня не постыдятся»(Исая 49, 23].

«Ибо ты распространишься направо и налево, и потомство твое завладеет народами и населит опустошенные города»[1.Исая 54, 3].

«И возьмут их народы и приведут на место их, и дом Израиля усвоит их себе на земле Господней рабами и рабынями и возьмет в плен пленивших его, и будет господствовать над угнетателями своими» [1.Исая, 14, 2].

«И придут иноземцы, и будут пасти стада ваши; и сыновья чужеземцев будут вашими земледельцами и вашими виноградарями. А вы будете называться священниками Господа - служителями Бога нашего будут именовать вас; будете пользоваться достоянием народов и славиться славою их»[1. (Исая, 61, 5-6].

Другие народы воспринимались как поклонники ложных богов, опасные соблазнитель, способные отклонить Израиль от служения истинному Богу. По отношению к ним внушалась подозрительность, враждебность и жестокость, необычная даже для тех времен. Утверждалась двойная мораль - отношение к язычникам как существам иного сорта, на которых не распространяются законы, данные Израилю, над которыми Израилю предназначено властвовать не просто по праву сильного, не в силу принадлежности к высшей культуре (как, например, понимали греки противопоставление эллинов варварам), а по воле высшей силы, не нуждающейся ни в оправдании, ни в аргументах. «Не вступай в союз с жителями той земли, чтобы когда они будут блудодействовать вслед богов своих и приносить жертвы богам своим, не пригласили и тебя, и ты бы не вкусил жертвы их. И не бери из дочерей их женами сынам своим, дабы дочери их, блудодействуя вслед богов своих, не ввели и сынов твоих в блужение вслед богов своих»[1.Исход, 34,15-16].

«А в городах сих народов, которых Господь Бог твой дает тебе во владение, не оставляй в живых ни одной души. Но предай их закланию: Хеттеев и Амореев. и Хана-неев и Ферезеев, и Евеев, и Иевусеев. как повелел тебе Господь, Бог твой. Дабы они не научили вас делать такие же мерзости, какие они делали для богов своих, и дабы вы не грешили перед Господом, Богом вашим»[1.Второзаконие, 20,16-18].

«Потому что они - Мои рабы, которых Я вывел из земли Египетской; не должно продавать их, как продают рабов. Не господствуй над ними с жестокостью, и бойся Бога своего. А чтобы раб твой и рабыня твоя были у тебя, то покупайте себе раба и рабыню у народов, которые вокруг вас.

Также и из детей поселенцев, поселившихся у вас, можете покупать, и из племени их, которое у вас, которое у них родилось в земле вашей, и они могут быть вашей собственностью.

Можете передавать их в наследство и сынам вашим по себе, как имение; вечно владейте ими как рабами. А над братьями вашими, сынами Израилевыми, друг над другом не господствуйте с жестокостью»[1.Левит, 25,42-46].

«С иноземца взыскивай, а что будет твое у брата твоего, прости»[1.Второзаконие, 15,3].

«Иноземцу отдавай в рост, а брату твоему не отдавай в рост»[1.Второзаконие, 23, 20].

«И сказал им Моисей: для чего вы оставили в живых всех женщин? Вот они, по совету Валаамову, были для сынов Израилевых поводом к отступлению от Господа... И так убейте всех детей мужского пола и всех женщин, познавших мужа на мужском ложе, убейте»[1.Числа, 31,15-17].

«И взяли в то время все города его, и предали закланию все города, мужчин и женщин и детей, не оставили никого в живых»[1.Второзаконие, 2, 34]

«И предали закланию все, что в городе, и мужей и жен, и молодых и старых, и волов, и овец, и ослов, все истребили мечом»[1. Иисус Навин, 6, 20].

«Господь сказал: «От Васана возвращу, выведу из глубины морской. Чтобы ты погрузил ногу твою, как и псы твои язык свой, в крови врагов»[1.Псалом 67, 23-24]».

Цих цитат, напевне, досить, щоб зрозуміти, на яких ідеях виховувався єврейський народ на протязі сотень , навіть тисяч років. Діючість впливу цих ідей посилювалась постійною ізоляцією цього народу, захистом його від впливу оточення (згадайте гетто, в яких євреї жили навіть у XIX віці), залякування євреїв постійною загрозою з боку інших народів і, зокрема, місцевого населення[4,с.56-65].

Проти законів Мойсея сміло виступив Ісус, що ходив з найближчими учнями, проповідуючи нове вчення – християнство. Він проповідував рівність поміж людьми, доброту, любов, виступав проти жорстокого, хижого, підступного і, вибачте, недалекого бога Ягве. Ну, не може ж бути таким творець всього суцього. Не може він проповідувати нерівність народів Землі. «Книжники і Фарисеї, як називав

рабинів Ісус, убили пророка. Убили руками римського намісника Пілата. Почались переслідування християн - учнів Ісуса в Вірменії, на Балканах, по всій території Римської імперії. При Тиберії їх вигнали з міст, при Нероні стали палити, кидати хижим звірям на роз шарпання, розпинати на хрестах. Але що означали для цих людей всі муки і сама смерть, коли смерть здавалась для них щасливим звільненням від земних мук, а життя не чим іншим, як переходом в кращий, блаженний світ[4,с.56-65].

Син Констанція Хлора зрозумів, яку вигоду для імперії та династії може принести релігія, проповідуючи покірність владі, байдужість до політичних прав і земних благ, релігія, поважаючи монархічні форми в державі, шукаючи ідеалів на тому світі. **Перероблена віра була объявлена державною**, влада взяла під свою особу опіку служителів християнського культу. **Тепер вже християни стали ніби боговибраним народом.**

Закони Йєгови, взяті з книги Второзаконня, були почуті з висоти імператорського престолу, як вказівки неба. Церква стала раптом войовничою і до краю нетерпимою. Із Бога милосердного і всепрощаючого вона зробила Бога жакливого і страшного».

Церкви стали множитися і багатіти; духовенство перетворилось в особливу касту, вільну від юрисдикції звичайних судів, зате єпископи вірно і ревнсно служили імператорам. Творилась єдина Церква в єдиній імперії.

Ставши державною релігією вчення Ісуса змінило свою суть. В переробці істинного вчення Ісуса дуже прислужився апостол-перевертень Савл-Павло. Державне релігія тепер уже не боролася з християнством, а енергійно винищувала різні «єресі», не зупиняючись перед організацією Хрестових походів.

А «єресі» дійсно було дуже багато, тому що серед народів були ще живі ідеї правдивого вчення Ісуса.

Альбігойці і вальденси

Так, наприклад, на півдні Франції почало розповсюджуватися альбігойство, яке занесли богоміли з Балкан. Не аналізуючи вчення альбігойців, яких ще називають катарами (хоч взагалі альбігойці не зовсім катари – ОХ), хотілось би віділити те, що здається головним.

Бог створив, казали вони, не небо, а небесні душі, не землю, а душі земних людей, ще не освячених чеснотами, не море, а чисту воду спасіння і віри. І якщо останній – добрий геній, то перший – скоріше злий. Йому і приписуються людські якості; він злий, гнівний та мстивий.

Бог, казали альбігойці, який зробив потоп, зруйнував Содом і Гомору, дав закони помсти і обрізання, так безжалісно нищив ворогів, не може бути Богом добрим. Цей бог заборонив Адаму їсти з дерева пізнання. Не може бути, щоб він не знав, що буде після цього. Це означало би, що він не досконалий, якщо ж він передбачав наслідки, то, значить, він свідомо, повний зла, довів до злочину першу людину – риза, зовсім не підходяща до поняття творця. Мудрий і Добрий Бог, творець всього сущого, не став би давати Мойсею жорстоких законів, не став би проповідувати ненависть.

А Мойсей, по словам альбігойців, - брехун, заслуговуючий осуду за підкорення законам злого бога, вбивці, спалившого Содом і потопившого єгиптян, не знаючого любові і наказуючого ненавидіти ворогів.

Замість історії гріхопадіння альбігойці пропонували свої міфологічні пояснення. Вони думали, що всім без винятку буде спасіння, бо з рук доброго бога не може бути нічого пагубного, бо Христос звільнить усіх без винятку. Послати одних на муки, звільнити інших було б жакливою помилкою, яку Бог-творець не може зробити. Христос, на думку альбігойців, це один із найдосконалиших божих ангелів.

Коли альбігойці (катари) вірили в двох богів, доброго і злого; то вальденси признавали тільки одного, який створив світ. У вальденсів не було сильної антипатії до Старого Завіту, вони не приймали тільки ті книги, в яких сумнівалась навіть державна церква. Церква Вальденсів, яку прозвали «бідняками ліонськими», не мала ні установившихся обрядів, ні прелатів, ні монахів, ні десятих, ні церковних земель, ні привілеїв, священники могли женитися. Вся їх діяльність складалась з проповідей. Цікаво, що автор книги про альбігойців проводить аналогію Вальденсів з духоборами – російськими сектантами, Перші духобори появилися в Воронежській губернії в середині XVIII віку. Духоборчеству була чужою сектантська обособленість, і до них могли приходити всі, хто візнає спосіб життя, прийнятий в духоборстві. Духобори відкидали духовенство, монашество, храми, церковні таїнства. Замість біблії вони мали Животну (тобто Живу) книгу, яка складалась із псалмів, складених самими духоборами. «Книга» була усною і передавалась із роду в рід, поступово доповняючись.

Особисте життя цих сектантів було бездоганним і нагадувало пуритан XVII віку.

Ці «єресі» дуже розповсюдились на півдні Франції (Тулуза, Лангедок, Прованс). Народ перестав ходити в католицькі костьоли і Рим вирішив прийняти рішучі міри. Почала працювати свята інквізиція, на альбігойців рушили хрестові походи. Ніколи ще Франція не бачила такої величезної армії. Серед хрестоносців особливою жорстокістю виділялися так звані «рутьєри» (бродяги) [4,с.56-65].

«Разбойники эти алчны до грабежа, - говорит очевидец, - они не боятся смерти, они бьют и убивают всех, кто попадаете им под руку». Рутъери, дійсно, вбивали усіх, хто попадався під руку, не залишаючи живими навіть монахів і священників. Після штурма міст не залишалися живими ні жінки, ні немовлята.

Після трьох хрестових походів всі «єретики» були знищені. В останній фортеці Монсегюр було захоплено в полон 400 катарів – останніх захисників замку. Їм було запропоновано життя, якщо вони покаються. Не покався ніхто і всіх їх спалили. В вогнище катари кидались самі. На місці їх гибелі і тепер ще стоїть величезний катарський хрест. А потім з єретиками боролась Священна інквізиція, про яку всім добре відомо. В середніх віках найбільший вплив у Європі мали Римсько-католицька церква та «Священна Римська імперія». Імперія складалась із сотень князівств, які відрізнялись розмірами, і охоплювала територію таких сучасних держав, як Австрія, Бельгія, Німеччина, Люксембург, Голандія, Чеська Республіка, Швейцарія, в неї входили також східна частина Франції та частина Італії. Імператор, представник австрійської династії Габсбургів, був католиком. Таким чином Європа була в міцних лещатах католицизму. Але в XVI і XVII віках почало наростати незадоволення Римсько-католицькою церквою. Діячі епохи Реформації, такі, як Мартин Лютер і Жан Кальвін, закликали вернутися до старих біблійських канонів. Реформація розділила імперію на три віри: католицизм, лютеранство і кальвінізм. На початку XVII віку сформувалися Протестантська унія і Католицька ліга. Приводом до війни стало примусове закриття двох лютеранських храмів в Богемії. В битві біля Білої гори Католицька ліга вщент розбила війська Протестантської унії, по всій Богемії власність протестантів конфісковували і роздавали католикам. Релігійний конфлікт в Богемії переріс в міжнародну боротьбу за політичну владу. На протязі наступних 30 років в конфлікт були втянуті Данія, Іспанія, Нідерланди, Франція і Швеція. Війна потроху губила релігійні мотиви, на перший план виходили політичні інтереси правителів[4,с.56-65].

Війна і, як наслідок її, епідемії привели Європу до руїни. Бажання миру посилювалось загальним зрозумінням того, що в цій війні не буде переможців. І нарешті на німецькій землі Вестфалія зібралися біля 150 делегацій: представники католиків – в Монстері, представники протестантів – в Оснабрюці. Сторони спілкувалися через посередників, переговори продовжувалися майже п'ять років. А війна все продовжувалася[4,с.56-65].

Нарешті були прийняті умови миру, учасники договору зобов'язалися поважати територіальні права і не втручатися у внутрішні справи один одного. Договір завершив Тридцятилітню війну і створив сучасну Європу. Це була остання велика релігійна війна в Європі[4,с.56-65].

Європейська експансія

Після створення могутньої католицької церкви «боговибраним народом» стали уже католики. Християнський Захід протиставлявся чужому і «неповноцінному» Сходу. Ідентичність Заходу найшла свій вираз в папських буллах і хартіях, дозволявши мандрівки і експедиції для відкриття нових земель. Ці документи давали європейцям право нападати, присвоювати землі і людей, які мали безперечне право вважати себе хазяїнами своєї власної землі, майна і долі[4,с.56-65].

Dum Diversas - перша з папських булл, переданих португальському королю в 1452 році. Булла дозволяла королю атакувати, завойовувати і брати в полон сарацинів, язичників і других невірних, ворожих Христу, захоплювати їх майно і землі, робити з них рабів, передавати їх землі і майно королю Португалії і його спадкоємцям. Аналогічні булли були вручені іспанським монархам незадовго до морського походу Колумба. (А в історії нам розказуються сказки, як бідний Колумб випрошував дозволу і грошової допомоги на свій похід в пошуках Індії[4,с.56-65].

Схожі умови згадувались в Хартії, виданій англійським королем Генріхом VII Джону Кабо в 1482 році перед плаванням до берегів Північної Америки. Команді Кабо дозволялось захоплювати землі і встановлювати королівські знамена «в любом городе, замке, на острове или материке», заново відкритому, всюди в «західних, східних і північних морях», в землях належачих «язичникам і варварам, в кожній частині світу, раніше невідомій християнам»[2,с.34-67].

«Відкриття» нових земель не було простим проявом наукової зацікавленості. Так званий вік географічних відкриттів був стратегічним кроком в боротьбі між християнством та ісламом, між «боговибраним народом» і невірними, єретиками.

В вже потім почалось масове заселення добутих земель, зокрема - Америки. На нові землі рушили люди, які мріяли про добробут і свободу. Серед них було багато тих, хто в Європі переслідувався за «єресі». Вони вступали на береги Америки з біблією в руках, з мрією про «землю обітувану» яку їм обіцяв бог. Біблейські заповіді давали переселенцям моральне право вбивати корінних жителів, бо ця земля (і все, що на ній) є «земля обітувана», обіцяна переселенцям богом. Бо їм, віруючим в бога, дозволено все. Скільки бід принесла концепція «боговибраності»? Знищувались цілі народи. Досить згадати хоч би Інків.

Роздуми про біблію

Простий народ не дуже вдумується в теологічні премудрості релігії. «Віра наших батьків і є нашою вірою.» Більшість інтелігентів теж мало орієнтується в історії світових релігій. Вважається, що така релігія, як іудейо-християнізм, є мірилом всіх вартостей., що Біблія є єдина релігійна книга, якій можна вірити, бо вона «написана Богом» ще в незапам'ятні часи. Але це не зовсім так.

Біблія в її первісному вигляді складалась лише з п'яти книг, так званого п'ятикнижжя Мойсея, і називалась Торою. Багато критиків вважають, що П'ятикнижжя написав зовсім не Мойсей. Філософ XVII століття Барух Спіноза твердив: ясніше денного світла видно, що П'ятикнижжя було написано не Моїсеєм. В другій половині XX віку німецький історик-біблеїст Юліус Велльгаузен популяризував свою «документальну гіпотезу», що книги Мойсея це збірник творів або наслідок спільної праці кількох авторів. Правду тепер установити неможливо. У всякому разі масова втеча євреїв з Єгипту, так мальовничо описана в Торі, не залишила ніякого сліду в історіях Єгипту або Сирії[2,с.34-67].

Написали Тору іудейські равини. Причому за основу своїх записок вони взяли вавилонські релігійні перекази. Слід згадати, що в древньому Вавилоні, ще за пару тисяч років до написання Тори, існувала величезна бібліотека глиняних табличок з клинописними текстами. До речі, при розшифровуванні більшості старовинних рукописів – біблейських, староегипетських та інших – часто виникають труднощі принципового характеру. «С первых же шагов нашего исследования о первоначальном языке Ветхого завета мы встречаемся с фактом огромного, даже поражающего значения. Факт состоит в том, что еврейский письменный язык первоначально не имел ни гласных, ни заменяющих их знаков... Книги были записаны одними согласными»[2,с.34-67].

Самими приголосними писалися і «староегипетські» тексти... Старославянський текст – це теж рядки приголосних, іноді навіть без розділу на слова. При читанні таких рукописів наслідок в основному залежить від фантазії читача, від того, що від нього вимагають. Потім якось розшифрована Біблія дописувалась, переписувалась, перекладалась з арамейської мови на грецьку, потім на латинь, на єврейську, церковно-словянську і, нарешті, на народні мови. Закінченого вигляду Біблія досягла лише у XVII (а може навіть у XVIII) віці[4,с.56-65].

Вважається, що канон Біблії був установлений Лаодійським собором в 363 році. Однак ніяких документів цього собору не збереглося. В дійсності **канон вважається офіційно установленим Тридентським собором, скликаним в 1545 році.** Причому невідомо які біблейські тексти обговорював цей собор. **Невідомо також, чи редагувався канон після цього собору.**

Виявилось, що за розпорядженням Тридентського собору було знищено багато книжок, признаних апокрифічними. Величезний список книг, не признаних собором канонічними і тому знищеними, приведений в монографії Я.А.Ленцмана «Происхождение христианства». Стверджується, що старанні виконавці не тільки знищували «неправильні» біблейські тексти, але і на протязі XVI-XVII віків «редагували» навіть ті рукописи, які були признані більш-менш «правильними» [4,с.56-65].

З 1559 року Ватикан почав регулярно видавати знаменитий «Індекс заборонених книг», читання яких загрожувало віруючим католикам відлученням від церкви. Проклинались і знищувались не тільки твори, але проклинались їх автори. Так, наприклад, в книзі Мавро Орбіні «О расширении народа Славянского...» приводиться список першоджерел, якими він користувався. Більшість із них сьогодні вже невідомі. Проти деяких імен стоїть помітка «dannato autore» – «проклятий автор», тобто автор проклятий римською церквою[2,с.34-67].

Великий письменник Толстой, якого проклала Російська Православна церква, **вірив в Бога, але вважав, що церква умисне змінила первісний текст Біблії, затемнивши її зміст, суть.** Він, наприклад, не признавав Святу Трійцю, вважаючи її вигадкою церковників.

Леся Українка писала: **«Я не приймаю теорії Толстого і багатьох інших, ніби теперішнє християнство є аберацією, хворобою сеї релігії. Ні! В найдавніших пам'ятниках, в подіях апостольських, в листах апостола Павла, в автентичних фрагментах з первісної галілейської пропаганди я бачу зерно цього рабського духу, цього вузькосердного квієтизму політичного, що так розбуявся дедалі в християнстві»**[4,с.56-65].

Біблію в її сучасному вигляді критикував письменник Іван Франко[3,с.23-56].

Наслідки своїх досліджень він описав в книзі «Сотворення світу», яка була з обуренням сприйнята до фанатизму склерикалізованим суспільством. Тираж книжки був закуплений церквою і спалений. Ось що пише про це вірний друг письменника профж д-р О.Сушко. «В обороні болючо покривдженого письменника не відважився ніхто підняти голосу... І се Він відчув незвичайно діяючо... Зараз після того й попав Він в глибоку меланхолію, яка згодом і розвинулась в страшну і невилічену недугу... При кінці

1907 р. замешкали ми постійно у Львові. Франкова недуга розвивалася безпощадно і невмолимо чим раз більше і більше... Я і моя родина відвідували часто нещасного велетня в його домі а він став згодом щоденним майже нашим гостем. З заковязлими на віки руками пересиджував він у нас довгі години, дозволяючи моїй дружині годувати себе серед розмови немов нелітну дитину... Ми згадували давні часи, обговорювали різні наукові питання й плянували чудні пляни на будучність...»[3,с.23-56].

Та вже ж останніх слів великого Учителя і Друга ми не забудемо ніколи.

«Пам'ятайте, мої друзи, - говорив він - ширіть скрізь і все Правду і ніщо більше як Правду. Бо хоча Правда зразу усім гірка так все таки згодом вона скрізь бере верх й стає солодкою спасителькою людства»[4,с.56-65].

Бібліографічний список

1. Библия. - Москва «Московский Патриархат», 1988.
2. Сандерленд И.Т. Священные книги в свете науки. - М., 1925.
3. Франко І. «Сотворення світа». - Вінніпег, 1918.
4. Храбан О. Кирило-Мефодіївська Біблія. Закон Божий або Книга буття українського народу. Українського Історичного Клубу. - М., 2004. - Т. IX.

Стаття надійшла до редакції 22.12.2011

Олег Храбан

Кирило-Мефодиевская Библия

Аннотация В статті досліджується літературна діяльність Кирило-Мефодієвського братства.

Основной акцент концентрируется на литературно-религиозном исследовании Кирило-Мефодієвским братством, Библии.

Ключевые слова: Кирило-Мефодієвским братство, Кирило-Мефодієвская Библия, літературно-религійозна трактовка.

Oleh Khraban

Cyril and Methodius Bible

Annotation: In the article it is researched the literature activity of the Brotherhood of Saints Cyril and Methodius.

The main accent is concentrated on the literature and religious interpretation of the Bible by the Brotherhood of Saints Cyril and Methodius

Key words: the Brotherhood of Saints Cyril and Methodius, Cyril and Methodius Bible, literature and religious interpretation.

УДК801(477)

Катерина Шевченко

Українська література в фондах Російської державної бібліотеки

Анотація: У статті досліджується українська література в Російській державній бібліотеці.

Основний акцент концентрується на аналізі українських фондів у Російської державної бібліотеки.

Ключові слова: Російська державна бібліотека, українські видання, фонди українською мовою.

3 травня 2000 року, після того часу коли ректором і професором Українського державного університету в Москві (УУМ) було обрано кандидата історичних наук, доцента, вченого-історика Віктора Святославовича Ідзьо, і коли його концепція наукової спрямованості університету та випуску Наукового Вісника набрала актуальності в зв'язку з виходом у 2001 року I тому Наукового Вісника Українського державного університету в Москві, редакцію якого він очолив, українські вчені, передусім вчені кафедри Українознавства УУМ (засновник та завідувач, професор В.С.Ідзьо), активніше почали цікавитися українською літературою в фондах Російської державної бібліотеки. Тому охарактеризуємо їх фонди [3,с.61-62].

Російська державна бібліотека (РДБ) - в час заснування - Бібліотека Рум'янцевського Музею, з перших років свого існування комплектувалась українськими виданнями. Придбання Рум'янцевським

музеєм унікальної бібліотеки видатного українського бібліофіла І.Я. Лукашевича в 1870 році зробило його власником однієї з найбагатших колекцій старовинних слов'янських видань[1,с.8-11].

В наступні роки фонди РГБ регулярно поповнювались українськими виданнями, серед яких стародруки XV-XVII ст.: Острозька «Біблія» 1581 р., «Граматика» Мелентія Смотрицького 1618 р., «Катехизис» Лаврентія Зизанія, а також перші видання «Енеїди» І. Котляревського, «Кобзаря» Т. Шевченка, українська класична література XIX і XX століть, велика кількість видань письменників покоління українського «розстріляного безсмертя», що довгі роки знаходилась в «спецхрані», і тільки недавно стала доступна широкому колу читачів[2,с.107-108].

Бібліотека має рідкісні періодичні видання української еміграції різних років. Серед періодичних видань багато наукових журналів з різних галузей знань, наприклад «Записки Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка», що видавались у Львові і Нью-Йорку, починаючи з кінця XIX ст. і до середини 50-х років нашого століття, видання Академії Наук України тощо[3,с.61-62].

За часів існування Радянського Союзу РДБ отримувала обов'язковий екземпляр друкованої продукції, в тому числі і української. Так що важко знайти, якої української літератури (радянської) немає тепер в РДБ. Правда, після розпаду СРСР, українська література, власне, як і література на інших мовах, поступає в фонди РДБ епізодично, і в основному це заслуга Українського посольства в Москві[1,с.8-11].

Серед 40 000 000 видань на 240 мовах світу фондів РДБ, зараз нараховується більше 340 000 українських книг і близько 50 000 журналів[3,с.61-62].

Генеральний алфавітний каталог, генеральний систематичний каталог, а також каталог періодичних видань Українською мовою знаходиться на III поверсі корпусу «А» РДБ. Сектор літератури на мовах народів Росії і Ближнього Зарубіжжя розміщується в кімнаті 320. Серед працівників Сектору є консультанти по українській літературі, які і здійснюють весь комплекс бібліографічних процесів: бібліографічна обробка українських видань, ведення каталогів і їх редакція, виконання читацьких запитів, консультації по каталогах, проведення тематичних виставок тощо[2,с.107-108].

Самі ж фонди українською мовою часто не тільки важко доступні, але й недосупні. Як відомо, РДБ відчуває великий дефіцит площ зберігання літератури. І тому багато книг перевозять в Хімкінський філіал, але це не проблема, - а справжня проблема в тому, що книги «штабелюють», тобто зв'язують в великі штабелі, і, звісно, поки вони так зберігаються, вони втрачені для читачів[1,с.8-11].

Ще одна частина українських книг зосереджена в «спецхрані», нині Відділ Російського Зарубіжжя, і видача книг в читальний зал[3,с.61-62].

Бібліографічний список

- 1.Шевченко К. Українська література в фондах Російської Державної Бібліотеки. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1998. - Т.II. - № V.
- 2.Шевченко К. Українська література в фондах Російської державної бібліотеки. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 1999. - Т.III.
- 3.Шевченко К. Українська література в фондах Російської державної бібліотеки. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2007. - Т.XII.

Стаття надійшла до редакції 20.12.2011

Екатерина Шевченко

Украинская литература в фондах Российской государственной библиотеки

Аннотация: В статье исследуется украинская литература в Российской государственной библиотеке.

Основной акцент концентрируется на анализе украинских фондов Российской государственной библиотеки.

Ключевые слова: Российская государственная библиотека, украинские издания, фонды на украинском языке.

Kateryna Shevchenko

Ukrainian literature in the stocks of Russian state library

Annotation: In the article it is analyzed the Ukrainian literature in the stocks of Russian state library.

The main accent is concentrated on the analysis of Ukrainian stocks of Russian state library.

Key words: Russian state library, Ukrainian publishings, stocks in Ukrainian.

Українське націознавство в Українському державному університеті міста Москви(1992-2012рр.).

Рецензія на Науковий Вісник Українського державного університету міста Москви

«Насамперед необхідно визнати право за українцями
бути синами своєї Отчизни й працювати над розвитком
української національної культури»
Михайло Туган-Барановський

Характерною ознакою українців є те, що де б їх не закидала доля, вони намагаються створювати свої державні, культурно громадські осередки, зокрема науково-освітнянського спрямування. Серед яких слід виділити Український державний університет в Москві(УУМ), який постав завдяки розпаду радянської імперії та проголошенню незалежності Української держави. Якраз за нових умов постала потреба розробки ідеології нової України, яка б базувалась на трьох теперішностях: минулому, сучасному і майбутньому. Саме на цих засадах зосередило свою діяльність керівництво першого за всю історію Росії(РФ) Українського державного університету в Москві.

Про його діяльність, основні напрямки, концепцію та шляхи формування осередків українознавства в РФ ми можемо довідатись з Нукових Вісників яких у час XX-ти ліття УУМ(1992-2012рр.) університетом видано XVII томів. Влане XVII томів Наукового Вісника УУМ і є предметом рецензування науково-видавничої діяльності УУМ за XX років функціонування.

Власне Наукові Вісники УУМ, які мають не тільки теоретичне, але й практичне значення сьогодні є єдиним на всю Росії джерелом науков-освітніх знань. Практичне значення та їх внесок у державотворчий український процес надзвичайно велике, адже вони відстоюють вільну думку, свободу слова та висвітлюють українське життя виходячи з демократичних позицій. Підтвердженням вище сказаному свідчать рубрики та статті опубліковані за сесь XX ти літній період функціонування УУМ. До речі, з 1991 року з початку заснування Українського державного університету в Москві видано XVII томів томів наукового вісника. Особливо хочеться виділити їх тематичне спрямування та реагування на більш значимі події в науковому житті українців не тільки в Росії, а й за її межами.

В опублікованих матеріалах обговорюється актуальні проблеми моделювання українознавчої перспективи з врахуванням уроків минулого та сьогодення. Завдячуючи головному редакторові, патріоту, ректору, доктору історичних наук, професору, акадкеміку В.С. Ідзьо, голові Українського історичного клубу в Москві, члену Ради об'єднання українців в Росії були проведенні Українським державним університетом ряд конференцій матеріали яких висвітлювались на шпальках вісників. Зокрема у 2001 р. Міжнародна наукова конференція «Король Данило і Українська держава в XIII столітті» (Львів), «Галицька Митрополія в історії, культурі та духовному житті Європи»(місто Івано-Франківськ), «Українська Діаспора в Росії»(м.Москва), матеріали яких були поміщені в II томі Наукового вісника Українського Університету. Міжнародної наукової конференції «Кельтська цивілізація на тереторії України» (21-22 травня 2002 року, Львів), «Українсько-російські відносини на зламі тисячоліть» (5-6 червня 2002 року, Івано-Франківськ), «Українська діаспора в Росії» (28-29 листопада 2002 р., Москва), матеріали яких включені до четвертого тому. До цього ж тому включені праці, які розробляють нові методології по історії України під назвою «Україна – шлях із глибини віків». Матеріали наукових конференцій, як наприклад «Українська держава – етапи розвитку»(25-26 вересня 2005 р., Львів), що поміщені у п'ятому томі, розміщувалися у всіх томах.

У наукових вісниках УУМ відображені й інші проблеми: висвітлюється діяльність самих підрозділів університету та їх внесок у загальне українське націознавство, зокрема у створення єдиного українського технічного простору. З огляду на це заслуговує на увагу том III, в якому більша частина матеріалу присвячена професору Українського Університету в Москві, завідувачу технічним відділом Дудченку В.І. Адже при його активній діяльності створено два інформаційні сайти Українського Історичного Клубу та Українського державного університету м.Москви. Налагоджено електронний зв'язок між українською діаспорою в Росії та Україною. Розроблена програма дистанційного навчання української діаспори в Росії з Інтернет-джерелом «Університет сучасних знань» міста Києва. Слід виділити створення системної абетки «Вікторід» Дудченком В.І., яка пропонує наукове застосування для швидкого вивчення української мови в середовищі російськомовних українців. До речі, за його пропозицією в Українському Університеті було відкрито Технічний відділ, а на Вченій Раді одноголосно він був вибраний завідувачим цього відділу.

Йдеться на сторінках наукових вісників УУМ і про посилення ролі науки та методології державознавства, зокрема, в суспільно-політичних і державотворчих процесах. Про це веде мову доктор історичних наук, професор В.С.Ідзьо. Він має рацію, що «на сьогоднішньому етапі розвитку українського державотворення, та процесу розвитку української державності, сучасна методологія державознавства, повинна відігравати важливу роль в процесі формування методології української державності в українській історичній науці та українознавстві». Ці ідеї дуже слушні, але бажано щоб до них прислухались державні мужі і спрямували їх у бажане державотворче русло.

Важливим є висвітлення на сторінках вісників співпраці Українського державного університету міста Москви з іншими українськими інституціями, йдеться за співпрацю з Науково-дослідним інститутом українознавства у Києві – директором, якого є професор, академік П.Кононенко та ректором, професором Університету «Львівський Ставропігіон» Я.Кмітом. Внаслідок такої співпраці ректор УУМ, доктор історичних наук, професор, академік В.Ідзьо заснував в 2005 році у Львові кафедру українознавства в Університеті «Львівський Ставропігіон», яку очолює та новий журнал з наукового українознавства «Українознавець».

Доброю традицією ректорату Українського державного університету в Москві є презентація своїх видань у вузах України. Зокрема, в приміщенні Музею Історії Львівського національного університету ім. І. Франка відбулася презентація Наукових Вісників Українського Університету (XVII томів) та Наукових Вісників Українського Історичного Клубу м. Москви (XVI томів XVIII книг), а також 10 – номерів Української Історичної Газети в Росії та першого тому Українського Історичного Альманаху в Росії. Як повідомлялось, у презентації взяли участь учені Львівських вузів, а також гості з Дніпропетровського національного університету, Івано-Франківського національного університету, Римського державного університету, Баварського державного університету.

Слід виділити співпрацю Українського державного університету в Москві з Університетом «Львівський Ставропігіон». Доречно зазначити, що головний редактор Наукового Вісника УУМ завжди запрошує до співпраці не тільки відомих учених, але й молодих дослідників. Через те, на сторінках наукових вісників УУМ ми можемо зустріти висвітлення різноманітних проблем. Зокрема, слід виділити висвітлення у наукових вісниках Українського державного університету багатьох питань з системних позицій та з урахуванням стикування з іншими проблемами. Підтвердженням цього є шостий том вісника, в якому серед всього іншого опубліковані матеріали наукових читань, які присвячені 130 річниці з дня народження Соломії Крушельницької. У цьому ж томі опубліковані наукові праці багатьох відділів Українського університету в Москві, що також свідчить про системну наукову роботу цього закладу.

В рецензованій праці слід наголосити, що при багатосторонньому висвітленні на сторінках вісників різних аспектів життя українців, економічним питанням приділяється недостатньо уваги. Виключенням є VI том, де опублікована стаття доктора історичних наук, професора, академіка В. Ідзя «Народне господарство Української держави IX-XIII століть».

Рецензент бажав би більше побачити висвітлених питань економічного життя української діаспори, морально етичних цінностей господарської культури і т. д., адже українознавство без економікознавства не буде мати завершеної цілісної системи.

Попри такі зауваження дана рецензія діяльності УУМ та редакції наукового Вісника в час XX-ти ліття є дуже високопрофесійною завдяки професійності та відданості українській ідеї доктора історичних наук, професора, академіка В.С.Ідзя, ректора Українського державного університету, який шукає кошти для всенародної справи для висвітлення життя українців у всіх куточках світу. Завдяки таким людям як доктор історичних наук, професор, академік В.С. Ідзьо наукове українознавство, яке до речі в Україні він втілює за участю створеного ним нового наукового друкованого органу, журналу «Українознавець» існує практично на всіх континентах нашої планети, а завдяки науковим виданням такими як наукові вісники Українського державного університету міста Москви в яких розглядаються національні питання через призму єдності національних цінностей, культури створює добру перспективу українському націознавству в майбутньому.

Serhii Holubka

**Ukrainian National Studies in Ukrainian state university of the city of Moscow (1992-2012).
Review on Scientific Bulletin of Ukrainian state university of the city of Moscow**

Рецензія на наукову працю ректора, завідувача кафедрою українознавства Українського державного університету в Москві, доктора історичних наук, академіка Віктора Ідзьо «Українські Греко - Католики в Росії».

Автор праці «Українські Греко-Католики в Росії» ректор, завідувач кафедри українознавства Українського державного університету в Москві (УУМ), доктор історичних наук, професор, академік Віктор Ідзьо, головний редактор наукового журналу «Українознавець», всесвітньо відомий вчений історик та українознавець, робить історичний аналіз багатовікової історії українського, російського, як і багатьох інших народів Росії, він засвідчує, що вони стійко і переконливо зберегли свою християнську традицію. У їх серцях завжди було місце для Бога, релігії, християнської віри і Церкви.

Історичні факти, виложені ректором Українського державного університету в Москві, доктором історичних наук, академіком Віктором Ідзьо у праці «Українські Греко - Католики в Росії», засвідчують про те, що на цілі сторіччя більшість сфер соціального, культурного, духовного і сімейного життя у народів Росії, були пронизані духом християнства.

Тоталітарний режим використовував церкву тільки для своїх політичних завдань. Церква і її ієрархія стали зброєю в руках комуністичної партії в її боротьбі за світову революцію і пануванням над світом. І Церква, відомо, маючи тоді «пташині» права, вимушена була покірно мовчати.

У березні 1946 року через події Львівського псевдособору (8-10 березня) почався відлік трагічного і одночасно героїчного періоду в історії Української Греко-Католицької Церкви, поява якої в Україні була конкретно-історичним результатом Берестейської Унії 1596 року. Проте, неправильно було б розглядати цю Церкву як нову церковну організацію, яка з'явилася в Україні в кінці XVI століття поза всяким зв'язком з попередньою церковною традицією. По своїй суті Греко-католицька Церква – це якісно новий, вищий етап в розвитку Української Церкви, її найбільш логічна форма і найбільш досконала історична іпостась.

Отже, як вірно наголошує академік Віктор Ідзьо у праці «Українські Греко-Католики в Росії» унійним актом 1596 року, український народ увійшов (вступив) до круга цивілізованих народів Європи. Українська Церква, звільнившись від турецько-візантійських пут, знову, як за часів Володимира Великого, який хрестив Київську Русь ще в 988 році, ставала вселенською по суті і національною за формою.

Досліджувана проблема, яку апробує доктор історичних наук, академік Віктор Ідзьо в праці «Українські Греко-Католики в Росії» є першрр такою роду і дуже актуальною для греко-католиків Росії, у тому числі і Сибіру. Більшість їх – це вихідці з України, їх діти і внуки. Росія сама пережила важкі десятиліття атеїзму, і за сімдесят років його панування постраждала ще більше. Сьогодні багато людей Сибіру дійсно хочуть дізнатися своє коріння. Є дані, що в Росії живе близько півтора мільйони вихідців із Західної України, це переважно греко-католики. Нині вони прагнуть повернутися до свого коріння. До речі, за останні п'ятнадцять років в Новосибірській єпархії Преображенської зареєстровано чотири греко-католицькі парафії, а на решті території Росії зареєстровані групи східного обряду. Дві парафії є в Кемеровській області – в Прокоп'євську і Новокузнецьку і в місті Саргатську за сто кілометрів від Омська. Всього в Росії служить 16 греко-католицьких священиків. Отець Василь Рудка, наприклад, служив до 1991 року, і завдяки ньому ситуація в Сибіру загалом на багато краща, ніж у всій Росії. У Сибіру продовжують працювати отці - редемптористи, священики східного обряду, кілька років тому приїхали перші сестри - черниці візантійського обряду, і там де вони є найбільш стабільна ситуація. Тому сьогодні, після багатьох років переслідування, загибелі великого числа мучеників, ми знов повертаємося до проблем УГКЦ.

Автор наукової праці «Українські Греко-Католики в Росії», ректор Українського державного університету міста Москви, завідувач кафедрою українознавства, доктор історичних наук, академік АНВШ України, розглядає поступальний розвиток Греко-Католицької громади «Різдва Пресвятої Богородиці» в Москві в 1891 - 1922 роках – згідно свідчень джерел московських архівів, що є актуально в контексті відновлення українських греко-католицьких громад в Росії. Можемо наголосити, що запропонована наукова праця академіка Віктора Ідзя «Українські Греко-Католики в Росії», покликана допомогти науковцям, викладачам і студентам правильно зрозуміти історію УГКЦ, важливість її ролі в житті росіян. Автор аргументовано доводить величезну роль митрополита Андрея Шептицького у становленні Української Греко-Католицької Церкви в Росії, про що навіть писалось на шпальтах часопису «Украинская Жизнь» під час заслання Шептицького в Росії (1914 - 1917). В 1917 році Кир Андрей провів навіть Синод російських греко-католиків у Петрограді та сформував окремих екзархат під проводом о. Леоніда Фйодорова (проголошеного блаженним у 2001 р. Папою Іваном Павлом II під час його перебування у Львові). Слід зауважити, що академік Віктор Ідзьо фахово підійшов до написання даної

праці. В ній в науковій формі викладається короткий нарис історії Української Греко - Католицької Церкви – за свідченнями джерел російських архівів та російських вчених. Велика увага акцентується на питаннях поширення екуменізму в Росії заходами митрополита Шептицького. Вказано про те, що Кир Андрей вважав, що священники повинні допомагати своїм прихожанам не тільки словом, але й ділом, любов'ю та повною доступністю. Священик повинен добиватися, щоб в його приході були грамотні люди, вчити людей, організовувати центри «Просвіти» для задоволення національних та культурних потреб народу.

В праці ректора УУМ, доктора історичних наук, академіка Віктора Ідзя пропонується глибоко усвідомити, що ні ліквідація Української Греко-Католицької Церкви російським самодержавством, ні арешт митрополита А. Шептицького не похитнули віруючих, бо ця Церква, незважаючи на ніщо, існує і до сьогодні в Москві, Санкт-Петербурзі, Волгограді, Воронежі, Калінінграді, Самарі, Сочі, в багатьох містах Сибіру та Далекого Сходу.

Вважаю, що рецензована наукова праця «Українські Греко-Католики в Росії», підготовлена ректором, завідувачем кафедрою українознавства УУМ, доктором історичних наук, професором, академіком Віктором Ідзю особливо буде корисна для науковців, викладачів і студентів вищих навчальних закладів, а також для усіх, що цікавляться історією української Церкви в Росії.

Oleh Ohirko

Review on the scientific work of the rector, the head of Ukrainian Studies department of Ukrainian state university in Moscow, doctor of historical sciences, academician Viktor Idzo “Ukrainian Greek-Catholics in Russia”

Наші автори:

Бабенко Василь - кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства Українського Університету міста Москви(Уфа).

Голубка Сергій - кандидат економічних наук, доцент Університету «Львівський Ставропігійон»(Львів).

Ідзьо Віктор - доктор історичних наук, професор, ректор, завідувач кафедрою українознавства Українського Університету міста Москви, академік Міжнародної Академії Наук Євразії, професор Університету «Львівський Ставропігійон»(Москва).

Крикуненко Віталій - кандидат філологічних наук доцент кафедри українознавства Українського Університету міста Москви(Москва).

Мамай Олександр - кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства Українського Університету міста Москви(Омськ).

Огірко Олег - доктор філософських наук, професор Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького(Львів).

Окара Андрій - кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства Українського Університету міста Москви(Москва).

Осауленко Володимир - кандидат історичних наук, професор кафедри українознавства Українського Університету міста Москви (Москва).

Петрова Тамара - кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства Українського Університету міста Москви (Москва).

Плющ Мирослава - доктор філологічних наук, професор кафедри українознавства Українського Університету в Москві(Москва).

Прохоренко Володимир - кандидат філософських наук, доцент кафедри українознавства Українського Університету міста Москви (Москва).

Тимощук Борис - доктор історичних наук, професор кафедри українознавства Українського Університету міста Москви (Москва).

Храбан Олег - кандидат історичних наук, професор кафедри українознавства Українського Університету міста Москви(Москва).

Чорномаз Вячеслав - кандидат історичних наук, доцент кафедри українознавства Українського Університету міста Москви(Владивосток).

Шевченко Катерина - кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства Українського Університету міста Москви(Москва).

Пам'ятка авторів

* Стаття повинна відповідати тематиці журналу і сучасному стану науки, бути літературно опрацьованою.

***Автор статті відповідає за достовірність і вірогідність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел і коректне посилання на них.**

* У статті повинні бути присутні такі необхідні елементи; постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття; формулювання мети статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження; висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

* Структура статті:

- > УДК;
- > прізвище та ім'я автора;
- > назва статті;
- > текст статті;
- > список використаних джерел;
- > резюме російською й англійською мовами (обсягом до 7 рядків) у такій послідовності: ім'я та прізвище автора, назва статті, текст анотації.

Обсяг статті – 9-12 сторінок комп'ютерного набору.

* Текст статті друкується в одному примірнику українською мовою на білому папері формату А4 кеглем 14 через 1,5 інтервали з дотриманням розмірів полів: верхнього, нижнього і лівого – 30 мм, правого – 10 мм (29 рядків, 60-65 знаків у рядку). Не допускається друкування будь-якої частини тексту меншим інтервалом.

* У тексті статті посилання на використані джерела подаються у квадратних дужках, зазначається порядковий номер і сторінка цитованого джерела.

*Список використаних джерел складається в алфавітному порядку за вимогами Держстандарту.

*Сторінки статті нумеруються за порядком, без пропусків і буквених позначень. Автор підписується на звороті останньої сторінки, чим підтверджує, що дати, цитати, фактичні дані, бібліографія звірені, а стаття готова до видання.

*Ілюстрації та таблиці входять до загального обсягу статті. Загальна кількість ілюстративного матеріалу – таблиць, схем, малюнків – у статті не повинна перевищувати п'яти. Таблиці виконуються згідно з вимогами Держстандарту і розміщуються в тексті статті.

* Разом із роздруком статті необхідно надіслати дискету, в якій файл статті (у двох копіях) записується в редакторі Microsoft Word 97, шрифт – Times New Roman, розмір шрифту –14, міжрядковий інтервал – 1,5. Схеми та діаграми виконуються в редакторі Word.

*До статті додаються такі супроводжувальні документи:

- > рецензія доктора або кандидата історичних чи філологічних наук відповідно до напрямку статті,
- > повідомлення про автора (прізвище, ім'я, по батькові, посада, спеціальність, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи (повна назва навчального закладу, установи), поштова адреса з індексом, службовий і домашній телефони) та кількість замовлених примірників журналу.

*Редколегія журналу залишає за собою право подавати рукописи на зовнішнє рецензування. Рукописи не повертаються.

*Редакція зобов'язується кожному автору за плату, надіслати один примірник журналу.

Наукове видання

Українознавець

Connoisseur of Ukraine

Випуск - Issue XII

**Технічне забезпечення та комп'ютерний набір під керівництвом
доктора технічних наук, професора Львівської Академії Друкарства Огірка І.В.**

Наукова редакція:
доктор історичних наук, професор Калакура Я.С.
доктор історичних наук, професор Васюта С.І.

Літературна редакція:
доктор філологічних наук, професор Кононенко П.П.
доктор філологічних наук, професор Мосенкіс Ю.Л.

Переклад англійською мовою:
кандидат філологічних наук, викладач англійської мови Пасічник Г.П.
викладач, перекладач кафедри іноземних мов ЛНАУ Турчин І.М.

За редакцією
доктора історичних наук, професора УУМ,
професора УЛС, професора ЛНАУ,
завідувача кафедри українознавства УУМ,
академіка МАНЕ, академіка АНВШУ,
лауреата премії ім. академіка І.П.Крип'якевича,
члена президії Світової Наукової Ради при СКУ - Ідзьо В.С.

Підписано до друку 22.02.2012р. Формат 60x84/а
Друк резогграф. Папір офсетний. Гарнітура-pragmatika.
Ум. Друк. Арк. 32, 81. Обкл.- вид. Арк 23, 48.
Наклад 300 прим. Зам. № 124-864.
Видавництво «Українознавця».

Адреса редакції: «Українознавець»
Україна, 79008, м. Львів, вул. Кривоноса 10,
тел: (097) 496 - 22 - 40, факс:(0322) 97-10-38.

E-mail:ukrainoznavezz@ukr.net